

VƏTƏNDAŞLIQ

ŞAGİRD KİTABI

II HİSSƏ

Nino Talaxadze

Nino Kapanadze

Nikoloz Meqrelişvili

Mziuri Şavadze

10

CEED

NƏŞRİYYATI

Gürcüstan Təhsil və Elm Nazirliyi tərəfindən 2022-ci
ildə qrif verilmişdir.

Vətəndaşlıq 10, II hissə
Onuncu sinif şagirdləri üçün Şagird kitabı
Tbilisi, 2023

Müəlliflər: Nino Talaxadze, Nino Kapanadze, Nikoloz Meqrelişvili, Mziuri Şavadze

Redaktor: Teona Bekişvili
Dizayner: İa Maxatadze
Texniki dizayner: Daçi Koçauri

© CEED nəşriyyatı, 2023
Bütün hüquqlar qorunur

“CEED” nəşriyyatı MMC
Telefon: **599623610**
İnternet səhifə: **www.ceed.ge**
Elektron poçt: **info@ceed.ge**
ceedgeorgia@yahoo.com
[https://www.facebook.com/CEED nəşriyyatı](https://www.facebook.com/CEED%20n%C3%A5%C5%97riyyat%C4%97)

Citizenship 10
Student's Book
© Ceed Publishing, 2023
all rights reserved.
Tbilisi, Georgia, 2023

ISBN 978-9941-8-5257-2

Zəmanəyə uyğun hərəkət et!

Əziz onuncu sinif şagirdləri!

Onuncu sinif Vətəndaşlıq fənni dərslərinin ikinci hissəsində „Hüquq mədəniyyəti“ kimi çox vacib və maraqlı mövzu təqdim olunur.

Nə qədər insanın ədaləti tapa bilmədiyini söylədiyinə fikir vermisinizmi... Ədalətin çörəyə çatdığını da eşitmisinizmi? Amma düşünsək, bu qanunun, ədalətin irsi hüquq mədəniyyətini daşıyan cəmiyyət olduğunu görürük. Belə bir cəmiyyət öz ölkəsinin konstitusiyasını və qanunlarını, yaşadığı mühitdə tətbiq olunan qaydaları, hüquq və vəzifələrini bilir. Onu də bilir ki, lazım gəldikdə ədaləti tələb etmək, hakimiyyətə xatırlatmaq hüququ var. Hüquqi mühitdə insan hüquqlarının pozulması riski azalır və bunun baş verdiyi halda, vətəndaşlar ədaləti harada və necə axtarmağı bilirlər, çünki onun müdafiə mexanizmlərini, onların həyata keçirilməsi imkanlarını bilirlər.

Kitabda verilən məlumatlar, vəziyyətlər, modelləşdirmə, müxtəlif fəallıqlar, göstərilən elektron resurslar sizi birbaşa həyat vəziyyətlərinə bağlayacaq ki, özünüzü hüquq müdafiəçisi kimi, hökumətin hüquqi strukturunun əməkdaşı olaraq təsəvvür edə bilərsiniz, hakim mantiyasını geyinə və ya xalq hakimi məsuliyyətini sınayasınız və öz qətiyyətinizlə, heç kimin zorakılığı və ədalətsizliyinin qurbanı olmayacaq bir həyata hazırlaşasınız.

Dərslərin ikinci hissəsində 13 paragraf verilir. Onlar yaxın məsələlərin və kompleks tapşırıqların ideyalarına əsasən 4 fəslə bölünürlər. Sizə bu yolda ənənəvi rubrikalarımız, çoxlu infoqrafika, müxtəlif əyani materiallar kömək edəcək, lakin əsas şərt sizin aktivliyiniz və iştirakınızdır.

Dərslərdə istifadə edilən rubrikalar:

	TAPŞIRIQ		UNUTMAYIN		QRUPLARDA İŞLƏYİN
	MÜZAKİRƏ EDİN		DEBATLAR		CÜTLÜKLƏRDƏ İŞ
	YADINIZA SALIN		BU, MARAQLIDIR		FAYDALI RESURLAR
	LÜĞƏT		TƏDQIQAT		BLOKNOT

**Yaxşı olardı ki, kitaba elə qulluq edəsiniz ki,
gələn illərdə başqa uşaqlara da xidmət etsin.
Uğurlar arzu edirik!**

M Ü N D Ə R İ C A T

II MÖVZU. HÜQUQ MƏDƏNİYYƏTİ

I FƏSİL: HÜQUQİ DÖVLƏT

Kompleks tapşırıq	6
1. Gürcüstan - hüquqi dövlət	7
2. Dövlət və vətəndaş	22
3. Hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti	30
4. Hüquqi dövlət və konstitusionalizm	36

II FƏSİL: QANUN VƏ QANUNA RIAYƏT ETMƏK

Kompleks tapşırıq	49
5. Qanun nədir və nə üçün lazımdır	50
6. Qanuna riayət etmək	63
7. Ailədə zorakılıq	76

ETİMAD

LƏYAQƏT

FİRAVANLIQ

BƏRABƏRLİK

AZADLIQ

III FƏSİL: İNSAN HÜQUQLARININ MÜDAFİƏ MEXANİZMLƏRİ

Kompleks tapşırıq	88
8. Məhkəmə hakimiyyəti	89
9. Andlıların iştirakı ilə imitasiya edilmiş məhkəmə prosesi	103

IV FƏSİL: DAYANIQLI ƏDALƏT UĞRUNDA

Kompleks tapşırıq	117
10. Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayəti	119
11. Sülh, ədalət və güclü qurumlar	130
12. Prosessual hüquqlar	134
13. Bərabərlik və ədalət	145

SÖZ AZADLIĞI

ƏDALƏT

QANUNALILIĞI

SÜLH

II MÖVZU. HÜQUQ MƏDƏNİYYƏTİ

Diqqət!

I FƏSİL: HÜQUQİ DÖVLƏT

Kompleks tapşırıq

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, siz vətəndaşlıq fənninin müəllimisiniz və onuncu sinif şagirdlərinə hüquqi dövlət haqqında danışmalısınız. Əyanilik üçün aşağıdakıların əks olunduğu iki cədvəl/sxem hazırlayın:

1. Hüquqi dövlətin xüsusiyyətləri və müvafiq həyat nümunələri.
2. Qeyri-hüquqi dövlətin xüsusiyyətləri və müvafiq həyat nümunələri.

Cədvəllərə “şagirdləri” hüquqi dövlət qarşısında mövcud dilemmalar və onların həlli yolları barəsində düşündürəcək **3-4** sual əlavə edin.

İşinizdə/işinizin təqdimatında xüsusilə göstərməlisiniz:

- Hüquqi/qeyri-hüquqi dövlət qərarları və hərəkətləri insan azadlığına, bərabərliyinə və ləyaqətinə hörmətlə necə uyğun gəlir? Nümunələri adlandırın.
- Hökumət partiyaları, vətəndaşlar Gürcüstan Konstitusiyasına, qanunlara, beynəlxalq sənədlərə və onlarda öz əksini tapmış insan hüquqlarına necə baxırlar? Nümunələrlə əsaslandırın.
- Hökumətin müxtəlif qollarının, vətəndaş cəmiyyətinin, sırasıyla vətəndaşların hüquqi/qeyri-hüquqi davranışları dövlətdə demokratiya prinsiplərinin qorunmasına (hər biri ilə münasibətdə müxtəlif prinsiplərdən danışmaq olar) və demokratiyanın keyfiyyətinə necə təsir edir? Nə üçün?

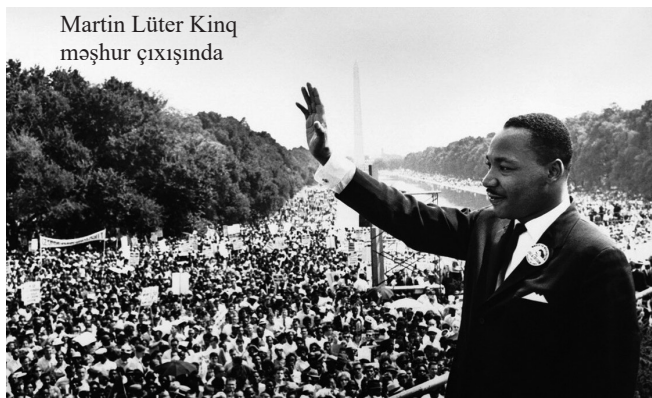
MÜZAKİRƏ EDİN

- Aşağıdakı məqaləni oxuyun və suallara cavab verin:
- Martin Lüter Kinqin vətəninə məşhur çıxışından sonra hüquqların müdafiəsi istiqamətində nə dəyişdi?
- Sizcə, hansı hüquq müdafiəçisinin arzusu hüquqi dövlət anlayışı ilə bağlıdır? Hüquqi dövlətin nə demək olduğunu xatırlayın;
- Hüquqi dövlət hüquq müdafiəçilərinin arzularını necə həll edə bilər?
- Müasir hüquq müdafiəçilərinin ümumi arzuları nədir?
- Martin Lüter Kinqin analogiyası ilə arzunuz nədir? Bu gün onu necə yerinə yetirə bilərsiniz?
- Təsəvvür edin ki, siz aşağıda qeyd olunan hüquq müdafiəçilərindəsiniz. Bu arzunuzun ölkənizdə gerçəkləşməsi üçün nə edərdiniz?
- Hansı dövlətdə yaşamaq istədiyinizi təsvir edin;
- Bu istəklər insan hüquq və azadlıqları ilə necə əlaqələndirir? Nümunələr gətirin;

Martin Lüter Kinq və zamanəmizin hüquq müdafiəçilərinin “arzusu”

1963-cü ildə Martin Lüter Kinq 250 min amerikalı qarşısında məşhur "Mənim arzum" nitqi ilə çıxış etdi və orada afro-amerikalıların hüquqları uğrunda mübarizə aparan Kinq "Vaşinqtona marş" iştirakçıları ilə irqi bərabərlik tələbini bölüşdü: " Ədalət və haqq su kimi, bulaq kimi axmayana qədər, biz sakitləşməyəcəyik.. Hər bir yarpağın ucalacaq və hər bir dağ və təpə alçalacaq, yamac düzlənəcək, sıra dağlar düzələcək".

Bu hadisələrin 50-ci ildönümünə həsr olunan mərasimdə ABŞ prezidenti Barak Obama bəyan etdi ki, 50 il öncə marş iştirakçılarının səyi nəticə verdi və Amerika nəinki afroamerikalılar üçün, eləcə də

*Mənbə: <https://bit.ly/3OZTeHQ>

Martin Lüter Kinq (1929-1968 illər) –

Vətəndaş Hüquqları
Hərəkatının lideri, qeyri-
zorakı üsullarla vətəndaş
hüquqlarının müdafiəçisi.
Martin Lüter Kinq irqi
qeyri-bərabərliklə
qeyri-zorakı mübarizə
uğrunda sülh sahəsində
Nobel mükafatı alıb. Onun
fəallığı Amerika vətəndaşı
olan afro-amerikalılara
qarşı seqreqasiyanın başa
çatdırılmasında mühüm rol
oyladı. Eləcə də 1964-cü
ilin Vətəndaş Hüquqları
Məcəlləsi və 1965-ci ilin
Səsvermə Məcəlləsinin
hazırlanmasında
əvəzolunmaz töhfəsi olub.

Seqreqasiya - hər hansı bir
əlamət (dərinin rəngi, etnik
mənsubiyyət və s.) əsasında
əhəlinin məqsədyönlü ayrı-
seçkilik siyasəti.

bütün azlıqlar üçün ən yaxşı ölkə oldu.

Amma 1963-cü ildə söylənilən istəklər və arzular bütövlükdə hələ yerinə
yetirilməyib.

Azadlıq radiosu 2013-cü ildə öz yayımı ilə müxtəlif ölkə nümayəndələrinə,
hüquq müdafiəçilərə Martin Lüter Kinqin analogiyası ilə onların arzularının
nə olduğunu söyləməyi xahiş etdi. Cavab isə belə oldu:

“Konkret bir insanın maraqlarının, azadlıq, ədalət və ləyaqət kimi
dəyərlərin ərazidən, dövlət və milli maraqlardan çox mühüm olduğu bir
ölkədə yaşamaq istəyirəm. Müdafiə etdiyim insan hüquqlarının müdafiə
konsepsiyası xoşbəxtliyə deyil, insanların özlərini ləyaqətli və azad hiss
edəcəyi minimuma aiddir. Arzum budur ki, ölkəmizdə bu minimum həyata
keçirilsin”.

*Gənc Hüquq Müdafiəçiləri
Hərəkatının lideri, Rusiya*

„Arzum budur ki, insan ürəklərinin qloballaşması, onlardan hər
birinin başqasının ağrısı, dərdi ilə paylaşması ilə baş versin. Ticarət
və iqtisadiyyatın qloballaşması əvəzinə, bəşəriyyəti qloballaşdırmaq
lazımdır!”

*Şirin Ebadi, hüquqşünas,
Nobel Sülh mükafatı laureatı,
İlk müsəlman qadın, İran.*

“Mənim arzum korrupsiya və nepotizmdən azad bir ölkədə yaşamaqdır.
İstərdim ki, gənclərin təhsil müəssisələrini müstəqil, tanışlıq xaricində
seçmək hüquqları olsun və spirtli içkidən sui-istifadə edilməyən,
qadınların analıq səadətini dada biləcəkləri və həyat yoldaşlarının
işsizlikdən spirtdə boğulmadıqları bir ölkədə yaşayım”.

*Elvira Fəttahova, jurnalist, Tatarıstan Respublikası
Rusiya Federasiya tərkibində.*

*„Bir çox hüquq mühafizəçisinin arzusu çox cüzi, hətta bayağı görünsə
də, yenə də böyük bir arzuya gəlib çıxır: hər kəsin bərabər hüquqları
olsun”*

*Anastasiya Danilova, qeyri-hökumət
təşkilatı, Moldova*

*“Arzum və ümidim budur ki, günlərin birində, biz, hamımız, keçmiş
Yuqoslaviyada və dünyada müharibə cinayətlərini və müharibə
qurbanlarının adlarını öyrənə bilək”.*
Nataşa Kandiç, hüquq-mühafizəçi, Serbiya.

“Arzum budur ki, Gürcüstanda aktiv hüquq-mühafizə fəaliyyətinə
tezliklə hüquq-mühafizəçilərin gənc, peşəkar və enerjili nəsli qoşulsun.
O zaman həqiqətən də xoşbəxt olaram”.

Emil Adilxanov, hüquq mühafizəçi, Gürcüstan

**Hüquqi dövlət –
qanunun aliliyi** və
dövlət hakimiyyətinin
qüvvədə olan qanunları
və insan hüquqları ilə
bağlılığa zəmanət verir
və özbaşınalıq və insan
hüquqlarına əsassız
müdaxilə imkanları olmur.

Vətəndaşlar necə yaşamaq istəyirlər?

Əlbəttə ki, bu suala çoxları ədalətli və azad dövlətdə yaşamaq istədiklərini
söyləyə bilərlər. Hər hansı bir hökumətə qarşı olan əsas tələb məhz ədalətdir.
İndi isə cavablarınıza əsasən ideal dövlətin portretini yaradaq.

- güclü
- ümumi firavanlığa malik
- sülhsevər
- qanun hər kəs üçün bərabərdir
- ədalətli hökumət
- vətəndaşların hüquqları qorunur

Konstitusiya müəyyən edir ki, Gürcüstan demokratik, hüquqi və sosial dövlətdir, burada

Hakimiyyətin mənbəyi xalqdır.

Dövlət insan hüquqları və azadlıqlarını tanıyır və qoruyur.

Dövlət sosial bərabərliyə və ədalətə qayğı göstərir.

Dövlət hakimiyyəti hakimiyyətin bölgü prinsipinə əsaslanaraq həyata keçirilir.

Qanunun aliliyi elə bir hadisədir ki, bu zaman:

- cəmiyyətin hər bir üzvünün qanunu yaratmaqda və təkmilləşdirməkdə iştirak etmək hüququ var;
- qanun qarşısında hər kəs bərabərdir (qanun hamını əhatə edir);
- qanun həm şəxsiyyətin, eləcə də cəmiyyətin maraqlarını qoruyur.

Hüquqi dövlət prinsipi, qanunun aliliyi və insan hüquqları və azadlıqları ilə hakimiyyətin məhdudlaşdırılmasını əhatə edir.

MÜZAKİRƏ EDİN

Necə düşünürsünüz, qanunun aliliyi ideyasının həyata keçirilməsi cəmiyyətin əksəriyyətinin dəstəyi xaricində mümkündürmü və ya yox? Nə üçün?

Qədimlərdə dövlət əsasən zənginlərin və güclülərin tərəfində idi, onlar isə digərlərini sıxışdırırdılar. Hüquqi dövlət ideyası (nəzəriyyəsi) özbaşınalığın, despotizmin və mücərrədliyin antipodu kimi boş yerə yaranmayıb..

Hansı ön şərtlər hüquqi dövlət ideyası ilə yaşamağı mümkün edib?

İnsan azad şəxsiyyət olur

- İnsan hüquqlarını müəyyənləşdirən müasir konvensiyalardan və bəyannamələrdən əvvəlcə tarixi sənədlər gəlirdi, məsələn: • İngiltərə Böyük Azadlıq Xartiyası (1215-ci il) və Hüquqlar haqqında Bill (1689-cu il); • Fransanın İnsan və Vətəndaş Hüquqları Bəyannaməsi (1789-cu il); • Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konstitusiyası (1787-ci il) və Hüquqlar haqqında Bill (1791-ci il).
- Hazırda insan hüquqları və azadlıqları bir çox beynəlxalq konvensiya və

bəyannamələrlə tanınır və təmin edilir, o cümlədən:

- BMT-nin 1948-ci il 10 dekabr tarixli İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsi ilə;
- Avropa Şurasının 1950-ci ilin 4 noyabr tarixli İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi haqqında Konvensiyası ilə;
- Avropa Şurasının 1961-ci il 26 fevral tarixli Avropanın Sosial Xartiyası ilə;
- 1966-cı il 16 dekabr tarixində qəbul edilmiş BMT-nin iki paktı ilə - “Vətəndaş və Siyasi Hüquqlar haqqında” və “İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında”.
- Gürcüstan Konstitusiyası, başqa demokratik və hüquqi dövlət konstitusiyaları kimi, insan hüquqlarını tanıyır və təmin edir.

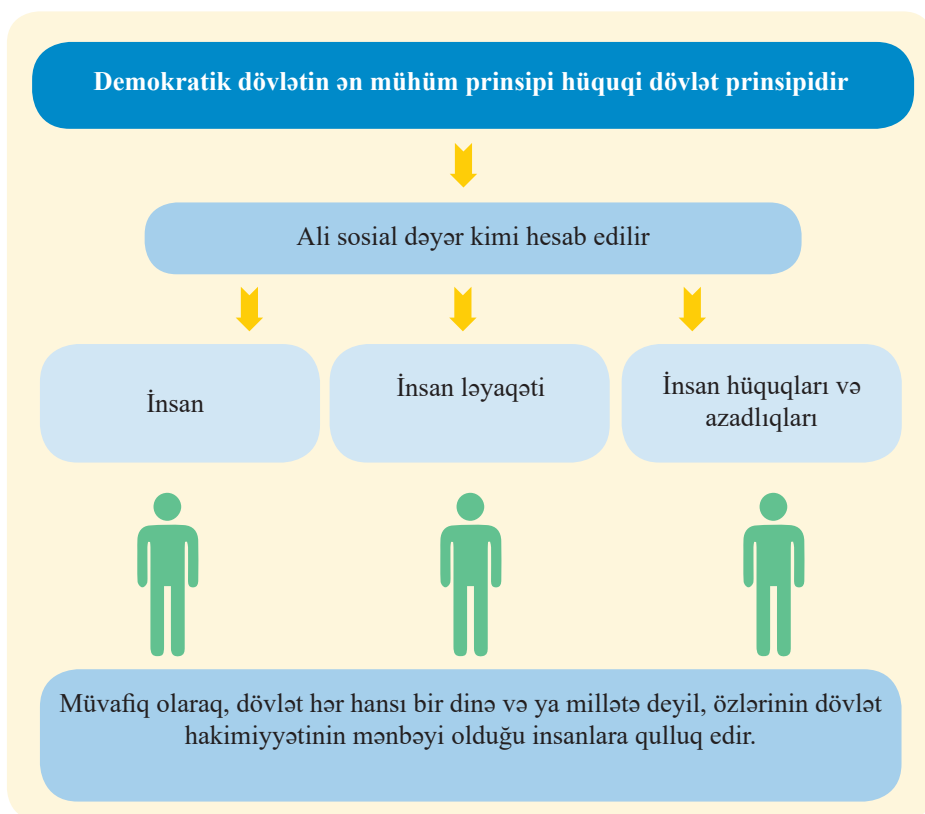
Əmək bölgüsü prinsipi yarandı, nəticədə cəmiyyətdə həddən çox məhsul yığıldı. Bu da öz növbəsində, ticarətin inkişafına kömək etdi. Sonrakı mərhələlərdə artıq özəl mülkiyyət qurumu və hökumət meydana çıxdı,

İngiltərənin Böyük Azadlıq Xartiyası (1215) müasir konstitusiya hüququnun formalaşması ilə nəticələnən uzun tarixi prosesin ən mühüm ilkin şərtlərindən biri olub. Xartiyaya əsasən, kral müəyyən hüquqlardan imtina etməli, qanuni prosedurlara tabe olmalı və kralın da qanunla məhdudlaşdırıldığını tanımalı idi. 1215-ci ildə İngilis aristokratiyası və ruhaniləri öz səlahiyyətlərindən sui-istifadə etdiyi üçün Kral Torpaqsız Cona qarşı yürüş etdi və Xartiyanın müəllifləri kralı onların hüquq və azadlıqlarına zəmanət verən sənədi imzalamağa məcbur etdilər. Böyük Azadlıq Xartiyası latın dilində yazılıb, preambula və 63 maddədən ibarətdir. Bu sənəd Britaniya hökumət sisteminin bir növ bünövrəsidir. İngiltərədə Magna Carta Libertatum ilk konstitusiya aktı hesab olunur.

İnsan iqtisadi cəhətdən müstəqil olur; müxtəlif mülkiyyət forması yaranır

Hakimiyyətdən sui-istifadənin ləğv edilməsi cəhdi

Hüquqi dövlət öz əməllərində qanunla məhdudlaşdırılır. O, suveren xalqın iradəsinə, konstitusiyaya ifadəsinə tabedir və şəxsiyyətin əsas hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi üçün yaradılmışdır.

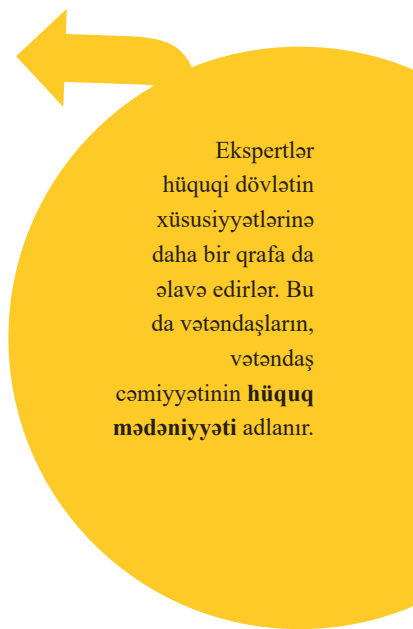
Hüquqi dövlət onu bildirir ki, dövlət insan hüquqlarını tanıyır və qoruyur, dövlət hökuməti Konstitusiyaya ilə və qanunla təyin edilən çərçivələrdə həyata keçirilir..

? Daha bir xüsusiyyətin – inkişaf etmiş vətəndaş cəmiyyətinin yüksək hüquq mədəniyyətinə malik vətəndaşlarla müdafiəsi nə üçün lazımdır?

Hüquq mədəniyyəti insanların qanuni həyat qaydasına aiddir. Hüquq mədəniyyətinə malik olan cəmiyyətin üzvləri öz dövlətlərində tətbiq olunan qanunları bilir, qanunun mənasını başa düşür, qanunu tanıyıb qoruyur, qanun yaradıcılığı prosesində iştirak edirlər. Hüquq mədəniyyətinin yüksək səviyyəsi insanların qanunu pozduqları halda, verilən cəzadan qorxduqları üçün deyil, cəmiyyətdə asayişə və əmin-amanlığa riayət etməyin vacibliyini dərk etdikləri üçün ona əməl etmələrini nəzərdə tutur.

Hüquqi dövlətin xüsusiyyətləri		
Qanunun aliliyi	Vətəndaşların hüquqlarının və azadlıqlarının toxunulmazlığı və tam zəmanət	Hakimiyyət bölgüsü: • Qanunvericilik hakimiyyəti • İcraçı hakimiyyət • Məhkəmə hakimiyyəti
Heç bir dövlət orqanı, heç bir vəzifəli şəxs, heç bir insan qanuna əməl etmək öhdəliyindən azad edilmir. Bütün dövlət idarəetmə sistemi Konstitusiyaya və qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq ciddi şəkildə təşkil olunur. Dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər yalnız Konstitusiyaya və digər qanunlara uyğun fəaliyyət göstərməlidirlər.	Konstitusiya dövlətlə vətəndaş arasında münasibətləri müəyyən edir. Bütün vətəndaşlara mülki, siyasi hüquq və azadlıqlar verir. Dövlətlə vətəndaş münasibətlərində insan hüquqları əsasdır, bunlar da dövlət qanunları və əməlləri ilə pozulmamalıdır. Qanun qarşısında hər bir vətəndaş, vəzifəsindən və sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq, bərabərdir.	Hakimiyyətin bölgü prinsipi dövlət hakimiyyətinin bir nəfərin əlində cəmləşməsinin qarşısını almalı və vətəndaşları dövlətə nəzarət etməkdə, o cümlədən ali vəzifəli şəxslərin seçki yolu ilə, təmin etməlidir. Müstəqil məhkəmə yalnız qanuna uyğun olaraq işləyir.

Ekspertlər hüquqi dövlətin xüsusiyyətlərinə daha bir qrafa da əlavə edirlər. Bu da vətəndaşların, vətəndaş cəmiyyətinin **hüquq mədəniyyəti** adlanır.

Hüquq mədəniyyəti

- cəmiyyətdəki hüquqi dəyərlər toplusu: hüquqi normaların, prinsiplərin və ideyaların, qanunvericiliyin, hüquqi anlayışın, ədalətin toplusudur.

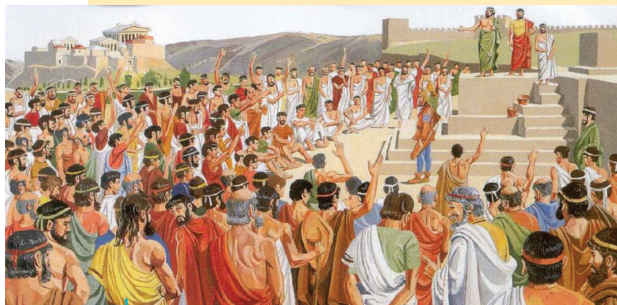
Hüquqi dövlətin ən mühüm tərkibi qanunun aliliyidir. Qanunun aliliyi qanuna əməl etmək öhdəliyini və bütün vətəndaşların qanun qarşısında bərabərliyini nəzərdə tutur. Demokratik dövlətdə qanunun aliliyi həyat normasıdır, qeyri-demokratik rejimlər isə hakimiyyəti birləşdirmək üçün qanunlardan istifadə edir. Qeyri-demokratik rejimlərdə hakimiyyət bir nəfərin və ya bir qrupun əlində cəmləşir, qanunvericiliyə uyğun olaraq hökumət də rejimin əlavəsidir və rejimə uyğunlaşdırılmış qanunvericilik aktlarını qəbul edir. Ümumiyyətlə, insan hüquqlarını pozan qanunlara cəmiyyətdə “**Drakon qanunu**” deyilir.

*Mütləq hökmranlıq
mütləq uçurur
Lord Akton*

Bu, maraqlıdır

Drakon (əjdaha) (e.ə. 650-600-cı illər) qədim Afina qanunvericisinin adı olub. O, e.ə. 621-ci ildə qanunlar toplusunu buraxıb. Bu qanunlar Afina tarixində yazılı şəkildə bizə çatan ilk qanunlar toplusudur. Bu, faktiki olaraq, Avropa cinayət hüququnun əsasını qoyub, ona əsasən də “qan tökmə” və fərdi hesablaşma qadağan edilib, törədilmiş cinayətə görə hökm

çıxarmaq və cəzanın icrası isə yalnız dövlətin hüququ elan edilib. Amma Drakonun qanun yaradıcılığı başqa səbəbdən tanınır: Plutarx (yunan tarixçisi, tərcümeyi-halçı və esseçi) Drakonun qanunlarının mürəkkəblə deyil, qanla yazıldığını deyirdi. Bu qanunlara əsasən, bütün cinayətkarlar (amansız qatillər və başqasının bağına gizlicə girən alma

oğruları da) ölümə cəzalandırılırdı.

Bundan irəli gələn “Drakon qanunu” termini cəmiyyətdə ədalətin bərpasına yardım etməyən, əksinə, ədalətsizliyi və dövlət tərəfindən cəmiyyətə qarşı zorakılığı qanuniləşdirən mövcud qanunun qeyri-adekvat sərtliliyini ifadə edir.

Bir nəfərin əlində olan hakimiyyət xalqın mənafeyini nəzərə almır, onu öz iradəsinə doğru əyir. İlk əhəmiyyətinə görə, Tiranlar qədim yunan şəhərlərinin padşahları adlanırdı, onların hakimiyyəti güc və özbaşınalıq ilə xarakterizə olunurdu. Sonralar bu termin ümumiləşdirildi və ədalətsiz, zorakı siyasət demək idi. XX əsr tiranların və Tiraniyanın indiyə qədər görünməmiş miqyas formalarını tarixə buraxsa da, XXI əsrdə də bir növ kiçik tiranlar var - zahirən demokratik çalarlara malik siyasi sistemlər. Bunların qanunvericiliyi “Drakon qanunudur” və hələ də insanın şəxsi azadlığını boğmağa yönəlmişdir.

Hüquq mədəniyyəti mənəvi mədəniyyətin tərkib hissəsidir. Bu nöqteyi-nəzərdən hüquq mədəniyyəti əhatə edir:

Hüquqi normalar sistemini

Hüquqi münasibətləri

Hüquq müəssisələrini

İnsanın hüquq mədəniyyəti - biliyin vəhdəti, hüquqlara hörmət və qanuna riayət etməkdir. Qanunun aliliyini tanıyan, qanuna əməl edən cəmiyyət **hüquq mədəniyyətinə malik cəmiyyət** adlanır.

Belə bir cəmiyyətin üzvü hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşının iştirakı/nəzarəti olmadan da qanuna əməl edir. Bundan başqa, belə bir cəmiyyət vətəndaş cəmiyyətinin əlamətlərini daşıyır, hökumətin qanunlara tabe və ədalətli əməllərinə nəzarət edir.

Müzakirə edin

Hüquq mədəniyyətinə malik cəmiyyətin özünün xarakterik əlamətləri var. Müzakirə edin

- Məktəbinizin icmasında hüquqi mədəniyyət varmı?
- Cəmiyyət üzvləri qaydaların və qanunların çoxunu bilir;
- Cəmiyyətdə qayda və qanunların öyrənilməsinin yol və vasitələri var;
- Cəmiyyətin əksəriyyəti qanunlara tabe olmaq istəyir;
- Pozuntulara qarşı məcburetmə və cəza tədbirləri mövcuddur;
- Cəmiyyət qurbana rəğbət bəsləyir, həm də cinayətkarı tərbiyələndirmək istəyir;
- Cəmiyyətin əksəriyyətinin cinayətə münasibəti mənfidir;
- Qaydaların/qanunların dəyişdirilmə/təkmilləşdirilmə sistemi mövcuddur.

Hakimiyyət qolları (qanunvericilik hakimiyyəti; icra hakimiyyəti; məhkəmə hakimiyyəti) müstəqildir və bir-birinin fəaliyyətinə müdaxilə etmir, bu isə onların səlahiyyətlərinin səmərəli bölüşdürülməsini təmin edir. Bu mexanizm tarazlıq və saxlanma mexanizmi adlanır, bu zaman hakimiyyət qollarına hakimiyyəti **uzurpasiya** imkanı verilmir. Hakimiyyət bölgüsünün pozulması və hakimiyyətin bir şəxsə və ya qrupun əlində cəmləşməsi demokratik qurumların dağılmasına gətirib çıxarır.

Uzurpasiya – Hakimiyyətin başqasının hüquqlarını qeyri-qanuni mənimsəməsi, ələ keçirməsi.

Adolf Hitler

– Almaniya fəhreri və Reyxkansler, Milli-Sosialist Alman Fəhlələri Partiyasının lideri. Holokost və II Dünya Müharibəsinin təşəbbüskarlarından biri.

Hindenburg – Alman hərbi və dövlət xadimi, general-feldmarşal, Almaniyanın 1925-1934-cü illərdə Vaymar Respublikası zamanı ikinci reyxs prezidenti.

Vaymar Respublikası

– Almaniya dövlətinin 1919-1933-cü illərdə tarixi adı, Vaymar şəhərində keçirilən Konstitusiya iclasının şəərəfinə verilmişdi.

Müzakirə edin

- Aşağıda hakimiyyət qollarının bir ələ keçirdi barəsində hadisə təsvir edilir. Oxuyun və suallara cavab verin:
- Hitler nəyin hesabına diktator statusunu əldə edə bildi?
- Hitler ən barışmaz rəqiblərini necə kənarlaşdırırdı?
- Hitler reyxskansler vəzifəsini necə əldə edə bildi?
- Almaniya üçün hakimiyyətin bir ələ keçməsinin nə kimi nəticələri oldu? Dünya üçün?
- Gücün bir əldə cəmləşməsi ilə demokratik qurumların dağılmasına və insanlar qurbanına/soyqırımına səbəb olduğu başqa hansı tarixi əhvalatı xatırlaya bilərsiniz?

Adolf Hitler

- Almanlar irqçi və ekstremist qüvvələr üçün təkə həkumət məsuliyyəti daşımayıblar. Nasistlərə həkumətin bütün mühüm mexanizmlərini ələ keçirmək üçün üç seçki və çoxlu qanlı fırladaqlar lazım gəlmişdi. Onların apardıqları universal terrora baxmayaraq, Hitler demokratik şəraitdə yenə də əhalinin böyük əksəriyyətinin dəstəyini qazana bilmədi. 1933-cü ilə qədər keçirilən ümumi seçkilərin heç birində Hitler partiyası 50%-lik səddi aşma bilmədi.
- Həkumətdə çoxluq xaricində tam siyasi hakimiyyətə nail olmaq üçün Hitler yeni seçilmiş Reyxstaqda “Əsas hüquqlar paktı”-nı “təşəbbüs” kimi irəli sürdü. Bu Pakt Hitlerə və onun kabinetinə dörd il ərzində Reyxstaqın razılığı olmadan konstitusiyaya zidd qanunlar qəbul etməyə icazə verdi. Pakta əsasən, ölkənin milli təhlükəsizliyini təmin etmək üçün prezidentin və kanslərin səlahiyyətləri bir şəxsə, nasist partiyasının şərtsiz liderinə verilməli idi. Nəticədə, bir siyasi birliyin lideri bütün ölkənin fəhreri olacaqdı.
- Bu qanun Reyxstaqın 2/3 hissəsinin razılığını tələb edirdi və nasistlərin səsləri kifayət etmədi. Vəziyyəti yoluna qoymaq üçün 81 kommunist deputat azadlıqdan, bir neçə sosial-demokrat isə faktiki olaraq səslərindən məhrum edildi;

- Martın 23-də Kroll opera teatrında toplanan Reyxstaq böhran vəziyyətində işləməli oldu. Nasist partiyasının hərbi birləşmələrinin üzvləri binanı içəridən qoruyarkən, çöldə toplaşan insanlar qanunun qəbuluna etiraz edərək, binadakı deputatları fiziki hesablaşma ilə təhdid edirdilər;
- Əvvəlcə qanunlara qarşı çıxan mərkəzçilərin mövqeyi, Hitlerin partiya liderinə Hindenburgun hakimiyyəti qoruyub saxlamaq üçün veto hüququndan istifadə edəcəyinə söz verdiyindən sonra dəyişdi. Qanun böyük səs çoxluğu ilə qəbul edildi.
- Ən barışmaz rəqiblərin kiçik bir qrupunu aradan qaldırdıqdan sonra, Hitler faktiki olaraq, mütləq hakimiyyətə imza atdı və diktatura rejimini qurmağa başladı.

Hitlerin təcavüzkar xarici siyasəti İkinci Dünya Müharibəsinin başlamasının əsas səbəblərindən biri hesab olunur. Hitler və onun hökuməti 5,5 milyon yəhudinin və nasistlərin insan adlandırmadıqları milyonlarla başqa millətin həlak olduğu **holokosta görə** məsuliyyət daşıyır. İkinci Dünya Müharibəsi həmçinin 19,3 milyon dinc sakinin və 29 milyon əsgərin həyatına son qoyub. Hazırda İkinci Dünya Müharibəsində həlak olanların sayı misilsizdir və buna görə də bu münaqişə tarixin ən qanlı münaqişəsi hesab olunur.

Veto – başqa orqan/şəxs tərəfindən səlahiyyətli dövlət orqanının qərarının qüvvəyə minməsinin qadağan edilməsi. Veto dəyişiklikləri dayandırmaq səlahiyyətinə malikdir.

Holokost - İkinci Dünya Müharibəsi illərində alman nasist hökuməti və onun müttəfiqləri tərəfindən yəhudilərin, qaraçıların, homoseksualların və digər azlıqların kütləvi soyqırımı

Gettolarda holokost qurbanları (əsirlər üçün xüsusi yaşayış yerlərində)

*Hər kəsin birlikdə
və fərdi qaydada
qanun qarşısında
bərabərliyi insan
cəmiyyətinin düzgün
quruluş bünövrəsinin
ən mühüm təməl
daşlarından biridir.*

İlyas Çavçavadze

*Şah qanun deyil,
qanun şahdır.*

Qədim Roma ifadəsi

QRUPLARDA İŞLƏYİN

İki dövləti təsəvvür edin ki, bunlardan da birində dövlət hakimiyyəti üç qola bölünüb, ikincidə isə hakimiyyət bir şəxsin və ya qrupun əlində cəmləşib. Aşağıda verilən cədvəli vərəqə köçürün və aşağıdakı cədvəldə hüquqi mühit nöqtəyi-nəzərdən hər iki dövlətin üstünlüklərini və nöqsanlarını yazın.

- Hakimiyyətin hər bir qolu ədalətli dövlətin xüsusiyyətini qoruyub saxlamaq üçün necə hərəkət etməlidir?
- Onların insan azadlığına, bərabərliyə, ləyaqətə və hüquqlara münasibəti necə olmalıdır?
- Onlar necə hərəkət edirlər?

Dövlət hakimiyyəti üç qola
bölünüb

Dövlət hakimiyyəti bir şəxsin/
orqanın əlində cəmləşib

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Hüquq mədəniyyətinin bərqərar edilməsində iştirak edən tərəflərin siyahısını hazırlayın. Siniflə paylaşın.

Hakimiyyətin bölünməsi qolları

Qanunvericilik hakimiyyəti

İcra hakimiyyəti

Məhkəmə hakimiyyəti

MÜZAKİRƏ EDİN

Vəziyyətləri təhlil edin və hüquqi dövlət prinsiplərinə istinad edərək suallara cavab verin.

VƏZİYYƏT 1

- **Prokurorun** vətəndaşlıq mövqeyini qiymətləndirin.

İmeda taksi sürücüsüdür. Bir dəfə prokuroru kəndə aparmalı oldu. O xatırlayır:

“Biz birinci zolaqda gedirdik, orada yol qəza zolağından daha pis idi: öndə - gölməçələr, yanlarda - çuxurlar.

- Gedə bilmərik, ilişəcəyik, - dedim.

- Sən qəza zolağında hərəkət edə bilərsən, - prokuror cavab verdi.

- Axı, qanun bunu qadağan edir, - təəccübləndim.

Prokuror güldü - qanunu pozmaq çətindir, amma ondan kənara çıxmaq asandır”. - mənə cavab verdi.

VƏZİYYƏT 2

- Hüquqi dövlətin prezidenti özünü necə aparacaq? Cavabınızı əsaslandırın.

İnkişaf etmiş demokratik ölkələrdən birində məhkəmənin qərarı ilə vətəndaş L.M.-ə 3 il həbs cəzası verilib. L.M. prezidentin sinif yoldaşı və dostudur. Məhkumun həyat yoldaşı cəzanın dəyişdirilməsinə təsir etmək üçün prezidentə müraciət edib.

Prokuror - cinayət təqibini başlayan ictimai məmur. Bunu təmin etmək üçün o, istintaq mərhələsində prosessual rəhbərliyi həyata keçirir. Qanunla nəzərdə tutulan hallarda istintaqı tam aparır. Məhkəmədə dövlət ittihamçısıdır və o, dövlət ittihamını dəstəkləyir.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Hüquqi dövlətin formalaşmasında iştirak edən 4 tərəfi (hakimiyyətin 3 qolunu və medianı) ayırın. Bu sayda qruplara bölünün və növbəti sualları nəzərə alaraq prezentasiyalar hazırlayın:

- Tərəfiniz hüquqi dövlətin formalaşmasında hansı töhfəni verir və necə? Bir nümunə gətirin.
- Tərəfinizin mövcud dəyərləri, yanaşmaları, fəaliyyəti demokratik, hüquqi dövlətin tələblərinə nə dərəcədə cavab verir;
- Daha yaxşı reallığa nail olmaq üçün nəyi və necə təkmilləşdirmək lazımdır?
- Siz nə edə bilərsiniz? Digər qollara nəyi tövsiyə edərdiniz?

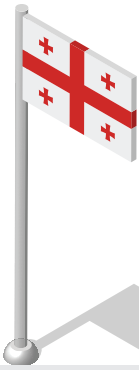

BU, MARAQLIDIR

Əsrlər boyu dünya tarixi inkişaf edərək insanları, dövləti və hökmdarları bir-birindən müəyyən qoruyucu sədd vasitəsilə ayıran mexanizmləri dəyişdirdi. 1215-ci ildə yaradılmış Böyük Azadlıq Xartiyasını (lat. Magna Carta Libertatum) yada salın. Onun məqsədi ingilis kralı Torpaqsız Conun mütləq hakimiyyətini məhdudlaşdırmaq idi. İngilis aristokratiyası və ruhanilər Torpaqsız Kral Conun hakimiyyətindən sui-istifadə etdiyi üçün ona qarşı yürüş etdilər. Xartiya müəllifləri kralı onların hüquq və azadlıqlarına zəmanət verən sənədi imzalamağa məcbur etdilər. Böyük Azadlıq Xartiyası bütün hüquqları əhatə edir, məsələn: miras hüququ, ədalətli məhkəmə hüququ. Xartiya bütün insanların qanun qarşısında bərabər olduğunu bəyan edirdi. Xartiya bərabərlik prinsipini nəzərə almaqla, həm sadə vətəndaşı, həm də kralı müdafiə etməli idi. Bununla belə, “Ümumi Şura”-nın çağırılma qaydası müəyyən edilmişdi. Belə demək olar ki, Böyük Azadlıq Xartiyası ingilis parlamentarizminin yaradılmasının əsasını qoydu.

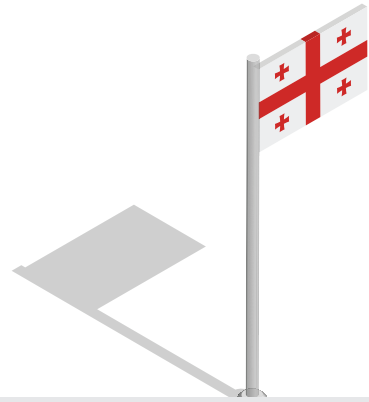
Hüquqi dövlət və Gürcüstan

Biz hüquqi dövlət prinsipinə Gürcüstanın birinci konstitusiyasında (1921-ci il) da rast gəlirik. O zaman bu prinsip hələ bir çox Avropa dövlətlərində lazımcına tanınmırdı.

Qanunun aliliyi və insan hüquqları və azadlıqları ilə hakimiyyətin məhdudlaşdırılmasını da əhatə edən hüquqi dövlət prinsipi Gürcüstan Konstitusiyası ilə də təsdiq edilir.

Konstitusiyanın preambulasında Gürcüstan vətəndaşlarının demokratik ictimai qurumlar və hüquqi dövlət qurmaq üçün sarsılmaz iradəsi; insan hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi bəyan edilir.

Dövlət insanın hamı tərəfindən tanınan hüquq və azadlıqlarını ayırmaz və ali insani dəyərlər kimi tanıyır və qoruyur. Hakimiyyətin həyata keçirilməsində xalq və dövlət bilavasitə tətbiq olunan qanun kimi, bu hüquq və azadlıqlarla məhdudlaşdırılır.

Gürcüstan Konstitusiyası, 4-cü maddə

TAPŞIRIQ

Hüquqi dövlətin əlamətləri.

- Sxemdə verilən hüquqi dövlətin əlamətlərini Konstitusiya maddələrində axtarın;
- Sizcə, sxemdə göstərilməyən başqa hansı əlamətləri əlavə etmək olar?

Hüquqi dövlətin əlamətləri

1. Qanunun aliliyi
2. Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının toxunulmazlığı və tam təminatı
3. Hakimiyyət bölgüsü

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Konstitusiya nədir <https://bit.ly/3cfDYIA>
- ▶ Hüquqi dövlət və qanunun aliliyi <https://bit.ly/3IOGZvH>
- ▶ İnsan azadlıqları <https://bit.ly/3nXfBBN>
- ▶ <https://bit.ly/3b6U32L>
- ▶ Qısa XX əsr - 1933. Nasist Almaniyaşının yüksəlişi <https://bit.ly/3fhQYyS>
- ▶ Bəşər tarixində on ən qəddar hakim <https://bit.ly/3LGo3Am>

Dövlət - öz suveren səlahiyyətini hakimiyyət vasitəsilə həyata keçirən, ölkənin birliyini və bütövlüyünü təmin edən, nizam-intizam yaradan, hər kəs üçün qanuna məcburi məna verən, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, qanunvericiliyin təminatçısı olan ictimai-siyasi təşkilatdır.

Müstəqil həyat fiziki anlayışdan daha çox fəlsəfədir. Mən boyundan aşağı iflic olmuşam, amma həyatıma tam nəzarət edə bilirəm. Öz istəklərimə uyğun qərarlar verirəm. Başqaları bunu görəndə deyirlər: - O, bunu edə bilirsə, mən niyə bacarmayım?

Ed Roberts

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən vəziyyətlə tanış olun, suallara cavab verin:

- Vəziyyətin qəhrəmanının sağlamlıq imkanı məhdud olan şəxslər tərəfindən problemin müstəqil həlli haqqında fikri ilə nə dərəcədə razılaşırırsınız?
- Dövlətə sağlamlıq imkanı məhdud olan şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi məsələsində hansı rol həvalə edilir?
- Dövlətin hansı rolunun artırılmasını istərdin?
- Bir tələbənin başladığı hərəkət hansı nəticə verdi?
- Sizcə, nə üçün konkret problemin həlli üçün dövlətə vətəndaşların fəallığı/hərəkəti/etirazı lazımdır?
- Ölkəmizdə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin gündəlik həyatı nə qədər tənzimlənir?
- Mövcud problemin qarşısının alınması üçün nə etmək istərdiniz?
- Məişət həyatınızda sağlamlıq imkanı məhdud olan şəxslərin cəmiyyətə daha yaxşı uyğunlaşdırılması üçün nə edə bilərsiniz?
- Düzgün olmayan qaygını (paternalizmi) necə başa düşürsünüz? Nümunələr gətirin.

Bir tələbə ilə başlanan hərəkət

Ed Roberts bütün həyatını süni ağciyərlərlə əlil arabasında keçirib. 1960-cı illərdən etibarən vətəndaş aktivizmi sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin sosial hərəkətini yeni mərhələyə - "Disability Studies"-ə keçirdi. Onun əsası Berkli Universitetində əlil arabasından istifadə edən siyasi elmlər üzrə tələbə Ed Roberts tərəfindən qoyulub.

- Roberts sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin öz sahələrində ən yaxşı mütəxəssislər olduqlarını təsdiq edir və problemlərini həll etmək üçün özləri fərdi və ya kollektiv təşəbbüslər göstərməli idilər;
- O, cəmiyyətin qüsurlu münasibətini dəyişmək istəyirdi – məhdud imkanlılar ilk öncə xəstə, səhiyyə xidmətinin istifadəçisi kimi deyil, tamhüquqlu vətəndaş kimi qəbul edilməli idilər;
- İnsanları fərdiliklərinə görə fərqləndirmək, onlara ədalətsiz qayğı göstərmək (paternalizm) qəbul edilməz və yolverilməz idi;

Tam hüquqlu vətəndaş kimi formalaşma yolunda isə ətraf mühitə uyğunlaşma ilə yanaşı, sosial-iqtisadi hüquqların (əmək hüququ, təhsil hüququ) reallaşdırılmasına həlledici əhəmiyyət verilirdi.

Hərəkət fəallarının çoxillik fəaliyyəti iki konkret nəticə ilə başa çatdı:

1. 1990-cı ildə ABŞ Konqresi həmin dövr üçün az-çox mütərəqqi bir sənədi - Americans With Disabilities Act-ını qəbul etdi. Güzəranın müvafiq səviyyəsini təmin etmək üçün Avropada oxşar qanunlar qəbul edildi;
2. Dünyanın müxtəlif yerlərində Ed Robertsin yaratdığı "Müstəqil Həyat Mərkəzi"-nə bənzər öz-özünə təşkil edilmiş qruplar yarandı və onlar məhdud imkanlıların nümayəndəlik orqanı kimi fəaliyyət göstərirdilər

Ən fəal "Müstəqil Həyat mərkəzlərindən" biri Almaniya da yaradıldı. Onun üzvləri yalnız sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər idi. Onlar öz qəzetlərini təsis etdilər, əlil arabaları ilə kütləvi yürüşlər təşkil edir, küçələri bağlayır, etiraz çağırışları ilə müxtəlif irimiqyaslı tədbirlərə gedirdilər.

Artıq 2006-cı ildə BMT onlarla dövlətin (o cümlədən Gürcüstanın) qoşulduğu "Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiya"-nı qəbul etdi.

Amma bəllidir ki, mübarizə hələ bitməyib. Məhdud imkanlıların **emansipasiyasına** nail olmaq üçün həll olunması yeni problemlər var. Müşahidəçilərin fikrincə, hərəkətin yeni mərhələsinin əsas xüsusiyyəti onun akademik məkana keçididir. Elm və təhsil müəssisələrində kütləvi şəkildə „Disability

Studies”adlanan yeni tədqiqat cərəyanlarının əsası qoyulur.

Emansipasiya –
kiminsə asılılığından
azad olma, hüquqi
bərabərlik

Dövlətin insan hüquqlarına hörmət etmək, müdafiə etmək və icraat öhdəliyi var

Demokratik təşkil olunmuş dövlət nəinki şəxsiyyəti, həm də ilk növbədə, vətəndaşı tərbiyə etməyə çalışır. ...Şübhəsiz ki, demokratiya düşüncəli vətəndaş yetişdirməkdə maraqlıdır ki, dövlət həyatının inkişaf prosesinə yaradıcı şəkildə müdaxilə etmək qabiliyyətinə malik olsun...

Dimitri Uznadze, 1917.

Bəzən insanlar dövlətin onların yerinə hər şeyi edəcəyini düşünürlər. Yuxarıda verilən nümunə göstərir ki, vətəndaş cəmiyyətinin, könüllülərin, lobbicilərin və ehtiyacı olan şəxslərin iştirakı ilə təkcə fərd üçün deyil, eləcə də hamının xeyrinə məqsədə çatmaq olar.

Dövlət hakimiyyət vasitəsi ilə öz səlahiyyətlərini həyata keçirir, ölkənin birliyini və bütövlüyünü təmin edir, nizam-intizam yaradır, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, qanunvericiliyin və nizam-intizamın təminatçısı olan qanuna hər kəs üçün icbari mənə verir.

Dövlətin qəbul etdiyi qərarlar cəmiyyət üzvləri tərəfindən mütləq əməl edilməli kimi qəbul edilir, çünki bunların cəmiyyətin mənafeyi üçün qəbul edildiyi hesab edilir. Eyni zamanda, qanunların icrasını təmin etmək üçün dövlət bütün imkan və mexanizmlərlə təchiz edilməlidir. Dövlət qurumları ictimai səlahiyyətləri həyata keçirir.

Hörmət öhdəliyi müəyyən müdaxilələrdən çəkinmək öhdəliyini nəzərdə tutur, məsələn: hökumət valideynlərin övladlarının dini və məənəvi tərbiyəsini əlavə olaraq təmin etmələrinə hörmət etməlidir. Dövlət orqanları səsvermə prosesinə müdaxilə etməməli və seçki nəticələrinə hörmətlə yanaşmalıdırlar.

Müdafiə öhdəliyi dövlətin üzərinə insan hüquqlarının başqaları tərəfindən pozulmasından müdafiə vəzifəsini qoyur. Məsələn: dövlət müvafiq qanunlar qəbul etməklə və onları icra etməklə, qadınlara və uşaqlara qarşı geniş yayılmış ailə zorakılığı hallarına qarşı tədbirləri təmin etməlidir.

Gürcüstan Konstitusiyasına əsasən, **“Gürcüstanda yaşayan hər bir şəxs Gürcüstan Konstitusiyası və Qanunvericilik tələblərinə əməl etməyə borcludur”**, müvafiq olaraq Konstitusiyaya və qanuna əməl edilməməsi hüquqi məsuliyyətə səbəb olur. Hüquq pozuntusu, qanunun tələblərinə əməl olunmaması nə qədər cəmiyyət üçün təhlükəlidirsə, qeyd olunan hüquq pozuntusuna görə məsuliyyət tədbiri də bir o qədər ağır olur.

Hüquqi öhdəlik qanunu pozanların cəzalandırılması, vurduqları ziyanın ödənilməsi, gələcəkdə qanun pozuntularının qarşısının alınması, ölkədə qanuniliyin gücləndirilməsi məqsədini daşıyır.

İcra öhdəliyi dövləti insan hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün müsbət addımlar atmağa məcbur edir. Məsələn: dövlət pulsuz və icbari ibtidai və əsas təhsili, uyğun sayda xəstəxanaların olmasını təmin etməlidir.

Hər bir Gürcüstan vətəndaşının borcu Gürcüstanı müdafiə etməkdir.

Gürcüstan Konstitusiyası

MÜZAKİRƏ EDİN

- Hər iki tərəfin yerinə yetirməli olduğu öhdəliklər varmı?
- Sizcə, təkcə vətəndaşın hansı hüquqları və öhdəlikləri olmalıdır? Təkcə dövlətin? Nə üçün? Cavabınızı əsaslandırın.

Dövlətin və vətəndaşların hüquqları-öhdəlikləri

	Hüquqlar	Öhdəliklər
Vətəndaş	• Təhlükəsiz həyat • Sağlam mühitdə yaşamaq • Sahibkarlıq • Ölkənin idarə edilməsində iştirak • Dövlətdən yalnız qanun çərçivəsində hərəkət etmək tələbi • Dövlət maliyyəsinin əsaslı şəkildə xərclənməsi tələbi	• Vergilərin ödənilməsi • Konstitusiyaya və digər qanunlara uyğunluq • Hərbi öhdəlik • Mədəniyyət abidələrini və ətraf mühiti qorumaq • İctimai asayişin qorunması • Cinayətkarlığa və digər qanunsuzluqlara qarşı mübarizədə dövlətə yardım
Dövlət	• Qanunu pozanların cəzalandırılması • Vergilərin yığılması • Vətəndaşların hərbi xidmətə çağırışı • Qanunun qəbulu • Hüquqi mübahisələrə baxılması	• Ölkədə təhlükəsizliyin qorunması • Ətraf mühitin təmizliyinin qorunması • Sahibkarlıq üçün şəraitin yaradılması • Ölkədə iqtisadi inkişaf üçün şəraitin yaradılması • Hüquq müdafiəsi • Hər bir insanın ölkənin idarə olunmasında iştirakına şərait yaradılması • Dövlət maliyyəsindən vətəndaşların xeyrinə istifadə edilməsi • Ədalətli və müstəqil məhkəmənin təmin edilməsi

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Aşağıda verilən əhvalatlarla tanış olun, onları bölüşdürün və suallara cavab verin.

VƏZİYYƏT 1

- Müəlliflə razısınız mı ya yox? Cavabı əsaslandırın.
- Müəllif şəxsiyyətdən nəyi tələb edir? Nə üçün tələb edir?
- Sizin müəllifin fikri ilə bağlı hansı düşüncəniz var?

“..Demokratik dövlətdə böyük də, kiçik də, imkanlı da, imkansız da, savadlı da, savadsız da həvəsləndirilməlidir. Hər bir insan ictimai işlərə qoşulduğunu, başqaları ilə iş gördüyünü, təyinatını yerinə yetirdiyini və ümumi məsuliyyətdə iştirak etdiyini hiss etməlidir. Bu, vətəndaşlıq hissi hələ də vətəndaşlarımız arasında azdır. Tez-tez töhmətlər eşidəcəksiniz ki, əgər hökumət bunu edə bilmirsə, bu, vətəndaşların da günahı olacaqdır”.

Mənbə: “Xalq və Kənd”, “Birlik” №88, 21.04.1920.

VƏZİYYƏT 2

- Yadınıza salın ki, Gürcüstan vətəndaşları seçkilər vasitəsilə kimi seçirlər? Hansı müddətə?
- Müəllif nə üçün seçim etməyin günah-mərhəmət olduğuna inanır?
- Müəllif seçiciyə qərar vermənin hansı üsullarını təklif edir? Nə üçün?
- Seçkilər keçirərkən hər bir qərar niyə bu qədər vacibdir?
- Yazının XIX əsrdə dediyi sözlər bu gün nə dərəcədə aktualdır?
- 2 ildən sonra siz özünüz seçici olacaqsınız. Bir seçici kimi müəllifin müraciətinə nə qədər qiymət verərdiniz? Cavabı əsaslandırın.
- Qərarınızın hansı məlumatla əsaslanacağını nəzərə alarsınız mı (namizədlərin tərcümeyi-halı, fəaliyyət proqramı, dövlət maraqlarına əməl etmə təcrübəsi və ya digər məlumatlarla tanışlıq)?

1897-ci ilin seçkiabağı müraciətdən çıxarış

“Bilin ki, böyük bir günah-mərhəmət seçimin ardınca gəlir və səs verməzdən öncə bir neçə dəfə namusunuzdan, vicdanınızdan, qəlbinizdən, ağılınızdan soruşun - kim layıqdır və kim layiq deyil, böyük və ya kiçikdən asılı olmayaraq...

Qəlbinizi əyməyin, ruhunuzu unutmayın! Bilin ki, bu böyük iş sizin namusunuzdan, vicdanınızdan, şərəfinizdən asılıdır. Allahın adını çəkin, Allahın və haqqın adı ilə böyük seçim vəzifəsini üzərinizə götürün və sağınızı qəlbinizin və vicdanınızın söyləmədiyinə dəyişməyin”.

İlyə Çavçavadze

Bir adam nə edə bilər? Mən nə edə bilərəm?

Bir insanın müxtəlif vaxtlarda və müxtəlif yerlərdə etdiklərini, nəhayət əhəmiyyətli nəticələr əldə etdiyini xatırladacağıq, qalanını isə sizə buraxırıq. Tarixdə və müasir dövrdə bir insanın həqiqətən çox şey edə biləcəyini sübut edən çoxlu nümunələr var.

- 1645-ci ildə bir səs Oliver Kromvelin İngiltərəyə nəzarətini təmin etdi;
- 1776-cı ildə bir səs sayəsində Amerikada alman dilinin əvəzinə ingilis dili bərqərar oldu;
- 1845-ci ildə bir səs Texasın ABŞ-ın tərkibinə daxil olmağına qərar verdi;
- Bir səs prezident Endryu Consonu 1868-ci ildə impiçmentdən xilas etdi;
- 1876-cı ildə Rezerford Heys bir səsle Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti oldu;
- 1924-cü ildə bir səs sayəsində Adolf Hitler Nasist Partiyası üzərində nəzarəti ələ keçirdi;
- Və sonda, 2022-ci ildə Gürcüstandan bir müəllim müharibə atəşi altında olan Ukraynaya kömək üçün 700.000 dollar topladı.

Kiçik bir kürəklə
çox iş görmək olar
və az işdən böyük
işlər alınır.

İlyə Çavçavadze

**Bir insan böyük
qüvvədir!**

Aparteid - beynəlxalq cinayətdir. Soyqırımdan fərqli olaraq, bu, milli və ya etnik, dini və ya lingvistik qrupların fiziki məhvini deyil, bu qrupların və onların üzvlərinin ictimai həyatdan təcrid edilməsinə yönəlib. 1948-1990-cı illərdə Cənubi Afrikada aparteid dövründə irqilər ayrılırdı və qaradəriliyə "Ağların" Cənubi Afrika Respublikasında səsvermə hüququ yox idi.

Desmond Tutu (1931-2021). Keyptaun və Yohannesburqda, Cənubi Afrikada afro-amerikalı anqlıkan arxiyepiskopu. Aparteidə qarşı mübarizədə lider.

BU, MARAQLIDIR

Aparteid hələ 1973-cü ildə bəşəriyyətə qarşı cinayət kimi qiymətləndirilib və yalnız arxiyepiskop Tutunun tələbləri nəticəsində, beynəlxalq ictimaiyyət Cənubi Afrikaya iqtisadi və siyasi sanksiyalar tətbiq etdikdən sonra ləğv edildi. Bundan sonra ona "Cənab sanksiyalar" ləqəbi də verildi. 1984-cü ildə Desmond Tutu qaradəriliyə hüquqlarının müdafiəsi üçün təşkil edilən qeyri-zorakı kampaniyalardakı roluna görə, Nobel Sülh Mükafatına layiq görüldü.

Cənubi Afrikada hökumətin aparteid (ayrı-seçkilik) siyasəti nəticəsində qaradəriliyə ikinci dərəcəli insanlar hesab edilir və onları cəmiyyətin qalan hissəsindən (ağlardan) ayırırdılar. Aparteid Cənubi Afrikada qaradəriliyə gettolarda (xüsusi yaşayış məntəqələrində) ciddi rejim şərtlərində yaşayırdılar, burada onların yeganə funksiyası ucuz işçi qüvvəsi hesab olunurdu.

Desmond Tutunun mənəvi gücü Cənubi Afrikanın aparteid rejiminin ən qaranlıq dövrlərində xalqın yolunu işıqlandırır və 1948-1991-ci illərdə Cənubi Afrikada ağdərili azlıq tərəfindən qaradərili əksəriyyətə tətbiq edilən ayrı-seçkilik rejiminə son qoymaq uğrunda mübarizədə irqi seqreqasiyanın aparıcı qüvvəsi oldu.

Yepiskop irqçi rejimi tənqid etmək üçün kilsə kafedrasından istifadə edirdi. Aparteid rejiminin süqutundan sonra Desmond Tutu qisas təzahürlərinin qarşısının alınmasına xidmət edən Barışq və Həqiqətin Təyin edilməsi Komissiyasına rəhbərlik etdi. Bir ictimai xadim kimi, Tutunun əsas qaygısı təkcə öz ölkəsində deyil, bütün dünyada ədalətsizlik qurbanları və məzlumlar idi.

Çıxışlarında ağ azlığın zülmünə qarşı təbliğat aparır, lakin aparteid ləğv edildikdən və yeni hökumət hakimiyyətə gəldikdən sonra da əvvəlki hakimiyyət şərtlərində etdiyi kimi, yeni hakimiyyətə də kəskin idi və hesabat tələb edirdi.

Tutu dünyada cərəyan edən proseslərlə fəal maraqlanır və müxtəlif mübahisəli məsələlərdə səsini ucaldırdı: İsrail ilə fələstinlilər arasında münasibətlərə, cinsi azlıqların hüquqlarına, iqlim dəyişikliyinə və s. Tutu Cənubi Afrikanın həm qara, həm də ağdərili əhalisi tərəfindən millətin vicdanı sayılırdı.

Beləliklə, müasir ölkənin siyasi və hüquqi memarları demokratik dövlət quruculuğu prosesində bir çox müqavimətlərlə üzləşirlər. Hakimiyyətin və xalqın azad dövlət qurmaq iradəsi bir-biri ilə üst-üstə düşməlidir.

TAPŞIRIQ (birini seçin)

- 1 Evripidin mövzusu üzrə esse yazın.
- 2 Sosioloji araşdırma aparın:
 - Hüquqi dövlət anlayışını necə başa düşürsünüz?
 - Gürcüstan hüquqi dövlətdirmi?
 - Gürcüstan qanunlarına münasibətiniz necədir? Sizcə, onlar ədalətliymi?

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Aktiv vətəndaş və vətəndaş cəmiyyəti <https://bit.ly/3Ptq11I>
- ▶ Yol hərəkəti mədəniyyəti <https://bit.ly/3IXPnJm>

MÜZAKİRƏ EDİN

Dünyada görkəmli hüquq müdafiəçisinin əhvalatı ilə tanış olun və aşağıdakı suallara cavab verin:

- Roza Parks nə ilə fərqlənirdi?
- ABŞ dövlətinin məşhur tətilindən əvvəl ona münasibət necə idi? Tətildən sonra?
- Sizcə, belə bir dəyişikliyin əsası nə idi?
- Təsvir edilən vəziyyətə əsasən, ABŞ-ı o dövrdə hüquqi dövlət adlandırmaq olardımı?
- Müxtəlif instansiyalar halında məhkəmə necə hərəkət etdi?
- Tətilçilərin qələbəsinə nə səbəb oldu?
- Bu hekayədən hansı qənaətə gəlmək olar?

Roza Luiza Makalay Parks

1955-ci ilin dekabrın 1-də Roza Parks işdən evə qayıdarkən avtobusda afro-amerikalılar üçün ayrılmış yerdə oturmuşdu. Avtobusa bir neçə ağdərili sərnişin minəndə, sürücü Parksə və başqa afro-amerikalılara ağdərili sərnişinlərə yer verməyi tələb etdi. Parksdan başqa bütün sərnişinlər avtobusun arxasına keçdilər, o isə pəncərəyə tərəf çəkilərək, qanunla düzgün yerdə oturduğunu söylədi.

Avtobus sürücüsü polis çağırdı. Parks Alabama ştatının avtobus qanunlarını pozduğuna görə həbs edildi. Parksın anası kömək üçün yerli NAACP (Rənglidərililərin İnkişafı üzrə Milli Assosiasiya) prezidenti Edqar Niksonla əlaqə saxladı. Nikson Parksın təhlükədə olduğunu bildirdi və dərhal girovu ödədi. Yerli NAACP avtobus seqreqasiyası qanunlarına etiraz etmək üçün real iş (vəziyyət faktı) axtarırdı. Parks hörmətli xanım, yaxşı həmsöhbət idi və onun vəziyyəti qanunlara etiraz etmək üçün yaxşı

səbəb ola bilərdi.

Qərara alındı ki, Montqomeri avtobus boykotu dekabrın 5-də keçirilsin. Avtobus boykot xəbəri afro-amerikalılar arasında dərhal yayıldı. Roza Parks bazar ertəsi, dekabrın 5-də məhkəmə qarşısına çıxarılmalı idi. Birinci dəfə idi ki, qaradərili sürücülər Montqomeri avtobuslarını tərk edirdilər. Montqomerinin küçələri afro-amerikalılarla dolu idi.

Parks yol hərəkəti qaydalarını pozmaqla yanaşı, asayişə pozmaqda da ittiham olunurdu. Onun məhkəməsi çox tez aparıldı və cəmi 30 dəqiqə davam etdi. Məhkəmə Parksı bütün ittihamlar üzrə təqsirli bilib, onu 14 dollar məbləğində cərimələdi. Boykot isə davam edirdi. Parks çıxarılan hökmə qarşı apellyasiya şikayəti verdi. Apellyasiya Məhkəməsi 1956-cı il iyunun 19-da Montqomerinin afro-amerikalı əhəlisinin xeyrinə qərar çıxardı.

1956-cı ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Ali Məhkəməsi tətillilərin tələblərini təmin etdi. 381 gün davam edən avtobus boykotuna növbəti nəticə ilə son qoyuldu: Montqomerinin afro-amerikalı vətəndaşlarına avtobusda istədikləri yerdə oturmağa icazə verilirdi.

Roza Parks afro-amerikalı icmasının qəhrəmanı idi. O, bir çox ABŞ vətəndaşı ilə birlikdə mübarizə aparsa da, böyük dəyişikliklərə onun odlu hərəkətləri səbəb oldu.

Sonralar Parks fəal olaraq aktivist kimi fəaliyyətini davam etdirirdi. İllər ərzində ABŞ konqresmeni Con Konyersin yanında çalışıb. Bundan sonra, Cənubi Afrikada aparteidə qarşı fəal kimi çalışıb. O, eləcə də Detroytda mərkəz açıb, burada afro-amerikalı gənclərə karyera və iş yerləri ilə bağlı məsləhətlər verirdi.

1999-cu ildə ABŞ prezidenti Bil Klinton Parksı Konqresin Qızıl medalı ilə təltif etdi. Bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının vətəndaşı üçün ən yüksək şərəf və ən mühüm mükafatdır.

Roza Parks 2005-ci ilin oktyabrın 24-də vəfat etdi və ABŞ-da yaşayan insan üçün ən yüksək şərəf olan Birləşmiş Ştatların Konqres Binasında dəfn edildi.

Bu mərasim başa çatdıqdan sonra, biz, adi insanların insan ləyaqəti uğrunda alova atılmaq qabiliyyətini və gücünü heç vaxt unutmamalıyıq.

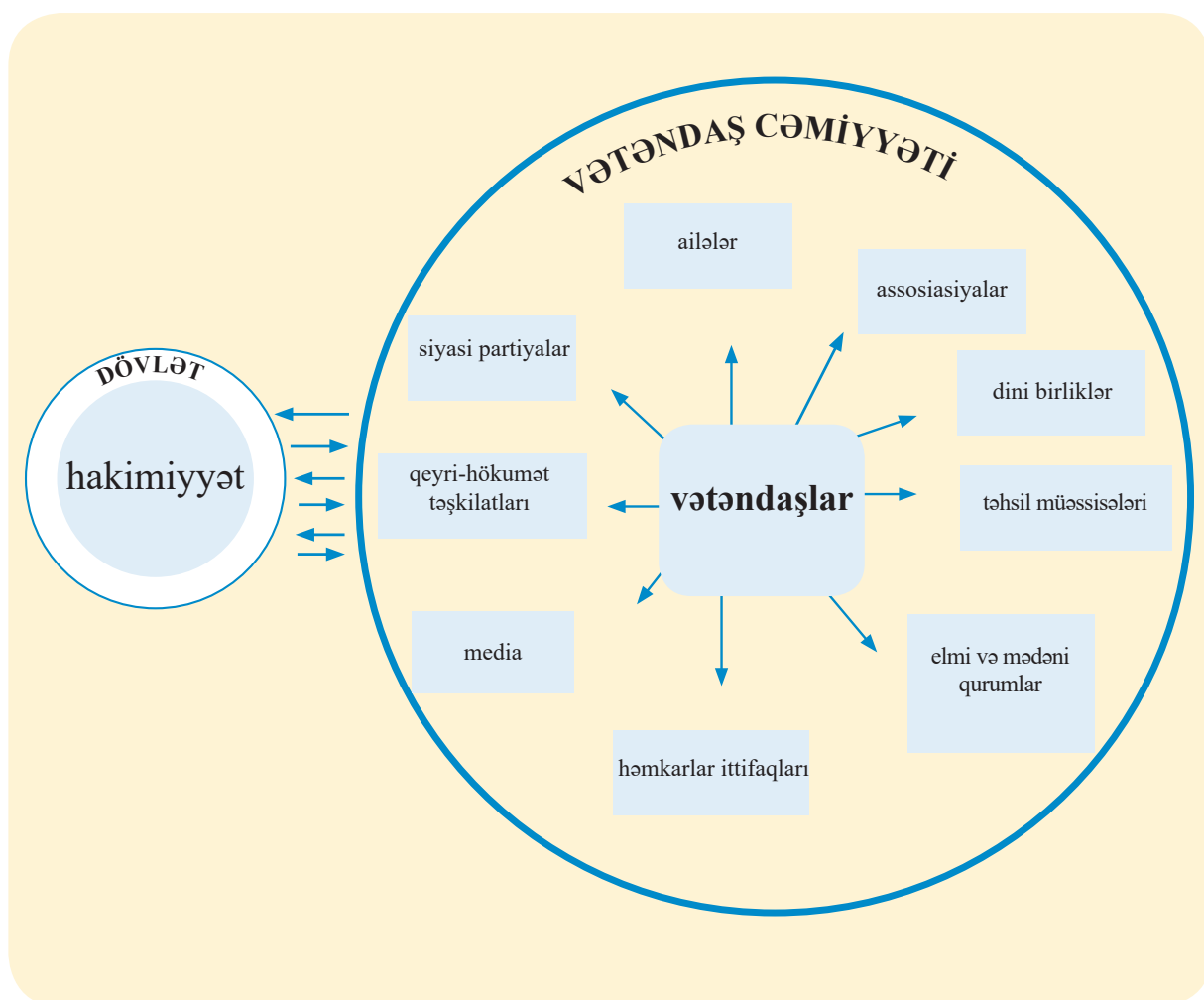
*Prezident
Klinton, Parksın
mükafatlandırma
mərasimindən
çıxışından bir parça*

İnsan hüquqları tanınmasa, vətəndaş cəmiyyəti və qanunun aliliyi də mövcud ola bilməz. Hüquqi dövlət ən inkişaf etmiş demokratik dövlət hesab olunur - bəşəriyyət hələ ki, daha yaxşısını kəşf etməyib.

Hüquqi dövlətin və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasının əsası (biri olmadan o birisi təsəvvüredilməzdir) heç bir imtiyazın olmaması və insanların quldan vətəndaşlara çevrilməsidir ki, bunların da yaşamaq, mülkiyyət və azadlıq kimi ayrılmaz hüquqları var; vətəndaş öz hərəkətlərində Konstitusiyada ifadə olunan suveren xalqın iradəsinə tabe olaraq qanunla məhdudlaşdırılır. Konstitusiya isə insanın əsas hüquq və azadlıqlarını təmin etmək üçün yaradılıb.

Hüquqi dövlətin formalaşmasının başlıca şərti bütün vətəndaşların xüsusi mülkiyyətə əsaslanan iqtisadi müstəqilliyə malik olmasıdır. Hüquqi dövlət ideyası bəşəriyyətin ən dəyərli nailiyyətlərindən biridir.

Vətəndaş cəmiyyətindən ancaq müəyyən hüquq və azadlıqlara malik müstəqil vətəndaş meydana çıxdığı andan danışmaq olar.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Vəziyyətlərlə tanış olun və suallara cavab verin:

- Hər bir vəziyyətdə vətəndaşla dövlətin münasibəti necədir, dövlətlə vətəndaş bir-birindən nəyi tələb edir və üzərinə hansı öhdəlik qoyur?
- Hər bir tərəfdən hansı öhdəlik ayrılır?
- Dövlət və vətəndaş arasında qarşılıqlı öhdəliklərə oxşar nümunələr göstərin;
- Bir şagird kimi, dövlət qarşısında qarşılıqlı öhdəliklərinizi təsvir edin.

VƏZİYYƏT 1

Nika – universiteti bu yaxınlarda bitirib.

Nika hərbi komissarlıqdan hərbi xidmətə çağırış məktubunu aldı. Nika bu xəbəyə əhəmiyyət vermədi, sonra tamamilə unudub, qohumu ilə kəndə dincəlməyə getdi.

O, sonradan hərbi çağırışdan yayındığına görə, məsuliyyətə cəlb edildi.

VƏZİYYƏT 2

Qıqa - tələbə.

Qıqa tələbələrin ətraf mühitin mühafizəsi təşkilatını yaratdıqlarından xəbər tutdu.

O, yaxınlığında yaşadığı gölün çirklənməsindən narahat idi və bu təşkilata üzv olmaq qərarına gəldi. Təşkilat üzvləri piket təşkil etdilər. Tələbələr qubernatordan gölü çirkləndirənlərin cəzalandırılmasını tələb edirdilər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Məktəb icmasında insan hüquqlarının müdafiəsi mövzusunda iclas keçirin.

5 qrupa ayrılın, vəziyyətləri bölüşdürün və onların hər birini iclasda müzakirə edin. Suallara cavab verin:

- Hər bir vəziyyətdə hansı hüquq pozulub? Konstitusiyada müvafiq hüquq və vəzifələrin təsvirini yadınıza salın/tapın;
- Təqdimat üçün vəziyyətin həllinin tövsiyələrini hazırlayın;
- İclasda məktəb cəmiyyətində insan hüquqlarının müdafiəsinə dair görülməli tədbirlər üçün tövsiyə verilməlidirmi (əgər hə, o zaman hansı)?
- Həyatınızda ən çox hansı vəziyyətlə qarşılaşmısınız?

VƏZİYYƏT 1

Dəhlizdə növbətçilik edən yuxarı sinif şagirdləri üçüncü sinif şagirdlərini sakitləşdirmək üçün onları yüngülcə vurdular;

VƏZİYYƏT 2

Məktəb rəhbərliyi şagirdlərə məktəbdə və məktəb ərazisində siqaret çəkməyi qadağan edir;

VƏZİYYƏT 3

Məktəb rəhbərliyi şagirdləri stolun üstündən futbol komandasının adını silməyə məcbur edib;

VƏZİYYƏT 4

Tənəffüs zəngi çalındı. Müəllim növbəti dərs başlayana qədər şagirdləri sinifdə saxladı;

VƏZİYYƏT 5

Şagird aşağı qiymətə cavab olaraq, müəllimə kobud şəkildə müraciət edib.

BU, MARAQLIDIR

1989-cu ilin avqustun 23-də Litva, Latviya və Estoniya əhalisi 2 milyona qədər insanın iştirak etdiyi 600 km uzunluğunda canlı zəncir yaratdı, bunun nəticəsində respublikaların paytaxtları Rıqa, Vilynüs və Tallin praktiki olaraq bir-birinə bağlandı. Nümayişdən 6 ay sonra birinci Litva SSRİ-dən çıxdığını elan etdi. .

TAPŞIRIQ (birini seçin)

1

Faydalı resurslardakı birinci linklə tanış olun.

- 10 etirazdan birini seçin;
- Bu etiraz haqqında inşa yazın. İnşada sonradan bu etirazın hansı nəticə verdiyini qısaca təsvir edin.

2

Sizə tanış/maraqlı olan, ölkə demokratiyasına konkret nəticələr gətirən başqa bir hadisə ilə bağlı inşa yaza bilərsiniz.

FAYDALI RESURLAR

- Dünyanı dəyişdirən 10 etiraz <https://bit.ly/3aIFz97>
- İrçilik və etnik əlamətlə ayrı-seçkilik <https://bit.ly/3o31afK>

MÜZAKİRƏ EDİN

Fransız İnqilabı haqqında aşağıdakı məlumatlarla tanış olun və suallara cavab verin:

- Nə üçün Fransa inqilabı həlledici hadisə adlanır? Kimlər üçün həlledici idi?
- İnqilab Fransaya hansı dəyişiklikləri gətirdi?
- Nə üçün yeni yaradılmış respublikanın düşmənləri var idi?
- Demokratiyanın inkişafında Fransa İnqilabının böyük rolu var. Sizcə, nə üçün o, totalitar idarəçiliyə gətirib çıxardı?
- Hüquqi dövlətin bərqərar olunması yolunda hakimlərin (hakimiyyət) və idarə olunanların (vətəndaşların) əsas çatışmazlığı nə idi?
- Sizcə, demokratiyanın hansı çatışmazlıqları var?

Fransa İnqilabı

Fransa İnqilabı (1789-1899-cu illər) Fransa, Avropa və Qərb sivilizasiyasının tarixində keçid dövrüdür. Nə üçün? Monarxiya ədalətsizliyə və zülmətə bürünmüşdü. İnsanlar yeni sistemin yaradılmasını tələb edirdilər.

Fransada inqilab nəticəsində mütləq monarxiyanı respublikaçılıq əvəz etdi. İnqilab vətəndaşlara azadlıq və hüquqların tanınmasını vəd etdi. “Azadlıq, bərabərlik və qardaşlıq” elan edildi.

Yakobinlər Kabineti -
Böyük Fransa İnqilabı zamanı siyasi klub. Bu, ilk görüşün Müqəddəs Yakob monastırında keçirildiyi üçün belə adlandırılmışdır.

İnqilab nəticəsində mütləq monarxiya respublika ilə əvəz olundu. Monarxın qeyri-məhdud hökmranlığı xalq hakimiyyəti ilə əvəz olundu. Monarxın hakimiyyəti irsən keçir və qeyri-müəyyən müddətə görə fərqlənirdi. Respublika şəraitində isə, hökumət xalqın iradəsi əsasında və məhdud müddətə seçilir. Bundan sonra ölkə monarxa deyil, xalqa məxsus idi və xalq hakimiyyəti özü seçirdi.

Fransa İnqilabı zamanı 1789-cu ilin avqustun 26-da Milli Nümayəndələr Assambleyasının Versalda keçirilən iclasında **İnsan və Vətəndaş Hüquqları Bəyannaməsi** qəbul edildi. Bəyannamə Fransa İnqilabının **fərdi insan hüquqlarını** müəyyən edən mühüm

sənəddir. 1792-ci il avqustun 10-da Fransanın paytaxtı Parisdə ilk respublika yarandı.

Yeni yaranan respublikanın dərhal çoxlu düşmənləri ortaya çıxdı. Digər imperiyalar monarxiya təhlükəsinin onları da hədələyəcəyindən qorxurdular və demək olar ki, bütün Avropa ölkələri (Avstriya, Prussiya, İngiltərə, Rusiya və s.) Fransa əleyhinə koalisiyaya qoşuldular.

Respublikanın başında **Yakobin Kabineti** dururdu. Yakobinlərin lideri Maksimilian Robespyer ölkəni ən çətin vəziyyətdən çıxara və Avropa monarxiya dövlətlərinin müdaxiləsi nəticəsində qələbə qazana bildi. Onun islahatları ölkəni gücləndirdi və Fransaya milyonluq ordu buraxdı.

Nəticədə, Fransa İnqilabını qiymətləndirərkən tez-tez qeyd olunur ki, inqilab həm azadlıq, eləcə də terror gətirmiş, təkcə demokratik milli dövlətə deyil, həm də Yakobinlərin hakimiyyəti mərhələsində (1793-1794) totalitar dövlət formasına səbəb olmuşdur.

Məhz buna görə də müasir dövlətdə bir tərəfdən hakimiyyətin gücünü idarə edən və tarazlaşdıran, digər tərəfdən onu demokratik dövlət quruculuğunun çətin yolunda qoruyan universal nəzarət sistemi vacibdir.

Konstitusionalizm siyasi və hüquqi sistemin bir hissəsidir. Konstitusionalizm yazılı və ya yazılmamış (konstitusiya) ali **hüquqi aktın** (aktların) mövcudluğu ilə xarakterizə olunur.

Konstitusionalizmə əsasən, bütün dövlət hakimiyyəti orqanları ali hüquqi akt(lar)a tabe olmalıdır.

Konstitusionalizm hakimiyyəti məhdudlaşdıran və ona mütləq (qeyri-məhdud) hakimiyyət verməyən orta tənzimləmə sistemi yaradır.

Yazılmamış

konstitusiya - müxtəlif konstitusiya xarakterli qanunvericilik aktlarından, konstitusiya adətlərindən və presedentlərindən ibarətdir (Birləşmiş Krallıq, İsrail).

Hüquqi akt – dövlət orqanı və ya vəzifəli şəxs tərəfindən verilən və belə bir qaydanı müəyyən edən rəsmi sənəddir.

Konstitusionalizmin
əsas dayaqı
demokratik rejimin
real mövcudluğudur.

Bir sözlə, konstitusionalizm nədir?

Konstitusionalizm

Konstitusiyaya, idarəçiliyin konstitusiya metodlarına istinad edən siyasi sistem.

Konstitusiyanın, dövlətin siyasi idarəçiliyinin əsas aləti kimi öyrənilməsi.

Konstitusionalizmin əsas qayğısı ondan ibarətdir ki, müəyyən hakimiyyət şəraitində insan azadlığı məhdudlaşdırılmamalı, hakimiyyət heç bir ölkə başçısının nəzarətinə keçməməlidir. Məhz buna görə də, konstitusionalizmin bərqərar olmasının real vasitəsi kimi, əsrlər boyu avtoritar və totalitar rejimlərin nümayəndələri konstitusiyaya qorxu ilə yanaşırdılar.

MÜZAKİRƏ ET

- Nə üçün cəmiyyətə qaydalar lazımdır?
- Onlarsız nə baş verərdi?

Qanunla konstitusiya arasındakı fərq nədir? Niyə konstitusiyaya tez-tez (hətta zəruri) düzəlişlər etmək düzgün hesab edilmir?

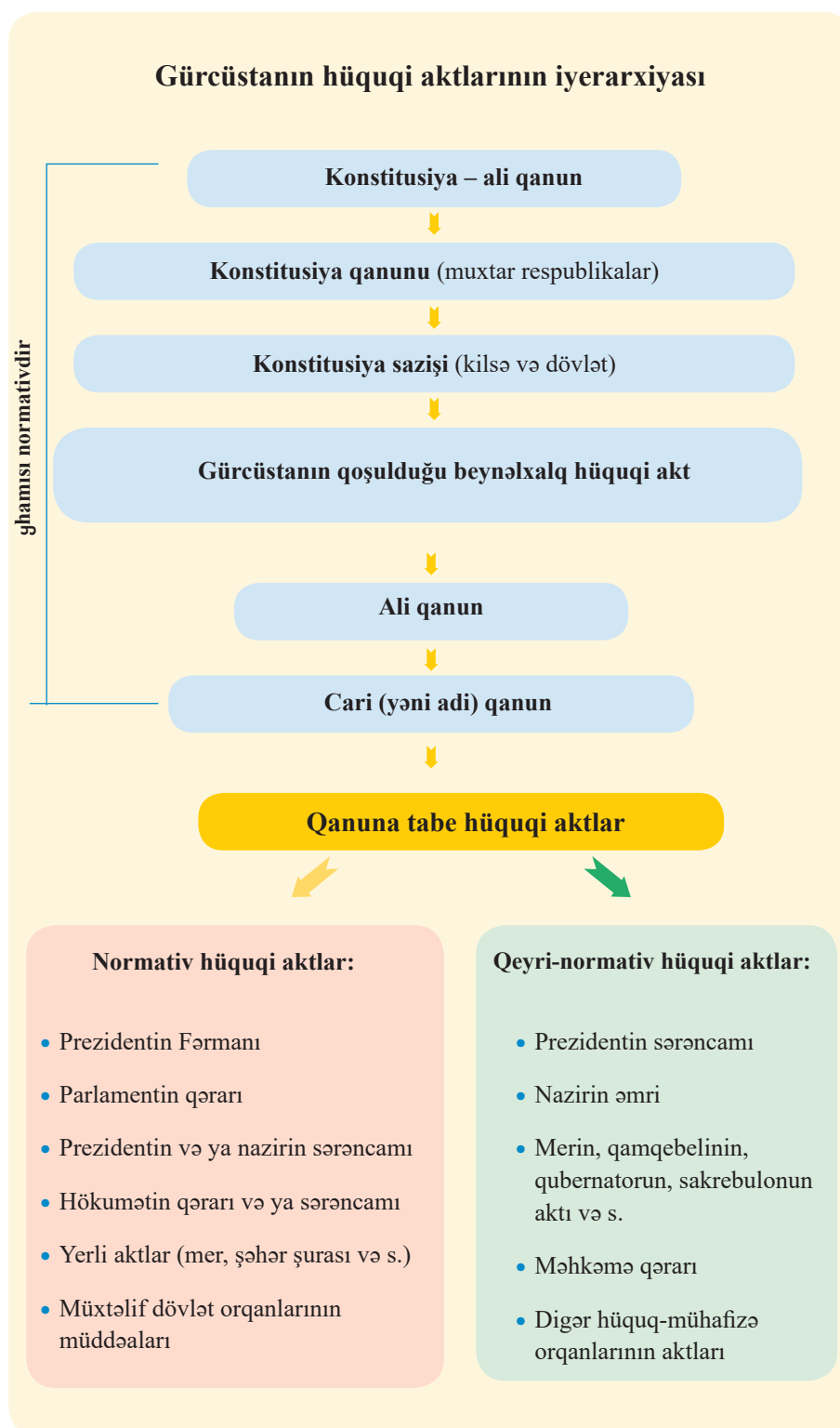
Əgər qanun/qaydalar olmasaydı, daha güclü və ağıllılar başqalarının azadlığına, həyatına və malına qəsd edərdi; zəiflər birləşib güclünün hüquqlarını əlindən almağa çalışardılar; insanlar isə müdafiəsiz olardılar.

Con Lok, ingilis filosofu, (1632-1704)

Konstitusiya adi qanun deyil. Aktın xarakterini onun ali təbiəti müəyyən edir. Konstitusiya təsisçi hüquqi akt kimi yaradılmışdır. Qanunvericilik və hüquqi sistem buna uyğun olmalıdır. Qanunvericilik orqanı qanunvericilik aktlarının Konstitusiyaya uyğunlaşdırılmasına daim diqqət yetirməlidir. Konstitusiya normaları ümumi xarakter daşısa da, imperativdir (yəni zəruri icranı tələb edən; əmr xarakterli). Konstitusiyanın normaları adi qanunlarda konkretləşdirilir.

Konstitusiya sabit və toxunulmaz olmalıdır. Ona zərurət olmadan dəyişiklik və əlavələrin edilməsi belə bir şübhə yaradır ki, hakimiyyət ali aktı özünə uyğunlaşdırmağa, hakimiyyətdə olma müddətini uzatmağa çalışır. Məsələn, Rusiya Federasiyasının və Belarus Respublikasının konstitusiyalarını nümunə gətirə bilərik ki, onların daimi dəyişməsi bu ölkələrdə hakimiyyətdə olan birinci şəxslərin qeyri-müəyyən müddətə və səlahiyyətə malik olmasına gətirib çıxarır.

Qanunlar cəmiyyət üçün ən vacib qaydaları əks etdirir, lakin bütün qanunlar eyni qüvvəyə malik deyil. Onların arasında iyerarxiya var - bəzi qanunlar onların üstün qanunlarına uyğun olmalıdırlar.

Hüquq - dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş, icrası dövlət tərəfindən müxtəlif icbari vasitələrlə (cərimələr, müxtəlif cəzalar) təmin edilən məcburi davranış qaydalarının məcmusudur.

Qanun - ölkənin ali nümayəndəlik orqanı - Parlament tərəfindən qəbul edilən, mühüm ictimai məsələni tənzimləyən sənəd: bu məsələ ilə bağlı qaydaları müəyyən edir.

Hakimiyyətin hər hansı bir orqanı və vəzifəli şəxsi tərəfindən buraxılan sənəd **normativ hüquqi aktdır**. Bu akt dəfələrlə istifadə üçün nəzərdə tutulan davranış qaydasını (belə bir qayda hüquqi norma adlanır) təyin edir.

Sənəddə verilən qaydanın dəfələrlə istifadə üçün olmadığı və müəyyən hadisəyə (hadisələrə) aid olmadığı halda, sənəd **qeyri-normativ hüquqi akt** adlanır.

Hüquqi aktlarda, xüsusilə də, normativ aktlarda, insanların, təşkilatların, vəzifəli şəxslərin hüquqları və öhdəlikləri formalaşır və eləcə də onların həyata keçirilmə qaydaları verilir.

Beynəlxalq hüquqi akt xüsusi əhəmiyyətə malik olduğuna görə, dövlətlərin birlikdə formalaşdırdıqları qaydaları təyin edir. Dövlətin belə bir akta qoşulduğu halda, bu onu bildirir ki, aktın qaydaları ilə razılaşır və bunlara əməl etmək öhdəliyi var.

Qanundan başqa, bütün digər hüquqi akt **qanuna riayət edilən** adlanır, çünki qanuna uyğun olmalıdır.

Konstitusiya sazişi

Gürcüstan Dövləti ilə Gürcüstan Apostol Avtokefal Pravoslav Kilsəsi arasında konstitusiya sazişi (Konkordat kimi tanınır) mövcuddur. Dövlət tərəfindən aktı həmin dövrün prezidenti Eduard Şevardnadze, kilsə tərəfindən isə Bütün Gürcüstanın katolikos-patriarxı II İlya imzalayıb.

Gürcüstanın Konstitusiya Sazişi müəyyən edir:

- Gürcüstan Apostol Avtokefal Pravoslav Kilsəsinin hüquqi vəziyyətini;
- hüquqi statusu;
- dövlətlə münasibətləri;
- digər mühüm hüquqi məsələləri.

Gürcüstanın konstitusiya sazişi beynəlxalq hüququn hamılıqla tanınan prinsip və normalarına, xüsusilə də insan hüquqları və əsas azadlıqlar sahəsinə tam uyğun olmalıdır. Gürcüstan Konstitusiyasına və konstitusiya qanununa zidd olmadığı halda, Gürcüstanın Konstitusiya sazişi bütün digər normativ aktlardan üstün hüquqi qüvvəyə malikdir. Konstitusiya sazişi ilə dövlət və kilsə arasında hüquqi sərhəd nəhayət keçirildi.

BU, MARAQLIDIR

Keçmiş Sovetlər İttifaqında konstitusiya dövlətin zəruri və mühüm atributu hesab edilsə də, onun real gücünün yayılması imkanından qorxurdular. Məhz buna görə də Sovet İttifaqı Respublikalarının əsas aktları Moskvada eyni qurumlar tərəfindən yazılırdı. Sonra da bu aktları “hədiyyə etməklə” formal demokratiya atributu bərqərar olurdu.

XX əsrdə Rusiyada beş konstitusiya qəbul edilib. Bunlardan ilk ikisi - 1918-ci il Qırmızı İnqilab və 1924-cü il Sovet İttifaqı Konstitusiyası ideoloji bir bütövlük təşkil edir. Onların ardınca 1936-cı il İosif Stalinin Konstitusiyası, 1977-ci il Brejnev Konstitusiyası və nəhayət, bu gün də qüvvədə olan 1993-cü il Boris Yeltsin Konstitusiyasıdır.

Konsensus – müzakirə olunası/mübahisəli məsələlər üzrə bütün iştirakçıların razılığı ilə əldə edilmiş ümumi razılıq.

Konstitusionalizm üçün ən önəmlisi demokratik dövlət quruculuğunda demokratik prinsiplərə əsasən qəbul edilmiş ali qanunun olmasıdır. Dövlətin və konstitusiyayı qəbul edən (üzərində işləyən) şəxslərin əsas məsələsi elə bir konstitusiyanın qəbul edilməsidir ki, bu da:

- hamı üçün birləşdirici olsun və **konsensus** əsasında qəbul edilsin;
- uzun müddət fəaliyyətdə və sabit olsun.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

4 qrup təşkil edin, adları bölüşdürün:

- Hökumət;
- Vətəndaş cəmiyyəti;
- Vətəndaşlar;
- Media.

Adlara uyğun olaraq prezentasiya hazırlayın ki, Gürcüstan Konstitusiyasını, beynəlxalq sənədləri və onlarda əks olunan insan hüquqlarını bilmək, tanımaq və nəzərə almaq seqmentiniz nə etməlidir. Nümunə gətirin.

Suallara cavab verin:

- Seqmentiniz hansı hüquqi sənədi/sənədləri rəhbər tutur və nə üçün?
- Adları çəkilən sənədləri öyrənmək, onun işinizdəki rolunu başa düşmək və həyata keçirmək üçün hansı mexanizmlərdən/metodlardan istifadə edirsiniz? Nümunələr gətirin.
- Bu istiqamətdə əməllərinizdən nə dərəcədə razısınız? Başqaları işinizi necə qiymətləndirirlər?
- Adı çəkilən sənədlərə uyğun olaraq hərəkət etdiyiniz/ etmədiyinizin indikatoru kimi nə faydalı olardı?
- Hərəkətləriniz demokratiyanın hansı prinsipinə uyğundur? Nə üçün belə düşünürsünüz?
- Bununla bağlı işinizdə nəyi dəyişərdiniz?
- Digər seqmentlərin nümayəndələrinə nə tövsiyə edərdiniz?

Gürcü konstitusionalizminin tarixi

Gürcü konstitusionalizminin tarixi çox mühüm və əsas məsələlərdən ibarətdir və onu şərti olaraq dövlətçiliyin xilas uğrunda daimi mübarizə adlandırmaq olar. 1918-ci il mayın 26-da bazar günü, günorta saat 17:10-da, Qolovinin (Rustaveli) prospektində yerləşən Qafqaz canişininin keçmiş iqamətgahında Gürcüstan Milli Şurası Müstəqillik Aktını qəbul edərək, Gürcüstan Demokratik Respublikasının müstəqilliyini elan etdi.

Konstitusiya
Canlı orqanizmdir,
dövlətlə birlikdə
inkişaf edir, hüquqi
sistemi inkişaf etdirir.

* “Buna əsasən, 1917-ci il noyabrın 22-də Gürcüstan Qurultayı tərəfindən seçilmiş Gürcüstan Milli Şurası bəyan edir:

1. Bundan sonra Gürcüstan xalqı suveren hüquqların daşıyıcısıdır və Gürcüstan tamhüquqlu müstəqil dövlətdir;
2. Müstəqil Gürcüstanın siyasi forması demokratik respublikadır;
3. Gürcüstan beynəlxalq hərbi əməliyyatlarda daimi bitərəf dövlətdir;
4. Gürcüstan Demokratik Respublikası beynəlxalq münasibətlərin bütün üzvləri, xüsusən də həmsərhəd dövlətlər və millətlərlə mehriban qonşuluq münasibətləri qurmaq istəyir;
5. Gürcüstan Demokratik Respublikası öz sərhədlərində milliyyətindən, dinindən, sosial vəziyyətindən və cinsindən asılı olmayaraq, bütün vətəndaşların mülki və siyasi hüquqlarını bərabər şəkildə təmin edir;
6. Gürcüstan Demokratik Respublikası öz ərazisində yaşayan xalqa azad inkişaf meydanı açır;
7. Təsisçilər iclası toplanana qədər, bütün Gürcüstanın idarəçilik işinə tərkibində milli azlıqların nümayəndələri olan Milli Şura rəhbərlik edəcək və müvəqqəti hökumət Şura qarşısında cavabdehdir”. *

*Gürcüstanın Müstəqillik Aktı. Gürcüstanın Qanunvericilik Cərgisi - <https://bit.ly/3z4ZKrj>

Suverenlik

- dövlət ərazisi
hüdudlarında dövlət
hakimiyyətinin aliliyi
və onun beynəlxalq
münasibətlərdə
müstəqilliyi.

Yuxarıda qeyd olunan yeddi bənd Gürcüstan konstitusionalizminin inkişafında ilk mərhələdir. Bu bəndlərdə gürcü xalqının müstəqilliyə yönəlmiş iradəsi və istəyi aydın görünür. Əminliklə demək olar ki, ölkənin bu inkişaf yolunda hakimiyyətlə xalq bir olub.

1921-ci ilin fevralın 21-də Gürcüstanın Təsisçilər iclası Tbilisidə keçirilən toplantıda Gürcüstanın ilk konstitusiyasını qəbul etdi. Məhz o vaxt Gürcüstanın silahlı qüvvələri Tbilisi yaxınlığında rus ordusu ilə döyüşürdü. 1921-ci il Konstitusiyasının qəbul edilməsinin çox böyük siyasi və hüquqi əhəmiyyəti var.

O dövrdə demək olar ki, bütün sivil dövlətlər artıq konstitusiya qəbul etmişdilər. Konstitusiya, dövlət suverenliyi ilə yanaşı, demokratik dövlətin əsas xüsusiyyətidir. Konstitusiyanın qəbulu və onun sonrakı nəşri* ilə Gürcüstan Demokratik Respublikası mütərəqqi və azad dövlətlər sırasında öz yerini tutdu.

1921-ci il Konstitusiyası 17 fəsil və 149 maddədən ibarətdir. Əsas qanunla demokratik respublika siyasi sistem kimi müəyyən edilirdi. Qadınların, dini və etnik azlıqların hüquqları konstitusiya ilə təmin edilirdi. Ölüm hökmü ləğv edildi. 1921-ci il fevralın 25-də Sovet Rusiyasının 11-ci Qızıl Ordusu Tbilisiyə soxuldu. Bu, Gürcüstan Demokratik Respublikasının mövcudluğuna və Konstitusiyanın fəaliyyətinə son qoydu.

Sovet Gürcüstanında 1922, 1927, 1937 və 1978-ci illərdə tipik sovet konstitusiyaları olan və Rusiya Sovet Federativ Sosialist Respublikasının konstitusiyalarından heç nə ilə fərqlənməyən dörd sovet konstitusiyası qəbul edilmişdi. Sovet konstitusiyalarının mövcudluğunun heç bir hüquqi əhəmiyyəti yox idi. Bu, Sovet Rusiyasının demokratiyaya pərdə asmaq cəhdi idi. Bütün sivil dünya bilirdi ki, sovet konstitusiyaları konstitusionalizm üçün əsas təşkil edə bilməz.

Azadlıq əldə edildikdən sonra yeni konstitusiyanın yaradılması haqqında düşünülməyə başlandı. 1990-cı ildə ilk çoxpartiyalı Ali Sovet hələ də qüvvədə olan 1978-ci il Sovet konstitusiyasına düzəlişlər etdi. 1991-ci ilin sonunda cərəyan edən hadisələr** keçici konstitusiyanın fəaliyyətini faktiki olaraq dayandırdı. Zviad Qamsaxurdiya hökumətinin yeni konstitusiyanı işləyib qəbul etmək imkanı olmadı.

* Konstitusiya 1921-ci ilin martında Batumidə, Nestor Xvinqyanın mətbəəsində çap olunub.

** Gürcüstan Vətəndaş Müharibəsi — 1991-1993-cü illərdə Gürcüstanda prezident Zviad Qamsaxurdiyanın tərəfdarları ilə müxalifət nümayəndələri arasında silahlı münaqişə davam edirdi. Müharibə hərbi çevriliş, qanuni hökumətin devrilməsi və Gürcüstan prezidenti Zviad Qamsaxurdiyanın Gürcüstandan qovulması ilə başa çatdı. Müharibə Gürcüstana xeyli itki verdi.

1992-ci il fevralın 21-də **Hərbi Şura** 1921-ci il 21 fevral tarixli Konstitusiyanın bərpası haqqında bəyannamə qəbul etdi. Hərbi Şuranın dövlətin inkişafı ilə bağlı siyasi və hüquqi nəzəri yox idi. 1921-ci il Konstitusiyası o dövrdə qüvvədə olan sistemlə tamamilə uyğun gəlmirdi. Konstitusiyanın dövlət idarəçiliyini və digər hüquqi məsələləri necə tənzimləyə biləcəyi məlum deyildi. Hüquqi akt canlı orqanizmdir. O, zamana və məkana uyğun olmalıdır. 1921-ci il konstitusiyası ümumi hüquqi məkandan kənarda idi və müasir siyasi və ictimai həyatı tənzimləyə bilməzdi.

1992-ci il noyabrın 6-da Gürcüstan parlamenti “Kiçik Konstitusiya” adı ilə tanınan “Dövlət hakimiyyəti haqqında” qanun qəbul etdi. Həmin dövrdə bu qanun dövlət hakimiyyətinin təşkili məsələlərini tənzimləyirdi. Qanun parlament sədri və dövlət başçısı vəzifələrini birləşdirdi.

1993-cü il martın 25-də Gürcüstan parlamenti Gürcüstanın Dövlət Konstitusiya Komissiyasının yaradılması və Dövlət Konstitusiya Komissiyasının Əsasnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Gürcüstan parlamentinin sədri - dövlət başçısı Eduard Şevardnadze Dövlət Konstitusiya Komissiyasının sədri seçildi.

1995-ci ilin avqustun 24-də saat 17:50-də Gürcüstan parlamenti 8 əleyhinə və 159 lehinə səsle “İmeli” deyilən binada Gürcüstan Konstitusiyasını qəbul etdi. 1995-ci il sentyabrın 17-də Dövlət Konstitusiya Komissiyasının və Gürcüstan parlamentinin üzvləri Hökumət İqamətgahında Konstitusiyanın rəsmi mətnini imzaladılar, bunu da Gürcüstan Respublikasının Ali Soveti Gürcüstanın Müstəqilliyinin Bərpa Aktı elan etdi.

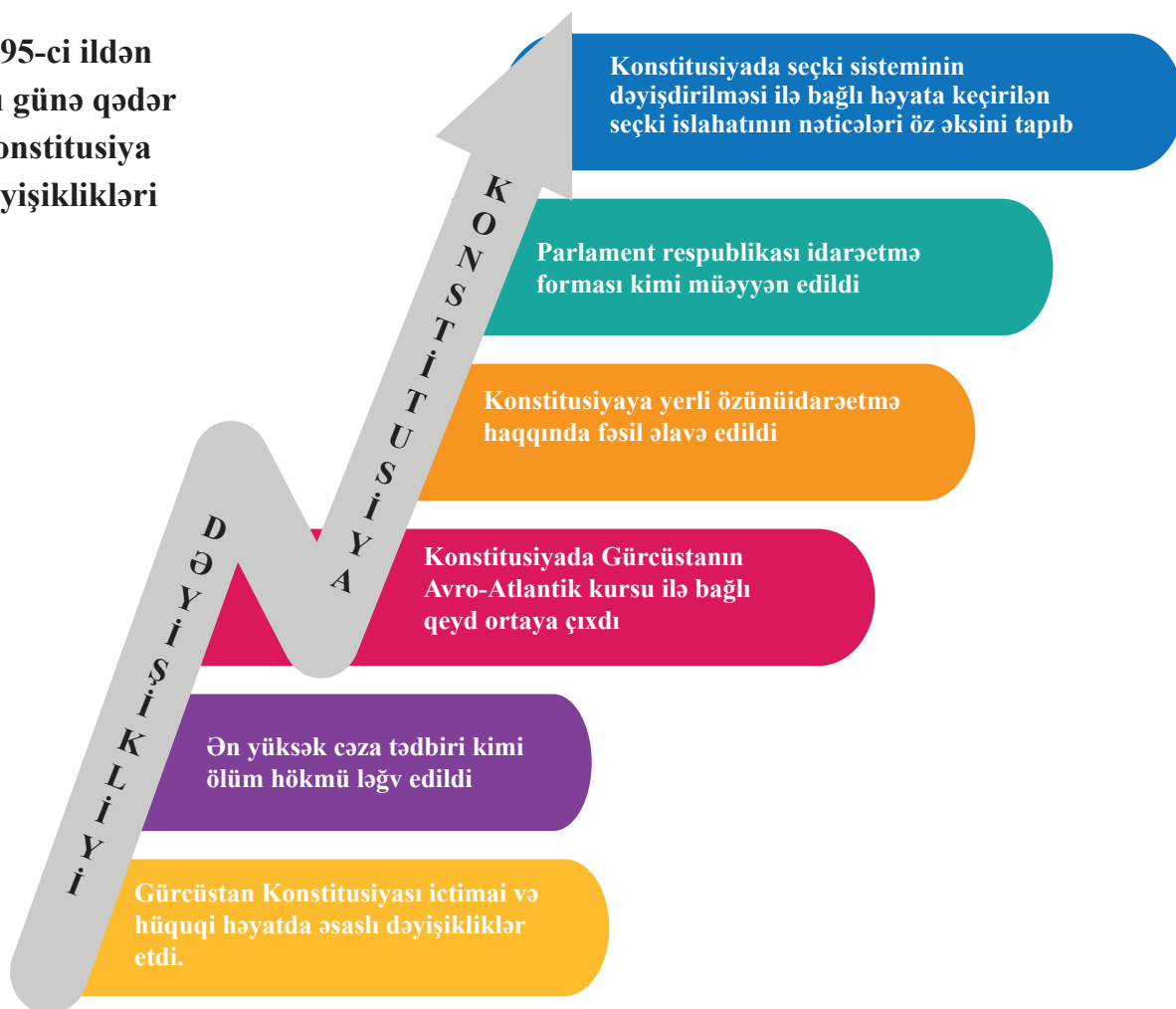
1995-ci ildə qəbul edilmiş sənəddən bu gün yalnız çərçivə qalıb. Gürcüstan Konstitusiyası 1995-ci ildən bu günə qədər bir sıra mühüm dəyişikliklərə məruz qalıb. İdarəetmə formasındakı dəyişikliklər xüsusilə qeyd edilməlidir.

Gürcüstan Respublikasının **Hərbi Şurası** –çevrilişdən sonra Gürcüstanda idarəetmə orqanı, 1992-ci il yanvarın 2-dən martın 10-dək.

1995-ci ildən
bu günə qədər
Konstitusiya
dəyişiklikləri

Konstitusiya ilə ölüm cəzası qadağandır. İnsana qarşı işgəncə, qeyri-insani, qəddar, ləyaqəti alçaldan rəftara yol verilmir.

YADA SALIN

- Gürcüstan Konstitusiyası neçə fəsildən ibarətdir, onların hər biri nəyə aiddir?
- Preambulada hansı məlumat verilir?

Dünya və Gürcüstan konstitusionalizm tarixi hakimiyyətlə vətəndaşlar arasında barışmaz mübarizə və fikir mübahisəsi ilə doludur. Demokratiya və azadlıq uğrunda mübarizə ardıcılıq tələb edir. Bəşəriyyət azadlıq mübarizəsində böyük fədakarlıqlar göstərüb və bu mübarizə bu gün də davam edir.

BU, MARAQLIDIR

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konstitusiyası

1787-ci ilin sentyabrın 17-də Amerika Birləşmiş Ştatlarının yeni Konstitusiyası üzərində iş tamamlandı və 1789-cu ilin martın 4-də Ştatlar onu ratifikasiya etdikdən sonra qüvvəyə mindi. ABŞ Konstitusiyası yeddi fəsildən ibarət idi (qanunvericilik hakimiyyəti; icra hakimiyyəti; məhkəmə hakimiyyəti; ştatların hüquqları; dəyişikliklər və əlavələr; federal hakimiyyət; ratifikasiya).

1787-ci ildən bu günə qədər Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konstitusiyasına 27 düzəliş edilib. Bunlardan ilk 10 düzəliş birlikdə daxil edilib və Hüquqlar haqqında Bill (qanun) (ingiliscə Bill of Rights) adlanır. Növbəti 17 düzəliş müxtəlif vaxtlarda edilib. Qeyd etmək lazımdır ki, 1787-ci ildən sonra təsdiq üçün təqdim edilən 10 mindən çox düzəliş rədd edilib.

ABŞ Konstitusiyası ölkənin sabitliyinin və hüquqi sistemin əsasını təşkil edir. Hakimiyyətdəki dəyişikliklərə baxmayaraq, heç kim Konstitusiyanı öz hakimiyyətini möhkəmləndirmək vasitəsinə çevirmək, bununla da onun imperativ xarakterinə kölgə salmaq niyyətini göstərməyib.

“1787-ci ildə Filadelfiyada 55 nəfərin qətləmi kral hakimiyyətinin ilahiliyi ideyasına daha bir zərbə vurdu. Bu konstitusiyadan sel kimi axan azadlıq bütün dünya üçün əlverişli şərait yaratdı. O vaxtdan bəri dünyanın hər guşəsindən çoxlu məzlum və evsiz-çəxsisiz insanlar sahillərimizə axışib gəlirlər. Onların arasında başqaları da var - savadlı və imkanlı, yeni ölkədə yeni həyat və yeni azadlıqlar axtaranlar. Bax, Konstitusiyamızın mənası bundan ibarətdir”.

Uoren E. Berqer.

Amerika konstitusionalizm tarixini qiymətləndirərək deyə bilərik ki, Amerika Konstitusiyası zamanı və dövrü qabaqlayıb. Buna görə də o, Amerika demokratiyasının ali hüquqi təminatçısıdır və belə də olacaqdır.

Uoren E. Berqer, ABŞ Konstitusiyasının İki Yüzilliyi ilə bağlı yaradılmış Komissiyanın sədri, 1969-1986-cı illərdə ABŞ Ali Məhkəməsinin sədri.

Konstitusiyanın girişində Gürcüstan vətəndaşlarının sarsılmaz iradəsi bəyan edilir:

- Demokratik ictimai quruluşun yaradılması,
- İqtisadi azadlıq,
- Sosial və hüquqi dövlət,
- Hamı tərəfindən tanınmış insan hüquqları və azadlıqlar təmin edilsin,
- Dövlət müstəqilliyi və başqa xalqlarla sülh münasibətləri möhkəmləndirilsin.

TAPŞIRIQ

İnternet vasitəsilə ölkələrin demokratikliyinin qiymətləndirilməsi, araşdırmalar və ya indekslər haqqında məlumat axtarın (məsələn: Britaniyanın “Ekonomist” jurnalının dünya ölkələrinin demokratiya indeksi, “Freedom House” beynəlxalq hüquq müdafiə təşkilatının araşdırması) və təqdimat hazırlayın. Müzakirə edin:

- Ölkələrin demokratikliyini qiymətləndirmək üçün hansı metodologiya, meyarlar istifadə olunur;
- Dövlətlər hansı kateqoriyalara bölünür (məsələn: tam demokratiya, natamam demokratiya).

FAYDALI RESURSLAR

- ▶ “Gürcü konstitusionalizminin inkişaf tarixi <https://bit.ly/3RxCPMw>
- ▶ “Böyük Fransa İnqilabı. <https://bit.ly/3IzJG45>

II mövzu. Hüquqi mədəniyyət

Diqqət!

II fəsil: Qanun və qanuna riayət etmək

Kompleks tapşırıq

Kompleks tapşırığın şərti

Ətrafımızda bir çox qanun pozuntuları (piyada və sürücülər tərəfindən yol hərəkəti qaydalarının pozulması, erkən nikah halları, ailədə zorakılıq, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin hüquqlarının, əmək hüquqlarının pozulması və s.) baş verir. Qanunu pozanlar bəzən vətəndaşlar, bəzən cəmiyyət, dövlət qurumları və ya hamısı birlikdə olur. Sən və sinif yoldaşların sadalananlardan sizin üçün ən aktual problemi qeyd etməlisiniz; icmada seçilmiş problemə uyğun qanunlar və qanunun icrasına mane olan səbəblər barədə ictimaiyyətin məlumatlılığı ilə bağlı sorğu keçirin;

Birinci mərhələdə fərdi şəkildə işləyin: müxtəlif yaş, cinsi, təhsili, etnik mənsubiyyəti olan insanlarla müsahibə aparın (hər biri 5-6 respondent). Cavabları analiz edin və qanuna riayət etməyə qarşı ictimai münasibəti dəyişdirmək və qurumlara təsir göstərmək məqsədilə vətəndaş cəmiyyətinin nə edə biləcəyi ilə bağlı tövsiyələr hazırlayın. **İkinci mərhələdə** qruplar yaradın, araşdırmalarınızın nəticələrini bir-birinizlə paylaşın və onları müqayisə edin. Qrup tövsiyələr formasında (mətn/slayd şou) tədqiqat hesabatını hazırlamalı və təqdim etməlidir.

İşində/işin təqdimatında xüsusilə göstərməlisən:

- Müzakirə olunan problemə hüquqi normanın qoyulmasının əsası nədən ibarətdir? Təhlil edin ki, bu qanun pozuntusu hansı mənfi nəticələrlə müşayiət olunur və onlar insanın ehtiyac və tələblərinə, hüquq mədəniyyətinə necə təsir edir?
- İctimai məlumatlandırmanın (məlumat çatışmazlığı, stereotiplər və ənənələr) dəyişdirilməsində və qurumlara təsir göstərməkdə (qanunun aliliyinin monitorinqi, problemlərin advokatlaşdırılması) vətəndaş cəmiyyətinin rolu nədir?
- Nə üçün və necə vətəndaşlar, vətəndaş cəmiyyəti və hökumət qanun pozuntularının qarşısını almaq və qanuna riayət edilməni artırmaq üçün əməkdaşlıq etməlidir?

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən əhvalatı müzakirə edin və suallara cavab verin:

- Hüquqlarını bilməmək vəziyyətin qəhrəmanına nə kimi ziyan vurdu? Qanunun islahatlaşdırılması prosesinin uzadılması?
- Sizcə, ailələr nə üçün sağlamlıq imkanları məhdud şəxsləri gizlədirdilər? Bu gün bununla bağlı vəziyyət necə dəyişib?
- Vətəndaş cəmiyyəti bu prosesə nə kimi töhfə verir? Nümunələri adlandırın;
- Bu vəziyyətə görə sosial yardım sistemində hansı nöqsanlar var?
- Sosial Yardım Agentliyi gənc qadına qarşı günahkar idimi? Nə üçün?
- Vəziyyətin qəhrəmanı hüquqlarını qorumaq üçün məhkəməyə müraciət etməsəydi, hadisələr necə cərəyan edərdi?
- Hakimin qərarı sizin üçün nə dərəcədə məqbuldur? Vətəndaşın iddiasının təmin edilməsi ilə bağlı qərar nəyə əsaslanıb?
- Nə üçün hakim mövcud qanunla özünə haqq qazandırdığı Sosial Yardım Agentliyinin nümayəndəsinin sözlərini nəzərə almadı?
- Sizcə, oxşar hərəkət digər sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün motivasiyadır mı?
- Oxşar vəziyyətdə olan məhdud imkanlı şəxslərə nə məsləhət görürdünüz?
- Bu hekayənin qəhrəmanını hüquqi mədəniyyətə malik vətəndaş adlandırı bilərikmi? Cavabınızı əsaslandırın.

Mən dövləti uddum*

Ailə illər boyu övladının xəstəliyini gizlədirdi. Uşağın 11 yaşından eşitmə problemi başlamışdı. Sonra (Sovet dövründə) ailə işini itirmək qorxusundan bu xəstəlik haqqında danışmaqdan çəkinirdi. Uşaqlıqda qızın eşitmə qabiliyyətinin yalnız 10-15% zədəsi var idi. İllər keçdikcə xəstəlik inkişaf etsə də, pandemiyanın əvvəlinə qədər qız deyilənləri dodaq hərəkəti ilə seçirdi və bu mövzuda heç bir problem yaşamamışdı.

Üz maskaları bu reallığı dəyişdi.

Bu gün gənc qadının yalnız bir eşitmə aparatı var. Amma bilir ki,

* Mənbə: <https://bit.ly/3Rtb87H>

tezliklə başqasına ehtiyacı yaranacaq.

Xəstəliyin mütləq xarakter daşdığını və karlıqla bitəcəyini də bilir.

Uşaqlıqda eşitmə qabiliyyətinin itirilməsi diaqnozu qoyulsa da, gənc qadın onun kimi xəstəliyi olan şəxsin dövlətdən yüz ləri təqaüd almaq hüququna malik olduğunu bilmirdi. Bir dəfə küçədə təsadüfən tələbə yoldaşına rast gəldi, o da sözarası məhdud imkanlılıq statusunun, pensiyanın olub-olmadığını soruşdu. Elə bu zaman qız dövlətdən nə tələb edə biləcəyini öyrənib məlumat axtarmağa başladı.

Ona pensiya nəzərdə tutulmayan “orta ifadə olunan məhdud imkanlı şəxs” statusu verilmişdi. Təqaüd təyin etmək üçün poliklinikadan onun uşaqlıq illərində, yəni təxminən 35 il öncə aparılmış və qadının indi saxlamadığı tibbi arayışları tələb olunurdu. Bir dəfədən çox baş çəkmədiyi tibb müəssisələrində hər şey itirilmişdi. Həkimlər ona sənədlərin olmadığına görə, heç nə edə bilməyəcəklərini söylədilər. Sonra Samxarauli Ekspertiza Bürosundan rəy istədilər, onu da gətirdi. Şahidlərin təqdimatını tələb etsə də, Sosial Yardım Agentliyi hələ də onun tələbini təmin etməyib.

Qadın məhkəməyə müraciət edib işi uddu. Bu müddət ərzində iddiaçı internet vasitəsilə Gürcüstanda eşitmə problemi olan insanların hüquqlarını müdafiə edən fondu da tapdı. Fondun köməyi ilə xaricdə karlıq geni ilə bağlı genetik analizi apara bildi. Analiz qadının 99% gen zədəsi olduğunu və xəstəliyin irsən keçdiyini təsdiq edirdi.

Hakim qərar verdi ki, məhdud imkanlı qadına pensiya təyin edilsin və məhkəmə prosesi başladığı gündən yığılan kompensasiya da ödənilsin. Bu, məhkəmənin dövlətə müvafiq statusu olan şəxsi qeydiyyatda almalı və ona həm pensiya, həm də kompensasiya verməli olduğunu bildirdiyi apellyasiya səviyyəsində baxılan birinci iş idi. Hakim dövlətə bu insanın hüququnu pozduğunu söylədi, halbuki bu hal digər tərəfdən də misilsiz idi:

proses ərzində dövlət nümayəndəsi

Gürcüstan
qanunvericiliyinə
görə, klinikalar
sənədləri beş ildən
artıq saxlamağa
borclu deyillər.

bildirirdi ki, biz qanunda necə yazılıbsa, elə də davranırıq. Hakim isə faktiki onlara göstərdi ki, əgər sistem nasazdırsa, onu düzəltmək lazımdır. Bu udulmuş iş digər məhdud imkanlı şəxslər üçün də örnək ola bilər və öz hüquqlarını müdafiə etmək üçün onlara da təkan verə bilər.

Bu gün də bir çox məhdud imkanlı şəxslər status almağa, haqqı olan təqaüdü almağa çalışırlar. Bu insanların dövlətdən onlara düşəni qəbul etmələri prinsip və şərəf məsələsidir. Qırx il bundan əvvəl bir kağızı olmadığı üçün yardım ala bilməyən insana çıxış yolu göstərməli, eyni zamanda uşaqlıqdan məhdud imkanlı olduğunu sübut etməyə borclu olan məhz dövlətdir. Sözügedən hadisə ən azı bir balaca otağın işığını yandırdı və başqalarına da ədalətin bərpasına ümid verdi.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Sizcə, qanun yaradıcılığı prosesində insan hüquqları nəzərə alınır mı, hər hansı qanunlar insanların mənafeyini qorumaq üçün müzakirələr əsasında aparılır mı?
- Vətəndaşların və cəmiyyətin qanun yaradıcılığı prosesinə cəlb edilməsi necədir? Nə üçün?
- Qanundan kənarda qalan, sonradan fikir ayrılığı və ya qeyri-müəyyənlik yaradan hər hansı aspekt ola bilər mi?
- Belə bir zamanda nə baş verir, bu səhvi düzəltmək üçün kim və necə məşğul ola bilər?
- Yeni hüquqi sənədlər, onların əsasları, mahiyyəti və icra mexanizmləri haqqında ictimaiyyəti necə məlumatlandırmaq olar?
- Sizcə, niyə yetkinlik yaşına çatmayanların hüquqlarının müdafiəsi xüsusi narahatlıq doğurur?
- Konkret hüquq normaları işlənib hazırlanarkən hansı təməli sənədlər nəzərə alınır?

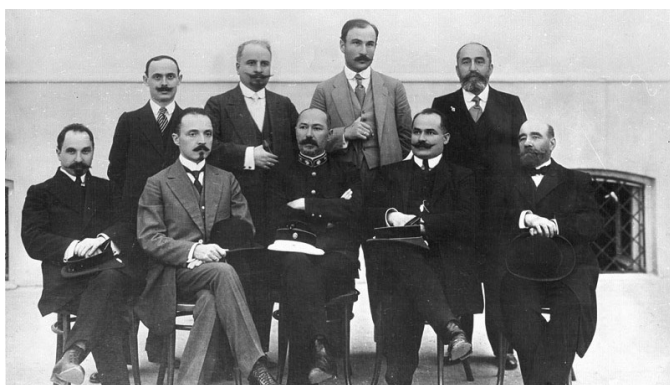
Tənzimləmə sahəsinə görə qanunlar hüquq sahələri adlanan qruplara bölünürlər.

Tənzimləmə sahəsinə görə qanunlar hüquq sahələri adlanan qruplara bölünürlər.

Konstitusiya qanunu	İnzibati qanun	Cinayət qanunu	Mülki qanun	Munisipal qanun	Ekoloji qanun
Qanunun bütün sahələrinin ümumi məsələləri, dövlət idarəçiliyinin ən mühüm məsələləri.	Dövlət orqanlarının, yəni administrasiyanın (parlament, məhkəməni və s. çıxmaq şərtilə) və müəssisələrin fəaliyyəti; eləcə də ictimai asayiş pozanların böyük hissəsi (bir hissəsi cinayət qanunundadır).	İnsanlara, cəmiyyətə, dövlətə, təşkilatlara qarşı yönəlmiş xüsusilə təhlükəli pozuntuların – cinayətlərin tapılması, qarşısının alınması, qanunu pozanların cəzalandırılması	İnsanlar arasında bəzi şəxsi və mülki əlaqələr; ailə, miras, müqavilə və s. Eləcə də dövlət və təşkilatlar arasında əmlak, müqavilə münasibətlərində fəaliyyət göstərir.	Yerli hakimiyyətin, meriyaların, qamqəobaların, sakrebuloların fəaliyyəti	Ətraf mühitin müdafiəsi ilə bağlı məsələlər
Konstitusiya: referendum, parlament, prezident, hökumət, məhkəmələr, partiyalar haqqında qanunlar və s.	Məcəllələr: ümumi inzibati, inzibati prosessual, inzibati xətlər və bəzi qanunlar. Məsələn, təhsil haqqında qanun.	Cinayət Məcəlləsi, Cinayət Prosesual Məcəlləsi və digər qanunlar.	Mülki Məcəllə, Mülki Prosesual Məcəllə.	Yerli hakimiyyət və özünüidarəetmə haqqında qanun və s.	Meşə məcəlləsi, torpaq, su, faydalı qazıntılar haqqında qanunlar.

Vətəndaş hərəkətinin bariz nümunəsi 1879-1927-ci illərdə gürcülər arasında Yazı-Oxunu Yayan Cəmiyyətin olmasıdır. Təşkilat mədəni-maarif işləri ilə məşğul olur, məktəblər, qiraətxanalar açır, kitablar nəşr etdirirdi. Cəmiyyət şəhər və kəndlərdə müxtəlif xeyriyyə axşamları, tamaşalar və digər tədbirlər təşkil edirdi. Bir çox gürcü yazıçıları öz əsərlərini cəmiyyətə ianə edirdi. Məşhur xeyriyyəçi Zubalaşvili qardaşları və Davit Saracişvili cəmiyyətin kassasına külli miqdarda vəsait qoyublar. Tbilisi Yerli Bankı (onun təsisçisi və sədri İlya Çavçavadze idi) cəmiyyətin fonduna 11 min manat vəsait köçürmüşdü. Kutaisi Bankı da eyni məbləğdə pul vermişdi və bundan

Gürcülər arasında Yazı-Oxunu Yayan Cəmiyyətinin təsisçiləri: Yakob Qoqebaşvili, Dimitri Bakradze, Dimitri Musxelişvili, Konstantin Mamatsaşvili, Qeqe Mağalaşvili, Vaxtanq Tulaşvili, Anton Purtseladze, Niko Tsxvedadze və Qiorqi İoseliani.

8 min manat Kutaisidə gürcü zadəganlar məktəbinin yaradılmasına saxlanılmışdı. 1927-ci ildə cəmiyyətin məktəbləri, kitabxanaları, əlyazmaları və bütün əmlakı Xalq Maarif Komissarlığına verildi.

Cəmiyyət gürcü milli pedaqoji fikrinin və milli təhsil sisteminin formalaşmasına və

inkışafına, gürcü cəmiyyətində milli ruhun oyanması işinə əvəzsiz töhfələr vermişdir. Məhz bu cəmiyyət XIX əsrin 80-ci illərində Tbilisi və Kutaisidə tədris gürcü dilində aparılan gürcü zadəganlar gimnaziyaalarını təsis etdi. Yazı-Oxunu Yayan Cəmiyyətin xadimləri arasında gürcü pedaqoji fikrinin görkəmli nümayəndələri Yakob Qoqebaşvili, Silovan Xundadze, İoseb Otsxeli, İvane Qomelauri, Luarsab Botsvadze və başqaları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Yazı-Oxunu Yayan Cəmiyyətin ən zəngin kitabxanası hazırda Gürcüstan Parlamentinin Milli Kitabxanasında saxlanılır.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

4 qrup yaradın, 2 qrup 1-ci vəziyyət, 2-ci qrup 2-ci vəziyyət üzərində işləyir

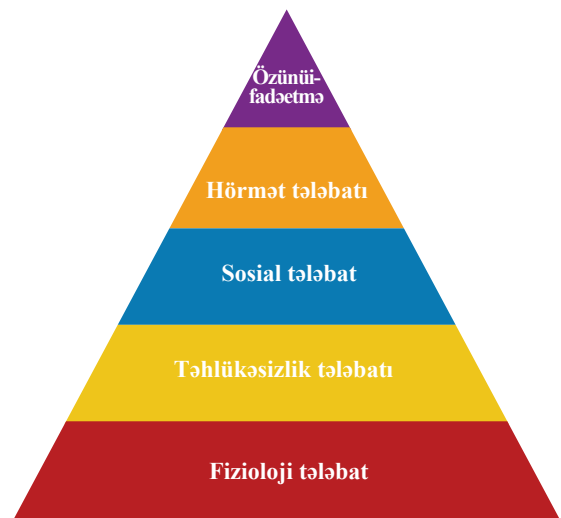
VƏZİYYƏT 1

“Mədənçi arvadının mahnısı” şeiri ilə tanış olun, orada təqdim olunan problemləri müzakirə edin və aşağıdakı suallardan istifadə edərək təqdimat hazırlayın:

- Şeir hansı sosial problemdən bəhs edir? Nə üçün belə düşünürsünüz?
- Vətəndaş poeziyası, incəsənəti haqqında nə bilirsiniz? Bunu vətəndaş fəallığının bir forması hesab etmək olarmı?
- Mədənçinin arvadının qeyd etdiyi dəyişiklikləri təsvir edin. Bu dəyişikliklər nəyi göstərir?
- Arvad mədənçinin hansı qayğıları ilə bölüşür və nəyi söyləyir? Nə

üçün?

- Bu tələbatları sizə məlum olan “Maslou piramidası” səviyyələri ilə əlaqələndirin;
- Mədənçi peşəsi ilə bağlı riskləri və faydaları sadalayın; onların bir-birinə necə uyğun gəldiyini müqayisə edin və müzakirə edin.
- Mədənçilərin əmək şərtləri hansı insan hüquqlarını pozur?
- Belə bir vəziyyəti ədalət baxımından necə qiymətləndirə bilərik? Arqumentləri sadalayın;
- Şeirin axırıncı cümləsi nəyə işarə edir: “Qoy ərimin əl-ayağı salamat olsun ki, mədənə düşə bilsin”?
- Sizcə, ədaləti bərpa etmək üçün vəziyyət necə dəyişməlidir?
- Əmək hüquqlarının pozulması ilə bağlı digər halları xatırlayırsınız mı? Bu vəziyyətdən kim və necə zərər çəkir?
- Belə vəziyyətlərdə nəyi dəyişmək olar: vətəndaş cəmiyyətini (qeyri-hökumət təşkilatlarını, medianı, həmkarlar ittifaqlarını, incəsənəti...), vətəndaşları?

Maslounun insan tələbatlarının piramidası

Mədənçi arvadının mahnısı

Kişim bu axşam gec gələcək, mənim tüstüyə bürünmüş ərim
və dişləri sədəf kimi parlayacaq.

Ərimi dişlərinə görə başqalarından seçə bilərəm.

Mən onunla tanış olanda ağ idi,

İndi toz rəngli olub.

Səsində də sanki dəmir tozu var.

Gözlərində qaynar yağ parlayır.

Uzun tuneldən çıxanda ərim dəyişir,

Bura geri qayıdanda.

Bax budur, o, toza bulaşmış qapını açacaq
Və qoxusu ətrafı bürüyəcək. Yerin ürəyindən gəlir,
Onun kimi digər yorğun kişilər.
Gələcək - bir əlində boş qablarla,
ikincisində tozlu çörəklə.

Çörəyə də ərim hopub. Məndən başqa, onu da qaraldıb.
Yolda bir tikə kəsib, deyəsən ac imiş.

Masa arxasında oturur.

Bir boşqab şorba gözləyir, sonra da
Mənim arxasınca gələn bank borcları və
Mağaza nisyəsi və

Qonşunun uşağının təzə ayaqqabısı
uşaqlarımızın köhnəlmiş çantaları haqqında
ümitsizlik dolu cümlələrimi.

Oturub pəncərədən göyə baxacaq.

Göy üçün darıxıram, - o, mənə deyərək susacaq.

Ərim bu axşam gec gələcək və yuyulası paltarları atacaq.

Və qışın şaxtasında pəncərəni açacaq.

Hava üçün darıxıram, - deyib susacaq.

Və rəsm dəftəri, şokoladlar və

Kitablar, yeni paltarlar və

Budur vitrində nümayiş olunan boyunbağı.

Ümumiyyətlə, insan həyatı haqqında

heç nə deyə bilməyəcəyəm.

Mən yalnız düşünəcəyəm - qoy ərimin əl-ayağı salamat olsun ki,
mədənə düşə bilsin.

Eka Kevanişvili

"Təxliyyə planı" toplusundan, 2016

Daha ətraflı dinləyə bilərsiniz - <https://bit.ly/3r3v7hd>

VƏZİYYƏT 2

Verilən məlumatla tanış olun, elektron resursu da nəzərdən keçirin, aşağıdakı suallardan istifadə edərək müzakirə edin və təqdimat hazırlayın;

- “Layiqli Əmək Platforması”-nın məqsədi nədir?
- Bu məsələni hansı qanun/qanunlar tənzimləyir və hansı hüquq pozuntularından söhbət gedir?
- Belə bir ictimai birlik qeyri-hüquqi proseslərə təsir edə bilərmə? Necə?
- Mövcud siyasətə təsir etmək üçün müxtəlif vətəndaş qruplarının qüvvələrinin birləşdirməsi nə üçün vacibdir?
- Cəmiyyət əmək və ya hər hansı bir qanunun müdafiəsini təşəbbüs kimi irəli sürmək üçün başqa hansı formalara müraciət edə bilər?
- Siz müzakirə olunan məsələ ilə hüquq mədəniyyəti arasında hansı əlaqəni görürsünüz?
- Vətəndaşların hüquqları pozulduqda hökumətin rolu nədən ibarət olur və ədaləti bərpa etmək üçün vətəndaş cəmiyyətinin hansı təsiri ola bilər?

Vətəndaş cəmiyyəti - əmək hüququ üçün*

Gürcüstanda bir neçə vətəndaş təşkilatının birləşdiyi “Layiqli Əmək Platforması” <https://shroma.ge/news/union-busting/> fəaliyyət göstərir, xüsusilə də: Sosial Ədalət Mərkəzi, Səhiyyə və Xidmət Sahəsinin Həmkarlar İttifaqı - Həmrəylik Mərkəzi, Gənc Hüquqşünaslar Assosiasiyası, Sosial İşçilər İttifaqı, Tbilisi Metropoliteninin Müstəqil Həmkarlar İttifaqı - Birlik 2013, Açıq Cəmiyyət Fondu - Gürcüstan.

Bu, əmək hüquqlarını qorumaq üçün vətəndaş təşkilatlarının hərəkətidir. Onlar işçilərin əmək hüquqlarının müdafiəsinə vəkillik edirlər ki, bu da hər hansı hüquqi dövlətin və onun müvafiq qurumlarının vəzifəsidir.

“Layiqli Əmək Platforması” 2022-ci ilin yanvarında Tkibuli mədəninə baş vermiş, nəticədə bir nəfərin öldüyü və bir neçə nəfərin xəsarət

* Material “People in Need” layihəsi tərəfindən “Gürcüstanda sübutlara əsaslanan əmək hüquqlarının advokatlaşdırılması” layihəsi çərçivəsində hazırlanıb.

...Bir çox işçilərin
hətta Əmək
Məcəlləsinin onlara
təminat verdiyi əsas
əmək hüquqları
haqqında məlumatı
yoxdur ki, bu
da onları əmək
hüquqlarının ciddi
şəkildə pozulması
riski ilə üzləşdirir.

aldığı daha bir hadisəni təsvir edir. Platforma əmək müfəttişliyinə xatırladır ki, mədənlərdə belə faktların qarşısını almaq üçün onlar tərəfindən təhlükəsizlik normalarının müdafiəsi istiqamətində ilkin yoxlamanın aparılması məcburidir, mövcud təcrübə – təkcə baş vermiş faktları axtarmaq isə kifayət etmir, oxşar hadisələrin təkrarlanması riskini istisna etmir, azaltmır.

Platforma tibb bacılarının və sanitar işçilərinin maaşlarının yaşayış normalarına uyğunsuzluğuna diqqət yetirir. Bu yüksək riskli peşələr üçün müəyyən edilmiş əmək haqqı, əlavə iş saatlarını əhatə etməsinə baxmayaraq, işçinin layiqli yaşayışına zəmanət vermir, əksinə sağlamlıq və yoxsulluq üçün risklər yaradır.

Elektron platforma əmək hüquqları məsələsi ilə maraqlanan istifadəçilərə ətraflı sorğu vərəqələri vasitəsilə əmək hüquqlarının müdafiəsini öyrənməyə və müəyyən etməyə imkan verir və maarifləndirməyə kömək edir.

Bu konkret halda “Ləyaqətli Əmək Platforması”-nın fəaliyyəti iki istiqamətdə hüquqi mədəniyyətin yüksəldilməsinə yönəlib: bir tərəfdən, əmək hüququ istiqamətində vətəndaşların hüquqi maarifləndirilməsinə, digər tərəfdən, dövlət qurumları (əmək müfəttişliyi) onların fəaliyyətinin monitorinqi, təhlili və tədqiqi əsasında tövsiyələr verməklə əmək qanunvericiliyinin gücləndirilməsinə.

“Hüquqlarını
tanı” internet saytı
fəaliyyət göstərir.
Səhifə ilə tanış olmaq
üçün aşağıdakı linkə
daxil ola bilərsiniz:
<https://bit.ly/3Sn28QU>

Səhifə tematik olaraq bölünür və aşağıdakı məsələlər haqqında məlumat verir: iş vaxtı (iş vaxtından artıq əmək, iş vaxtının təsviri və s.); bərabərlik və ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsi (ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə mexanizmləri, cinsi sıxışdırılma və s.); əməkhaqqı (əməyin ödənişi qaydası və oğurlanmış əmək haqqı); qeyri-rəsmi sektorda işləyənlərin əmək hüquqları (qeyri-rəsmi sektorda işləyənlərin (köməkçilər, dayələr, taksi sürücüləri və s.) öz əmək hüquqlarını necə qoruya bilərlər; qadınların əmək hüquqları (o cümlədən

hamilə və süd verən analar üçün xüsusi mühafizə standartları; həmkarlar ittifaqları (onlara üzvlük və müdafiə mexanizmləri), əmək hüquqlarınız pozulduqda nə edə bilərsiniz? (işçilərin öz əmək hüquqlarını qorumaq üçün istifadə edə biləcəkləri mexanizmlərə dair təlimat).

BU, MARAQLIDIR

Sarıbülüllər

Alimlər quşların insanlara müxtəlif yollarla təsir etdiyini sübut edirlər: bəzilərinin zümzüməsi dinclik gətirir, bəziləri üçün əhval-ruhiyyəni yaxşılaşdırır, digərləri üçün yuxu gətirir və s. Onların hər biri uşaqlar arasında musiqi qabiliyyətinin formalaşmasına dəstək verir. Onların bəziləri depressiyanı, baş ağrılarını sağaldır, orqanizmin işini aktivləşdirir, əsəb xəstəliyinə kömək edir, bəziləri isə yüksək təzyiq zamanı faydalı olur.

Sarıbülül Avropada hələ XIV əsrdə, İspan dənizçiləri Kanar adalarını fəth edəndə meydana çıxdı. O, dərhal insanların diqqətini çəkdi və onların ürəklərini fəth etdi. Sürətli ürək döyüntüsü və aritmiya zamanı quşun eyni ritimli mahnısı insana çox yaxşı təsir edir. Amma mədənlərdəki sarıbülüllər tam fərqli iş "görürdülər".

Texnologiyanın inkişafına qədər kiçik sarıbülüllər mədənçilərin xilaskarları idi. Onlardan əslində mədənlərdə işçiləri zəhərli hava (karbon qazı və digər zərərli qazlar) haqqında "xəbərdar etmək" üçün istifadə olunurdu. Quşlar artıq zəhərlənmiş məkana girmir və ya orada ölürdülər.

Sarıbülül (kanarya quşu) – sərçələr dəstəsindən kiçik gövdəli quş. Gürcü ədəbiyyatında sarıbülülü bəzən səhvən yadon adlandırırlar

Londonda mədənçilərin heykəli

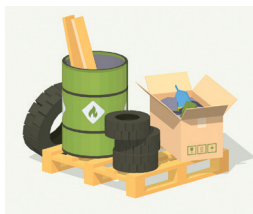

- Mənisipalitətinizdə tullantıların idarə olunması vəziyyəti haqqında nə bilirsiniz? Nə dəyişib? Nə əvvəlki kimi qalıb?
- Tullantıların idarə olunmasında yerli töhfə vermək üçün şəxsən siz nə edə bilərsiniz?
- Sizcə, vətəndaş cəmiyyəti bu halda necə davranır? Bu, beynəlxalq müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə təsir göstərə bilərmi?
- Sizcə, vətəndaş sektoru hökumət və cəmiyyət tərəfindən qanunvericiliyin və beynəlxalq müqavilələrin müdafiəsi işində başqa hansı yollarla cəlb oluna bilər?

Gürcüstanda tullantıların idarə olunması üçün 70-ə yaxın tullantı poliqonu fəaliyyət göstərirdi. Onların əksəriyyəti tullantıların təhlükəsiz atılmasının elementar prinsiplərinə uyğun gəlmirdi və yüzlərlə təbii zibilliklərdən praktiki olaraq fərqlənmirdi. Köhnə zibilliklərin konservasiyası mərhələli şəkildə aparılır.

Ölkəmizin bununla bağlı öhdəliyi Assosiasiya Sazişində daha da dəqiqləşdirilib. 2023-cü ilə qədər bölgə poliqonlarının bağlanması, əvəzində bölgə tullantı yerlərinin təşkili nəzərdə tutulurdu. Bu prosesin monitorinqi və aktivləşdirilməsi üçün Konrad Adenauer Fondunun (KAS) rəhbərliyi ilə Konsorsiuma aşağıdakı qeyri-hökumət təşkilatları qoşulub: Gürcüstan Strateji Araşdırmalar və İnkişaf Mərkəzi, Vətəndaş Cəmiyyəti İnstitutu, Konsultasiya və Təlim Mərkəzi, Təhsilin İnkişafı və Məşğulluq Mərkəzi. Onlar yerli qeyri-hökumət təşkilatlarını “Vətəndaş Cəmiyyəti Təşəbbüsü” layihəsinə tərəfdaş kimi daxil edirlər ki, beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş öhdəliklərin yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən yerinə yetirilməsinə təsir göstərə bilsinlər.

Məhsul istehsalçıları/
idxalçıları ətraf mühit
və insan qarşısında
məsuliyyətli
olmalıdırlar

**HƏR İL GÜRCÜSTANDA TƏX-
MİNƏN 900,000 TON MUNİ-
SİPAL TULLANTI ƏMƏLƏ
GƏLİR**

**YARANMIŞ TULLANTILAR
1,000-Ə QƏDƏR TƏHLÜKƏLİ
VƏ TƏHLÜKƏSİZ MADDƏDƏN
İBARƏTDİR**

Daha yaxşı mühit üçün

**HANSI SPESİFİK TUL-
LANTILAR İSTEHSALÇI-
NIN GENİŞLƏNDİRİLMİŞ
ÖHDƏLİYİNİN TƏSİR
SAHƏSİNƏ DÜŞÜR?**

Qablaşdırma tullantıları
plastmas, kağız, karton, ağac, dəmir, şüşə

Tullantı elektro
və elektron cihazlar

İstifadədən çıxarılmış
təkərlər

İstifadə olunmuş yağlar

İstifadəsi bitmiş
nəqliyyat vasitələri

**İstifadə olunmuş batareyalar və aku-
mulyatorlar**

Mənbə: <https://bit.ly/3SuO5ZB>

TAPŞIRIQ

Linkdəki videomateriallardan birini seçin və qısa prezentasiya hazırlayın;

- Qanuni və ya ədalətli? <https://bit.ly/3OkV6dj>
- Ədalət prinsipləri <https://bit.ly/3PnyHg8>

FAYDALI RESURLAR

- ▶ İnsan hüquqlarının müdafiə mexanizmləri <https://bit.ly/3o0dwVJ>
- ▶ İnsan hüquqlarının qısa tarixi <https://bit.ly/3IzUBe5>
- ▶ İnsan azadlıqları <https://bit.ly/3z77CI>
- ▶ Etiqad azadlığı <https://bit.ly/3RL0kC3>
- ▶ Gürcülər arasında Yazı-Oxunu Yayan Cəmiyyət <https://bit.ly/3Sew4Pz>
- ▶ Tullantıların idarə edilməsi <https://bit.ly/3UDRI1u>

DEBATLAR

Qanun ədalətsiz olsa da, yenə də qanuna əsasən hərəkət etməliyik!

Bəzən elə hallar olur ki, insanlar qanunu ədalətsiz hesab edirlər. Bu zaman dilemma yaranır - hansına tabe olmalıyıq, qanuna və ya ədalət hissinə? Bu, hətta hakimlər üçün də bir çox hallarda ciddi tapmaca olaraq qalır!

Bəzi insanlar qanunun müdafiəsinin tərəfdarıdır, bəziləri isə ədalətli hesab etdikləri kimi davranmağa üstünlük verirlər.

Bu debatlar vasitəsilə hər iki mövqenin zəif və güclü tərəflərini müəyyən etməyə çalışın.

I dəstə

**Qanunun müdafiəsinin
tərəfdarları**

II dəstə

Ədalətin tərəfdarları

Debatların aparılması üçün video-çarxdan (əvvəlcədən tanış olun) aşağıda verilən linkdən istifadə edin:

Qanuni və ya ədalətli? <https://bit.ly/3yztjjo>

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı vəziyyətlə tanış olun və aşağıdakı sualları müzakirə edin:

- Təklif olunan hekayə nəyin barəsindədir? Problemi ayırın.
- Siz bunu hüquq mədəniyyəti ilə necə əlaqələndirirsiniz?
- Siz belə bir vəziyyətin iştirakçısı və ya şahidi olmusunuzmu? Oxşar davranışı necə izah edərsiniz?
- Necə düşünürsünüz, qanun (bu halda yol hərəkəti qaydaları) belə halları tənzimləyirmi?
- Yalnız qanunun mövcudluğu nəticə verə bilərmi? Daha nə lazımdır?
- Oxşar vəziyyətlərə kim nəzarət etməlidir və bu nöqteyi-nəzərlə bağlı vəziyyət necədir?
- Tətbiq olunan sanksiyalar uyğundurmu?
- Bu halda hüquq mədəniyyətinin qıtlığını kim bürüzə verir? Bu nədən ibarətdir?
- Vətəndaş cəmiyyəti, vətəndaş məsuliyyəti olmadan hüquqi mədəniyyətin bərqərar olması mümkündürmü? Nə üçün?
- Qanuna riayət edən vətəndaş, cəmiyyət hüquqi mədəniyyət üçün zəruri ön şərtidirmi?
- Bu yanaşmanın dəyişməsi üçün nə lazımdır?

Qırx ildən sonra da...

Bacımla mən yeni universitetlərdən birində oxuyuruq. Axşamlar universitetin

çıxışında, meydana çoxlu maşın nizamsız dayanır. Böyük göy avtobus dayana bilmir, çünki yerini minik maşınları tutur. Sürücü siqnal verir. Yol nişanlarına diqqət verilmir...

İndi yağış yağır. Mühazirələr bitdi, gənclər çıxışa üz tuturlar. Birdən yolun hərəkət hissəsi piyadalarla doldu. Bir nəfər meydanın düz ortasına qaçır, kimsə yaşıl işığa belə baxmır, sürücülər siqnal verir, əyləclər nərildəyir... Gənclərdən biri az qala maşına çırpılacaqdı... Çoxlu səs-küy var.

Yağış artır. Nəhayət babamızın maşınını görüb meydana qaçıb keçdik.

Nənəmiz də maşında idi. O, yağışlı Tbilisi tıxaclarında ötən əsrin 70-ci illərinin sonlarında tələbəlik illərini xatırladı: Çavçavadze prospektinin müxtəlif tərəflərində jurnalistlərə mühazirələr oxunurdu. Beləliklə, bir korpusdan digərinə qaçırdıq. Prospekti yerüstü yolla keçmək olmazdı, amma kim buna baxırdı?!

Bir dəfə də, birinci korpusdan çıxdıq, cənab Sandro Mamasaxlisi gecikməyi sevmirdi, prospekti kəsə yolla keçdik və geri dönərkən, mühazirəçimizin həyəcanlı üzü ilə qarşılaşdıq. Bizi irəli buraxdı və auditoriyaya daxil olanda qapını örtüdü: “Cəngəllikdəsiniz? Özünüzə, valideynlərinizə yazığınız gəlmirmi? Bəs o sürücülərdən nə istəyirsiniz?” – hirs ilə soruşdu. Nə cavab verə bilərdik? Yəni də davam etdi: - Bir ay Almaniyada qalmalı oldum. Oradakı qayda-qanun bizim intizamsızlığımızı xatırladırdı, gəldim və bax, siz bunu təsdiqləyirsiniz... Bir axşam Berlində tamaşaya getmişdim, çox gec bitdi. Çöldə leysan yağış yağdığını gördüm. Keçiddə, işıqforda böyük bir qrup insan dayanmışdı, bəzilərinin əlində çətir var idi, çoxunun isə başına yağış yağırı. Piyadalar üçün qırmızı işıq yanır, küçədə avtomobil tıxacı yox idi... Tərslikdən işıqfor dəyişmirdi. Demək olar ki, 10 dəqiqə belə keçdi... Yağış yağır, maşınlar hərəkət etmir, amma heç kim ayağını tərpətmirdi. Sakitcə durub islanırdılar. Qayda-qanun bunu tələb edir. Onlar üçün bu, ciddidir. Bizdə bu mədəniyyət yoxdur... Nə vaxt öyrənəcəyik? Tapşırığı qeyd edin: hər biriniz bir həftə ərzində yol hərəkəti qaydalarını pozan 10 foto gətirəcəksiniz. Təəssüf ki, sizin üçün çətin olmayacaq, burada, bir-birinizin şəklini çəkə bilərsiniz”... “40 ildən çox vaxt keçib və görürəm ki, irəli getməmişik: sizin üçün də universitetinizdə bu tapşırığı yerinə yetirmək çətin olmayacaq.” - Nənəm qayğılı şəkildə bizə baxdı.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı “Bir qız qurban olmağı necə dayandırdı” hekayəsi ilə tanış olun və müzakirə edin:

- Hər ikisinin eyni vəziyyətə düşdüyü halda, Nana ilə bacısının hərəkətləri arasında hansı fərq var idi?
- Bacısının taleyini bölüşməməsi üçün Nanaya nə kömək etdi?
- O, hüquqları haqqında məlumatı necə əldə etdi?
- Qıza hüquq bilikləri ilə yanaşı, hansı şəxsi keyfiyyətlər məcburi nikahdan qaçmağa kömək etdi?
- Nə üçün Nananın bacısı zorakılıqdan xilas ola bilmədi?
- Nə üçün yalnız hüquqları bilmək kifayət etmir?
- Sizcə, o, ilk növbədə nəyi dərk etməli oldu?
- Nana kimin dəstəyinə ümid edə bilərdi?
- Bu halda qurban kimlə əlaqə saxlaya bilər?
- Belə bir vəziyyətdə emosiyaların idarə edilməsinin nə kimi rolu var? Assertivliyin?
- Necə düşünürsünüz, valideynlərin davranışının səbəbi nədir? Bu problemin qarşısını necə almaq olar?
- Oxşar problemlə bağlı icmanızda əhval-ruhiyyə necədir?
- Erkən nikahın gender bərabərliyinə təsiri necədir? Nə üçün?

Necə oldu ki, qız daha qurban olmadı?

Yaxşı oxuyan və hüquq təhsili almaq arzusunda olan yuxarı sinif şagirdi Nananın ailəsi ilə nişanlısı arasında razılaşma əsasında, qız qaçırıldı.

Bundan əvvəl Nananın böyük bacısını da eyni şəkildə “ərə vermişdilər”.

O zaman qurban səsinə çıxarmağa cəsarət etmədi, məktəb hadisəyə göz yumdu, polis və sosial xidmətlər cəmiyyətlə problem yaratmaq istəmədilər. Amma zorla qurulan ailənin qorunub saxlanması üçün ənənələr yetərli deyildi. Ailə dağıldı, Nananın bacısı böyük travma aldı.

Nana erkən nikahların qarşısının alınması üçün məktəb layihələrində iştirak edir, eşitdiklərini və öyrəndiklərini bacısının hekayəsi ilə əlaqələndirir, həyatının necə pis getdiyini çox aydın görür və buna görə valideynlərini günahlandırırdı. Yetkinlik yaşına

Erkən nikahı
dayandır

çatmayanı müdafiə edən qanunları, məlumatları həmişə diqqətlə oxuyur, öz hüquqlarını yaxşı bilirdi. Buna görə də qaçırıldığı zaman özünü itirmədi: o, qaçıran şəxsi və ailəsini inandırma bildi ki, əgər onu evə qaytarmasalar, məktəbdən müəllim və həmyaşıdları polisə şikayət edəcəklər və onlar bu hadisəyə görə qanun qarşısında cavab verməli olacaqlar.

Təcavüzkar kürəkən və valideynlər geri çəkilməli oldular və qız evə qaytarıldı.

Nana məktəbi uğurla bitirdi, bu gün artıq tələbədir və arzusunu həyata keçirməyə hazırlaşır. Məktəb və cəmiyyətdə onun nümunəsi böyük bir qüvvə daşıyıcısıdır.

Nikah yaşı

– 18 yaşına çatmamış şəxslə evlənmək erkən nikah sayılır. Buna çox vaxt “uşaq nikahı” və ya “məcburi nikah” da deyilir. Yaşından irəli gələrək, 18 yaşına çatmamış şəxs nikah üçün sərbəst, əvvəlcədən düşünülmüş razılığı ilə müraciət edə bilməz.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

2022-ci ilin iyun ayında Daxili İşlər Nazirliyi telefon ismarıcı şəklində Gürcüstan əhalisinə bu mətni göndərib:

„Azyaşlıların nikahı cinayətdir! Nikaha məcbur edildiyiniz və ya azyaşlıların nikahı haqqında məlumata malik olduğunuz halda, 112-yə zəng vurun və ya növbəti link vasitəsilə İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi Departamenti ilə əlaqə saxlayın:

<https://bit.ly/3OD3wN3>

- Sizcə, ölkədə müvafiq qanunvericiliyin qüvvədə olduğu halda, nə üçün Daxili İşlər Nazirliyi əhaliyə oxşar ismarıcı göndərməyi qərara aldı? Aşağıda verilən hüquqi sənədlərlə tanış olun:
- Növbəti faktı da nəzərə alın ki, Gürcüstanda 18 yaşına çatmamış şəxslərin nikahı qanunla qadağandır.
- Bununla yanaşı, on altı yaşına çatmamış şəxslə cinsi əlaqədə olan yetkinlik yaşındakı şəxs 7-dən 9 ilədək azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır;
- Bu qanunvericilik sənədlərinə əsaslanaraq analiz edin ki, erkən nikah insan hüquqlarının pozulmasının əsasını necə təşkil edə bilər və qızların şəxsi inkişafı üçün maneçilik yaradan amil ola bilər;
- Bəzi hallarda qanunun pozulduğu halda, kim günahkardır?

- Yetkinlik yaşına çatmayanlar haqqında qanunun effektiv tətbiqi üçün nə və kim tərəfindən edilməlidir?
- Erkən nikahla bağlı cəmiyyətimizin bir hissəsinin hüquqi mədəniyyəti necədir?
- Qanun erkən nikahı qadağan etməklə yetkinlik yaşına çatmayanları hansı risklərdən uzaqlaşdırmağa çalışır?
- Erkən nikahın qızlar üçün hansı xoşagəlməz nəticələri var?
- Qanun valideyn məsuliyyətini necə tənzimləyir?
- Valideynlər tərəfindən qanuni öhdəliklərin pozulma səbəbi nə ola bilər?
- Valideynlərin bu cür hərəkətlərini istisna etmək üçün nə lazımdır?
- Bu növ qanun pozuntularının qarşısını almaq üçün vətəndaş cəmiyyəti nə edə bilər?

1. Nikaha (o cümlədən dövlət qeydiyyatına alınmamış nikah) məcbur etmə — iki yüz saatdan dörd yüz saatadək müddətə ictimai islah işi ilə və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır, silahla bağlı və ya silahsız hüquqları məhdudlaşdırmaqla.

2. Eyni əməl törədilib:

a) yetkinlik yaşına çatmayana qarşı əvvəlcədən bilərəkdən;

b) dəfələrlə,— iki ildən dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır, silahla bağlı və ya silahsız hüquqları məhdudlaşdırmaqla.

Gürcüstan Cinayət Məcəlləsi, Maddə

1501, Nikaha məcbur etmə

Nikah yaşı

1. Nikaha 18 yaşından icazə verilir.

2. Yetkinlik yaşına çatmış, məhdud fəaliyyət qabiliyyəti olan şəxsin nikahına qəyyumun əvvəlcədən yazılı razılığı ilə icazə verilir.

Gürcüstanın Mülki Məcəlləsi, 1108-cu maddə.

Valideyn övladlarına təhsil verməli, övladını erkən nikah təhlükəsindən qorumaqdadır.

Uşağı böyütmək və təhsil vermək öhdəliyini yerinə yetirməyən valideyn qanun qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Yuxarıdakı vəziyyətdən göründüyü kimi, bəzi hallarda qanun olsa da, insanların müəyyən hissəsi ona əməl etmir. Bunun bir neçə səbəbi ola bilər:

- İnsanların qanunla bağlı məlumatı yoxdur;
- İnsanlar qanunun mövcudluğunu bilirlər, lakin bununla razılaşırmır və gizlənmə ümidi ilə yenə də onu pozurlar;
- Vətəndaş sektorunun aktiv şəkildə mübarizə aparmasına, erkən nikahları ifşa etməsinə və mane olmasına baxmayaraq, bəzi valideynlər ev işlərini yaxşı gördüyü üçün övladlarının ailə qurmaq üçün yetkin olduğuna inanırlar;
- Cəmiyyətin bir hissəsi azyaşlı cütlüyə səmimi və gizli rəğbət bəsləyir;
- Köhnəlmiş ənənələr və stereotiplər bu prosesə öz təsirini göstərir;
- Nəhayət, qanun bəzən insanlar tərəfindən fərqli şəkildə qəbul edilir.

Erkən nikah imkanları azaldır

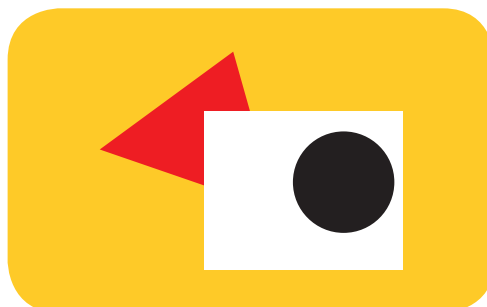
- Hər dörd qızdan 3-ü erkən nikah səbəbindən 18 yaşında və ya daha erkən yaşında uşaq dünyaya gətirir;
- Erkən nikah qızların məktəbi bitirmək/təhsillərini davam etdirmək ehtimalını azaldır;
- Erkən nikah yetkinlik yaşına çatmayan qızların məşğulluq və öz gəlirlərinə sahib olmaq imkanlarını azaldır.
- Yetkinlik yaşına çatmayan qızların ailədə qərar vermək imkanları daha azdır, buna görə də onlar çox vaxt zorakılığın qurbanı olurlar.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Vərəqdə fiqurların kombinasiyasını çəkin (çevrə, üçbucaq, dördbucaqlı). İndi çalışın ki, yanınızda oturan sinif yoldaşınıza rəsminizi göstərmədən təsvir edəsiniz. Nümunə:

- Sözlərinizə görə, o da sizin çəkdiyinizi çəkməlidir. Onun suallar verməyə ixtiyarı yoxdur.
- Rəsmləri müqayisə edin. Onlar üst-üstə düşürmü?
- Nə üçün? (informasiya mübadiləsi, kommunikasiya sxemini yadınıza salın).
- Sizcə, rəsmi sözlərlə ötürülməsi asandır mı və ya yox?

Rəsmi sözlərlə ötürülməsi çətin olduğu kimi, qanun da bəzən mürəkkəb və hərtərəfli həqiqəti dəqiq əks etdirə bilmir. Buna görə də qanunlar tez-tez mükəmməl olmur, onlar əvvəlcə daxil edilməmiş mühitlərin nəzərə alınması ilə hər zaman təkmilləşirlər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Qruplara bölünün, aşağıda erkən nikah haqqında verilən məlumatlarla tanış olun, müzakirə edin:

- Erkən nikah yetkinlik yaşına çatmayana necə təsir edir, onun üçün hansı risklər yaradır?
- Bununla bağlı icmanınızda maarifləndirmə ehtiyacı hansı ölçüdədir?
- İnformasiyalara əsasən hansı pozuntular ortaya çıxır?
- Gələcək araşdırmanız hansı məlumatın dəqiqləşdirilməsi məqsədini daşıyır?
- **Anket hazırlayın** və bu da sizə araşdırmanızda yardım edəcəkdir:
- Anketi siniflə paylaşın və onun məzmununu razılaşdırın.

Erkən nikah

Erkən yaşlarında toy və nişan təcrübəsi ən mühüm problem kimi qalır. Həm qarşısının alınması, eləcə də konkret halların idarə edilməsi cəhətindən də problemdir. 18 yaşına çatmamış şəxslərin nikah qeydiyyatı aparılmamasına

Erkən nikah qızların və oğlanların uşaqlığını əllərindən alır, onların tam təhsil almasına mane olur, sağlamlıqlarını təhlükə altına alır, imkanlarını məhdudlaşdırır. Valideynlər övladlarının xoş güzəranı üçün onların təhsilinə, bacarıqlarının inkişafına dəstək olmalı, uşaqlığını əllərindən almamalıdırlar!

baxmayaraq, faktiki birgə yaşama halları problem olaraq qalır.

...2018-ci ildə erkən yaşında nikahın ümumilikdə 115 halı araşdırılıb, eyni zamanda daha çox insan erkən nikah üzündən təhsilini yarımçıq qoyub.

.. Ümumi təhsil müəssisələri tərəfindən erkən yaşda nikah/nişanlanma faktlarının məsul qurumlara ünvanlanması hələ də problemlidir.

...Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi tərəfindən araşdırılan hallardan məlum olur ki, bəzi məktəblər erkən nikah/nişanlanma hallarını gizlədir və qızların məktəbə gəlməməsi faktlarını lazımı qaydada qeydə almırlar.

... Xalq Müdafiəçisi tərəfindən araşdırılan işlərdə Cinayət Məcəlləsinin 140-cı maddəsinin praktikada icrası da problem yaradır. Bu maddənin hazırda qüvvədə olan redaksiyası hər növ istisna xaricində, 16 yaşına çatmamış şəxslə cinsi əlaqəyə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur, ...etnik azlıqların sıx yaşadıkları bölgələrdə qızların evləndirilmə məqsədilə qanunsuz olaraq saxlanması halları hələ də həll olunmayıb. İşlərin öyrənilməsi nəticəsində görünür ki, iş etnik azlığa aid olanda, bu konkret cinayətlə bağlı ciddi siyasət aparılmır. Konkret işləri öyrənərkən tez-tez polisdən gileylənirlər ki, ailələrin barışacağı və işin qısa müddətdə başa vurulacağı ehtimalı ilə əməliyyat-axtarış tədbirləri ləngidilir.

Xalq Müdafiəçisinin araşdırdığı işlərə əsasən, bəzi qızlar məhz qaçırılma qorxusu üzündən məktəbi tərk edirlər.

Erkən nikah təcrübəsi ilə yanaşı, azyaşlı qızların nişanlanması problem olaraq qalır. Bu, Cinayət Məcəlləsinin 1501-ci maddəsinə əsasən, nikaha məcbur etməni nəzərdə tutur.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Ədalətsiz hesab etdiyiniz qanunları sadalayın. Dəftərdə cədvəl çəkin və nümunələrin əsasında doldurun:

Qanun	Nə üçün ədalətsizdir?	Nə üçün yaradılmışdır?
Avtomobildə kəmərdən istifadə	Seçimi sürücünün, sənişinin özü etməlidir	Şəxsi və uşaqların təhlükəsizliyinə görə
Dövlət vergisi	İşləyib qazandığım pul bütövlükdə mənə aid olmalıdır	Hər birimizin faydalandığı ictimai rifahın maliyyələşdirilməsi üçün
İcbari hərbi xidmət		
Özəl əmlakın qorunması		
Yetkinlik yaşına çatmayana qədər nikahın qadağan edilməsi		
Sürücülük vəsiqəsinin 16 yaşından alınması		
Əməyin təhlükəsizliyi		
Yetkinlik yaşına çatmayanların zərərli təsirdən müdafiəsi		
İntellektual əmlakın müdafiəsi		
Fərdi məlumatların müdafiəsi		
Dövlət simvolikasının müdafiəsi		
Dövlət dilinin müdafiəsi		
Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması		
Trafikin qədən müdafiə		

Qanunların dəyişdirilməsi və yeni qanunun işlənib hazırlanma prosesində vətəndaşlar da iştirak edə bilirlər. Amma qanunlar da müəyyən qaydalara əməl etməklə, yəni qanuni yolla dəyişdirilməlidirlər. Hətta mənasız və ya düzgün hesab etmədiyimiz halda da, qüvvədə olan qanuna riayət edilməlidir.

Qanun yaradıcılığında vətəndaşların iştirak formaları:

Seçkilər yolu

Sizcə, ən yaxşı qanunlar qəbul edən bir hökumət seçin və ya özünü hakimiyyətə seçilin.

Qanunvericilik təşəbbüsü

Parlamentə ən azı 30 000 seçici qanun layihəsi, ən azı 200 min seçici isə - Konstitusiyaya dəyişiklikləri layihəsini təqdim edə bilər.

Referendum tələbi

Ən azı 200 000 seçici referendumun təyin edilməsini tələb edə bilər.

Təkliflər

İstənilən vətəndaşın istənilən dövlət orqanına öz fikirlərini/ təkliflərini təqdim etməyə, onların müzakirəsində iştirak etməyə və əsaslı cavab almağa hüququ var.

Konstitusiya məhkəməsi

İstənilən vətəndaş, onun fikrincə, hər hansı bir qanunun Konstitusiyanın II fəslinə uyğun olmadığını hesab etdiyində, Konstitusiya məhkəməsinə şikayət təqdim edə bilər və bu yolla qanunu ləğv etdirə bilər.

Qanunvericilik təşəbbüsü hüququna aşağıdakılar malikdir: hökumət, parlament üzvü, parlament fraksiyası, parlamentin komitəsi, Abxaziya və Acarıstan muxtar respublikalarının ali nümayəndəlik orqanları, azı 25 min seçici. Hökumətin təqdim etdiyi qanun layihəsinə, onun tələbi ilə parlamentdə növbədənə baxılır.

Yadınıza salın

- Gürcüstanda vətəndaşlar iştirakın hansı formalarından/vasitələrindən istifadə edirlər?
- Hansı iştirak formasını ən məqbul və effektiv hesab edirsiniz? Nə üçün?
- Şagirdlər, valideynlər, müəllimlər məktəbin idarə edilməsində iştirak edə bilərlərmi? Necə?
- Referendumla plebisit arasında hansı fərq var?
- Nə üçün referendum və plebisit siyasətdə iştirak forması hesab olunur?
- Gürcüstanda referendum və plebisitin nə vaxt və hansı məsələlər üzrə keçirildiyini sadalayın.

TAPŞIRIQ

Hər iki sütunda verilən siyahını oxuyun. Sadalanan problemlərin həlli üçün iştirakın hansı formasını/üsulunu seçərdiniz? Dəftərinizdə cədvəl çəkin və oxlarla birləşdirin. İştirak formaları və problemlər siyahısına bəndlər əlavə edin.

İştirak formaları	Problemlər
seçkilərdə iştirak;	hər hansı bir qanunu ədalətsiz hesab edirsiniz;
referendum və plebissit;	munisipalitetinizdə kriminal dəstənin olmamasını istəyirsiniz;
siyasi partiyaya üzv olmaq;	hər hansı bir mühüm ictimai problemlə bağlı fikrinizi bildirmək istəyirsiniz;
hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq;	Yerli (rayon, kənd, şəhər, munisipalitet) məişət problemlərinin həllində insanlara kömək etmək istəyirsiniz;
qeyri-hökumət təşkilatlarında işləmək;	yerli büdcənin necə bölüşdürülməsi qaydasını bəyənirsiniz.
vergilərin ödənilməsi;	
etiraz aksiyasının təşkili;	
döş nişanı gəzdirmək;	
görüşün təşkili;	
qəzet məqaləsi hazırlamaq;	
imzaları toplamaq;	
tele-radio sorğusunda iştirak;	
İnternet forumunda (müzakirədə) iştirak.	

Referendum -

Ölkə ərazisində keçirilən xüsusilə mühüm dövlət məsələləri üzrə səsvermə ilə ictimai sorğu. Referendumun nəticələri qanuni qüvvəyə malikdir.

Plebissit - Seçicilərin və ya onların bir hissəsinin xüsusilə mühüm dövlət məsələlərinə münasibətini öyrənmək üçün sorğu. Plebissitin nəticələri tövsiyə xarakteri daşıyır.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Erkən nikah <https://bit.ly/3yHU0Ck>
- ▶ Animasiya “Erkən nikah” / Animation “Early Marriage” <https://bit.ly/3AOITdu>
- ▶ Erkən nikah <https://bit.ly/3v8OKqr>
- ▶ Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi [://bit.ly/2MS3F5G](https://bit.ly/2MS3F5G)
- ▶ Vətəndaş cəmiyyəti <https://bit.ly/3UAUTXz>

MODELLƏŞDİRMƏ

Bildiyiniz kimi, Gürcüstanda qanunları qanunverici orqan - Parlament qəbul edir. Məqsədiniz Parlamentin etdiyi kimi, qanunları işləyib hazırlamaq, müzakirə etmək və qəbul etməkdir.

Qanunun qəbulu sxemi ilə tanış olun və aşağıdakı suallara cavab verin:

- Kimin qanunvericilik təşəbbüsü irəli sürmək (qanun layihəsinin yaradılması və təqdim edilməsi) hüququ var?
- Dinləmələrdə hansı məsələlər müzakirə olunur?
- Dinləmələr arasında nə baş verir?
- Qanunun yekun variantını kim imzalayır?

Parlamentdə qanun qəbulu

Qanunvericilik təşəbbüsü hüququna aşağıdakılar malikdir: hökumət, parlament üzvü, parlament fraksiyası, parlamentin komitəsi, Abxaziya və Aqarıstan muxtar respublikalarının ali nümayəndəlik orqanları, azı 25 000 seçici. Hökumət tərəfindən təqdim edilən qanun layihəsinə, onun tələbi ilə, parlamentdə növbədənə baxılır.

Komitə qanun layihələrinin ilkin variantı üzərində işləyir. Sonra qanun layihəsi parlamentin iclasında müzakirə olunur. Parlament qanun layihəsinə üç dinləmə ilə baxır.

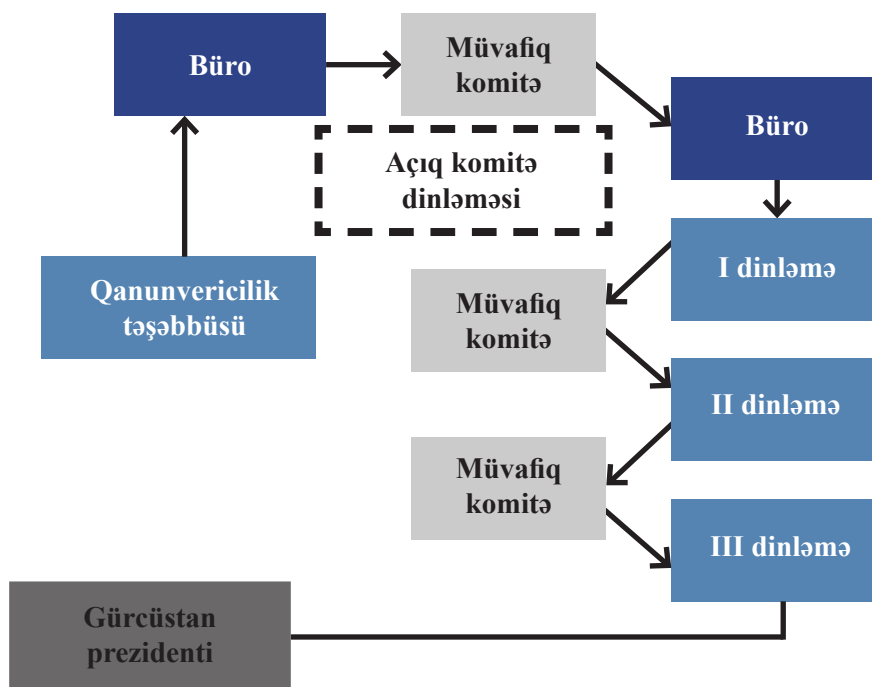
I dinləmə – Parlament qanun layihəsinin ümumi prinsiplərini və əsas müddəalarını müzakirə edir;

II dinləmə – birinci dinləmənin qeydləri nəzərə alınmaqla, komitədə işlənmiş qanun layihəsi ətrafı müzakirə olunur – hissələrə, fəsillərə, maddələrə əsasən və onların hər birinə ayrı-ayrılıqda səs verilir;

III dinləmə – qanun layihəsinin redaktə edilmiş variantı deputatlara paylanır. Onlar yalnız redaktə xarakterli şərhlər verə bilərlər, bundan sonra bütövlükdə qanun layihəsinə səs verilir.

Parlament tərəfindən qəbul edilən qanun layihəsi prezidentə göndərilir. Gürcüstan prezidenti qanunu imzalayır. Qanun rəsmi nəşrdə dərc olunur və qanunda başqa müddət nəzərdə tutulmayıbsa, dərc edildiyindən on beşinci gün qüvvəyə minir.

Qanunvericilik prosesinin sxemi

Dünyadakı qadınların 35%-i ən azı bir dəfə həmkar/həmkar olmayan şəxs tərəfindən fiziki və ya cinsi zorakılığa məruz qalıb. Bu rəqəmə cinsi təcavüz daxil deyil.

Cinsi təcavüz – insanı təhqir edən, aşağılayan, qorxudan və ya alçaldan seksual xarakterli arzu edilməyən şifahi və ya fiziki davranış.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

2 qrupa bölünün və vəziyyətləri bölüşün. Ailə zorakılığının qurbanı olan qadınlarla anonim müsahibələri oxuyun, müzakirə edin və növbəti sualları nəzərə alaraq təqdimatlar hazırlayın:

- Ailə zorakılığı haqqında nə eşitmisiniz?
- Təsvir edilən vəziyyətdə qurban kimdir və zorakı kimdir? Hansı zorakılıq növü ilə qarşılaşırsınız?
- Ailə zorakılığı iştirakçı tərəflərə nə kimi təsir edir? Bu ailədə yaşayan uşaqlara?
- Cəmiyyət, ictimaiyyət belə faktlara necə reaksiya verir?
- Ailə zorakılığı qurbanlarının cavablarından stereotip məzmunlu fikirləri ayırın və onları nə üçün stereotip hesab etdiyinizi izah edin?
- Təsvir edilən vəziyyətlərlə erkən nikah arasında hansı əlaqəni görürsünüz?
- Qurbanın ailə zorakılığında sadaladığı səbəblər hansılardır? Nə əlavə edərdiniz?
- Ailə zorakılığı hansı mənfi nəticələrə səbəb olur?
- Bu və oxşar vəziyyətlərdə olan insanlara hansı qərarı qəbul etməyi tövsiyə edərdiniz? Nə üçün?
- Ailədə zorakılığın qarşısını almaq üçün hansı hüquqi yollar var?
- Burada verilən vəziyyətlərdə qurban qadınlardır, halbuki əslində bu rolda kişilər də olublar (çox nadir halda). Oxşar hallar haqqında nə eşitmisiniz?
- Qadın qurbanlara və kişi qurbanlara cəmiyyətin münasibəti eynidirmi? Zorakı qadınlara və zorakı kişilərə qarşı?
- Qonşunuzun evindən zorakılıq səslərini eşitsəniz nə edərdiniz: mübahisəyə/davaya müdaxilə edərdiniz, 112-yə zəng edərdiniz, digər qonşulara xəbər verərdiniz və ya heç nə olmamış kimi davranardınız?
- Sizcə, son illərdə ailə zorakılığı nəticəsində dünyasını dəyişən qadınların sayının azalması və ya ümumiyyətlə, olmaması üçün zorakılığın şahidi olan qonşular və qohumlar necə hərəkət edə bilərdilər?

- Sizcə, nə üçün ailədə zorakılıq məsələlərini məktəbdə öyrənirik?

VƏZİYYƏT 1

Merikonun hekayəsi (45 yaş).

- Sizcə, hansı qadınlar daha çox zorakılığa məruz qalırlar?

- Zəif və təhsilsiz qadınlar. Anamı 15 yaşında atama əvə veriblər, nə sevmirdi, nə heç nə, atam o kəndə təsadüfən kiminsə toyuna gəlibmiş. Yaşca anamdan iki dəfə böyük imiş. Gözəl qızdan xoşu gəlib və valideynləri də razılaşıblar, yəqin ailədə 8 uşaq olduğundan, başlarından ediblər. Anamın təhsili yarımçıq qalıb, çox uzaq kəndə göndərilib. Şəklinə baxanda görürəm ki, çox gözəl qız olub. Nə təhsili, nə də sənəti olmayan qadınlar özlərini qoruya bilmirlər. Onların müstəqil yaşamaq üçün nə işi, nə də pulu var. Valideynləri onu üç uşaq ilə geri ailəyə qaytarmayacaqdı ki? Ərinin evində qalmalı idi, əri onu döyürdü, sonra da bizi döyürdü...

- Sizcə, hansı kişilər daha çox zorakılıq edirlər?

- Xaraktersiz, həyatdan acı çəkmiş, narazı, həyatları baş tutmayan kişilər... və adət-ənənələr də şərait yaradır, atası anasını döyürdü, qonşu - arvadını... o da fikirləşir ki, yəqin mən də belə etməliyəm.

- Uşaqlığınız necə keçib, xoşbəxt və ya kədərli?

- Çox kədərli, bədbəxt. Ailədə hər axşam və bəzən hətta gündüz də qışqırıq, dava olurdu. Qışqıraraq döyürdülər, dərs oxumaq istəyəndə bacarmırdım, çünki sərxoş ata söyüşləri ilə səni kar edir, anan isə qarğışlar tökür... Buna xoşbəxt uşaqlıq demək olmaz.

- Valideynlərinizlə münasibətiniz necə olub?

- Yaxşı deyə bilmərəm. Müxtəlif yaşlarda anamla münasibətimə də müxtəlif cür baxırdım. Təsəvvür edin ki, mən oxumaq istəyirdim və səylə oxuyurdum. Məktəbə gedəndə utanırdım, çünki o gecə ailəmizdə nə baş verdiyini bütün məktəb bilirdi... Yeniyetmə üçün bu necə bir hissdirdi? Yaxşı bir sinif rəhbərim var idi və o, mənə hər zaman həvəsləndirirdi. Mənə deyirdi ki, oxu, başına çarə qıl. Mən tək yaşamaq istəyirdim. Bu zaman atam dünyasını dəyişdi, bir az sakitləşməli idik, deyəsən... Amma anamın ciddi problemləri üzə çıxdı - əsəbləri sarsılımışdı. Çox çətinlik çəkdi... Bu bələdə oxumaq çətin idi, amma oxuyurdum və alman dilinə qəbul oldum... O vaxt kəndlərdə alman dili tədris olunurdu. Xalalarımın biri Tbilisidə yaşayırdı və onun evinə sığınmalı oldum... Mənim orada olmağım heç kəsin xoşuna gəlmirdi.

Məruz qaldığınız zorakılıq sizə necə təsir etdi?

- Hər şey birlikdə təsir etdi, mən də sağlam deyiləm, mən də əsəblərimi müalicə edirəm. İndi mən faktiki olaraq, anamın əsiriyəm,

Yaşından, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, sosial sinfindən, cinsi oriyentasiyasından, yaşayış yeri və ya inancından asılı olmayaraq, hər bir şəxs ailə zorakılığının qurbanı ola bilər. Bununla belə, ailə zorakılığına səbəb olan müəyyən risk amilləri var: təhsil səviyyəsinin aşağı olması; ailə zorakılığı təcrübəsinin olması; spirtli içkilərdən istifadə, zərərli maskulin (kişi) normalarına təbə olmaq, xüsusən də zorakılıq mədəniyyətini əsaslandıran və dəstəkləyən münasibət; kişilərə qadınlardan daha yüksək status verən cəmiyyət normaları; kişilər tərəfindən qadınlar üzərində nəzarət və güc, (Mənbə: ÜST, 2021, <https://bit.ly/2SxhJOU>). Buna görə də bütün zorakılıq qurbanları başa düşməlidirlər ki, heç kim zorakılığa, ailə zorakılığına layiq deyil və bu, onların günahı deyil, ona görə də əsas odur ki, zülm və zorakılıqdan qurtulmaq üçün mübarizə aparaq.

Pandemiya zamanı stress, gəlir itkisi və müxtəlif müdafiə xidmətlərinə çıxışın azalması səbəbindən qadınlara qarşı zorakılıq hallarının sayı artıb.

şəxsi həyatım haqqında necə fikirləşim? Onu belə buraxa bilmərəm. Qardaşım yaxasını qurtardı və həyat yoldaşının ailəsinin yanına, Rustaviyə köçdü. Çox az-az gəlirlər. Pandemiya məni evdə bağladı, işləyə bilmədim. Qənaət etdiklərimi xərcləyirəm, anamın pensiyası nəyə yetə bilər.

- Qadınlara nə arzu edərdiniz, özləri və uşaqları üçün təhlükəsiz mühiti necə yaratmalıdırlar?

- Mən bunu özümə tövsiyə edə bilmərəm, amma qadın özü, ailəsi və uşaqları qarşısındakı gələcək məsuliyyətlərini ciddi şəkildə düşünməmiş ailə qurmamalıdır. Və yenə də zorakılıq edən ərin əlinə düşübsə, bir gün belə onunla qalmamalıdır. Uşaqlar da bunu istəyirlər.

VƏZİYYƏT 2

Tamarın hekayəsi (51 yaş)

Özünüz zorakılıq qurbanı rolunda olmusunuzmu?

- Bəli, həyat yoldaşım tərəfindən. Sınıf yoldaşı idik, ikimiz də yaxşı oxuyurduq. Bir-birimizi sevirdik. Məktəbi bitirməmiş qaçdıq - 16 yaşında ailə qurduq, 7-8 il xoşbəxt yaşadığımız. İki uşağımız oldu, valideynlərimin köməyi ilə gecə məktəbini və pedaqoji institutu bitirdim. Həyat yoldaşım da təhsil aldı.

Yaxşı planlarımız var idi. İş yerində nəşə baş verdi və onu işdən çıxartdılar. Sonra işsizlik üzündən qonşular ilə içki içməyə başladı. Xasiyyəti çox dəyişdi. Bilmirəm, içki yoldaşlarını təqlid edirdi və ya kimsə onu mənə qarşı qaldırırdı, heç nə deyə bilmərəm.

Çox çətin dövr başladı. Qısqanclıq etməyə başladı. Axşamlar qırıb-dağıtmaqla və məni küçəyə qovmaqla davam edirdi. Övladlarım belə böyüdülər, bu əziyyətlə... Evdən qovulanda, dəfələrlə qonşunun işığında dərs oxumalı olurdular.

Valideynlərimə bunu deyə bilmirdim, utanırdım, bilirdim ki, başa düşmək və dözmək onlara çətin olacaq... Dözürdüm...

Uşaqlar məndən atalarının niyə belə davrandığını soruşanda, xəstə olduğunu, sağlacağını deyirdim.

- Bu hallar sizdə hansı emosiyaları buraxdı?

- Dəhşətli emosiyalar. Həmişə küçədə boynu bükük gəzirdim, məktəbə getməyə qorxurdum, arxamca gəlməsin deyə. Nəhayət, valideynlərim

də bildilər. Məndən ayrılmağımı istədilər, amma razı olmadım. Mən onu sevirdim və yazığım gəlirdi. Məndən başqa heç kimsəsi yox idi. Bu xoşagəlməz vəziyyətdə tezliklə atam öldü, ardınca da anam. Bir sözlə, valideynlərimi qurban verdim. Emosiyalarımı təsəvvür edə bilərsiniz.

- Sizcə, bu zorakılığın səbəbi nə idi?

- İşsizlik və içki. Başqa səbəbi yox idi. Atası çoxdan rəhmətə getmişdi, o da bu xasiyyətdə imiş, bunu sonralar öyrəndim.

- Dostlarınız arasında oxşar zorakılıq halları olubmu? Tanışlarınız arasında?

- Mənim bədbəxtliyim odur ki, indi qızımın da eyni problemi var. O da 16 yaşında ailə qurub, yəqin bizim problemlərimizdən qaçmaq istəyirmiş. Başqa rayonda yaşayır. Kürəkənim çox yaxşı oğlandır, mən onu belə tanıyıram. Qızım da əvvəllər onun barəsində pis heç nə demirdi, indi səsinə çıxarır ki, burada dayana bilmərəm. Ona səbr etməyini deyirəm, amma böyük qızım bunu eşidəndə dəli oldu ki, sən anasanmı? Əvvəl bizə əziyyət verirdin, indi də nəvələrini pis günə qoymaq istəyirsən; get, bacımı, uşaqları gətir, yoxsa mən gəlib (böyük qızım Almaniyada evlidir), onu nə günə qoyacağımı (kürəkəni deyir) bilirəm, işi də, ailəsi də kənarda qalacaq. Mən nə edəcəyimi bilmirəm. İstəmirəm ki, qızımın ailəsi dağılsın, ərim öləndə mən də tək qalmağın nə olduğunu öyrəndim. Çox çətindir. Amma böyük qızım belədir, doğrudan da gəlib hər şeyi daha da pisləşdirəcək. Bax, bu gündəyəm.

- Kimə isə qarşı zorakılıq tətbiq etmisinizmi? Hansı şəraitdə?

- Yox, kimə qarşı zorakılıq edə bilərdim? Amma qızım deyir ki, sən də bizi bu vəziyyətə salmaqla bizə qarşı zorakılıq etmisən.

- Məruz qaldığınız zorakılığın sağlamlığınıza və sonrakı həyatınıza təsiri necə oldu?

- Keçmiş rəfiqələrim mənə deyirlər ki, sən o qədər dəyişmişən ki, bəzən başqa adam olduğunu düşünürük. Mən də hiss edirəm. Mən çalib oxumağı çox sevirdim, həyat yoldaşım ilə birlikdə oxuyurduq.

Heç bilmirəm nə qədər vaxtdır ki, belə bir şey etməmişəm, yəqin notları da unutmuşam. İş, uşaqlarla münasibət mənə kömək edir, yoxsa özümü yersiz hiss edirəm. Həyat yoldaşımın sərxoşluğu səhhətini korladı, yatağa düşdü, bir il ona qulluq etdim. Kömək edə bilmədim....

- Başqa qadınlara nə arzu edərdiniz, özləri və uşaqları üçün təhlükəsiz mühiti necə yaratsınlar?

Gürcüstanda ailə zorakılığının qurbanı olan qadınların yalnız yarısından azı kömək üçün polisə müraciət edir.

Gürcüstanda qadınların 78,3%-i (2009-cu ilin araşdırmasına görə) ailə zorakılığı problemlərinin yalnız ailədə müzakirə edilməli olduğunu düşünür, halbuki son vaxtlar qadınların yalnız 25%-i ailə zorakılığının yalnız ailə məsələsi olduğuna inanır və 69% isə ailə zorakılığının cinayət olduğunu düşünür.

- Bilmirəm. Çəşmişəm. Ürəyimin səsinə qulaq asıb hərəkət edirdim. Beynimi söndürürdüm. Amma görürsünüz ki, qızım mənə necə danlayır?! Öz taleyin sənəin ixtiyarındadır ki, qurbanımı olasan ya yox, amma uşaqlarınızı dinc şəkildə böyütmək üçün hər şey etməlisiniz. Valideynlərim bunu bacardılar, mən isə bacarmadım, mənim xoşbəxt uşaqlığım var idi, uşaqlarımın xoşbəxt uşaqlığını isə əllərindən aldım. Bu mənə çox əzab verir, bəlkə də mənim böyük qızım haqlıdır ki, qadın övladları qarşısında məsuliyyət daşdığına görə, təcavüzkarın yanında qalmamalıdır.

Ailə zorakılığı zorakılığın ən ciddi və geniş yayılmış formalarından biridir. Təəssüf ki, bu, dünyanın istənilən ölkəsində mövcuddur və cəmiyyətin bütün təbəqələrini əhatə edir. Ailə zorakılığı ailə üzvü/üzvləri tərəfindən digər ailə üzvünə/üzvlərinə qarşı həyata keçirildiyi üçün gizli, görünməz xarakter və spesifiklik ilə xarakterizə olunur.

Ailə zorakılığının yalnız ər-arvad arasındakı münaqişə zəminində yarandığını düşünmək səhvdir.

Ailə zorakılığı valideyndən uşağa keçə və əksinə, uşaqlar və valideynlər arasında baş verə bilər. Ən çoxu valideynlər (ər-arvad arasında) arasındakı zorakılığın payına düşür.

Ailə üzvü - bu qanunun məqsədləri üçün ana, ata, baba, nənə, həyat yoldaşı, rəsmi qeydiyyatda alınmamış nikahda olan şəxs, uşaq (ögey uşaq), övladlığa götürmə, analıq, atalıq), ögey ana, ögey ata, nəvə, bacı, qardaş, həyat yoldaşının valideyni, qeydə alınmamış nikahda olan şəxsin valideyni, uşağın həyat yoldaşı (qeydiyyatsız nikahda olanlar da daxil olmaqla), keçmiş həyat yoldaşı, keçmişdə qeydə alınmamış nikahda olan şəxs, qəyyum, himayəçi, qəyyumluluq və himayədə olan şəxs, himayə alan, habelə müştərək ailə təsərrüfatında daimi məşğul olan və ya məşğul olmuş şəxslər.

Qadınlara qarşı zorakılığın və ya ailə zorakılığının qarşısının alınması, zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi və onlara yardım haqqında Gürcüstan Qanunu, Maddə 4.7

Ailədə zorakılığı həyata keçirən və qurban ailənin hər hansı bir üzvü ola bilər.

Ailədə zorakılığın iştirakçıları/tərəfləri

valideynin
uşaq üzərində
zorakılığı

uşaqların bir-
birinə qarşı
zorakılığı

uşağın valideyn
üzərində zorakılığı

bir valideynin
ikinci üzərində
zorakılığı

Ailədə zorakılıq ailənin bir üzvü tərəfindən digərinin fiziki, psixoloji, iqtisadi, cinsi zorakılıqla və ya məcbur etmə ilə **Konstitusiyaya hüquqları və azadlıqlarının** pozulmasını nəzərdə tutur.

Qadınlara qarşı zorakılığın və ya ailə zorakılığının qarşısının alınması, zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi və onlara yardım haqqında Gürcüstan Qanunu, Maddə 3.

Konstitusiyaya hüquq və azadlıqlarında Gürcüstanın Konstitusiyası ilə zəmanət verilən bütün hüquqlar nəzərdə tutulur, xüsusilə də:

- qanun qarşısında bərabərlik;
- yaşamaq hüququ;
- azad inkişaf hüququ;
- şərəf və ləyaqətin toxunulmazlığı;
- insan işgəncəsi, qeyri-insani, qəddar və ya alçalıcı yanaşmanın yolverilməzliyi;
- azadlıqdan məhrum etmə və ya şəxsi azadlığın digər məhdudiyyəti yolverilməzdir;
- söz, düşüncə, vicdan, din və inam azadlığı;
- əmlak və miras hüququ;
- təhsil almaq hüququ və s.

Daxili İşlər Nazirliyinin məlumatına görə, 2021-ci ilin ilk üç ayında ailə zorakılığının 2270 hadisəsi qeydə alınıb. Zorakılığın qurbanı 1875 qadın olub, bu da hadisələrin 83%-ni təşkil edir. Ailədə 2 141 zorakılıq törədən şəxs müəyyənəldirilib, onlardan 1818-i kişi və 323 nəfər isə qadındır. 100-dən 6 halda isə ailə zorakılığının qurbanı azyaşlı olub.

Bir çox hallarda zorakı və hətta qurban da zorakılığın hər hansı bir formasını/formalarını gündəlik məişət halıdır. Bəs zorakılığın təzahürü nədir?

Ailədə zorakılıq formaları

Fiziki zorakılıq	Döymək, əzab vermək, sağlamlığa ziyan yetirmək, azadlığın qeyri-qanuni məhdudiyyəti və ya fiziki ağrı və ya əzablara səbəb olan digər hərəkətlər; ailə üzvünün sağlamlığına xələl gətirən və ya ölümünə səbəb olan sağlamlıq vəziyyəti ilə bağlı tələblərinin ödənilməməsi
Psixoloji zorakılıq	Təhqir, şantaj, alçaltma, təhdid və ya insanın şərəfini və ləyaqətini alçaldan digər hərəkətlər;
İqtisadi zorakılıq	Qida, yaşayış və normal inkişaf şəraiti ilə təmin olunmanı, əmlak və əmək hüquqlarının həyata keçirilməsini, o cümlədən müştərək əmlakdan istifadə hüququnu və mülkiyyət payı üzərində sərəncam vermək hüququnu məhdudlaşdırən hərəkət;
Cinsi zorakılıq	Zorakılıqla, zorakılıq təhdidləri və ya zərərçəkənin aciz olması ilə cinsi əlaqə; azyaşlıya qarşı cinsi əlaqə və ya digər cinsi hərəkət və ya pozğun davranış
Məcburetmə	İnsanın fiziki və ya psixoloji məcbur edilməsi ki, həyata keçirmək istəmədiyi və ya kənar durmaq istədiyi hərəkəti yerinə yetirsin və ya öz istək-iradəsinə qarşı təsirə məruz qalsın
Etinasızlıq	Valideynin və ya qanuni nümayəndənin lazımi məlumatı, imkanı olduğu və müvafiq xidmətlərə əli çatdığı halda, valideyn və ya qanuni nümayəndə tərəfindən uşağın fiziki, psixoloji ehtiyaclarının ödənilməməsi, əsas təhsil hüququnun məhdudlaşdırılması, təhlükədən qorunmaması, doğuşun qeydiyyatı, tibbi və başqa xidmətlərdən faydalanmaq üçün lazımi hərəkətlərin yerinə yetirilməməsi

Qoruyucu order

– Zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi üçün müvəqqəti tədbirləri müəyyən edən birinci instansiya məhkəməsi (hakim) tərəfindən verilən akt. 6 aya qədər müddətə verilir. Onun müddətini dəyişdirmək məsələsini məhkəmə həll edir.

Ailə zorakılığı çox vaxt ölümcül nəticə ilə sonlana biləcək sağlamlığın ciddi şəkildə pisləşməsinə, fiziki və emosional pozuntulara səbəb olur.

Ailə zorakılığının aşkarlanması, qarşısının alınması və qorunması üçün hüquqi mexanizmlər

Müxtəlif ölkələrin qanunvericiliyi, o cümlədən Gürcüstan Qanunu da, ailə zorakılığı şəklində müvəqqəti bir ölçü kimi **qoruyucu və məhdudlaşdırıcı order**lərdən istifadə edir.

Şəxsə qarşı cinayət işi başlandığı və ona cəza tədbiri şəklində məhkumluq şamil edildiyi halda, bu tədbirlərdən istifadə edilmir.

Məhdudlaşdırıcı orderin protokolunda verilən suallara əsaslanaraq, polis ailə zorakılığının təkrarlanması riskinin nə qədər yüksək olduğunu müəyyənləşdirir. Yüksək və ya orta risk halında, 1 ay müddətində məhdudlaşdırıcı order verilir və riskin az olduğu halda, məhdudlaşdırma qaydası azaldılır.

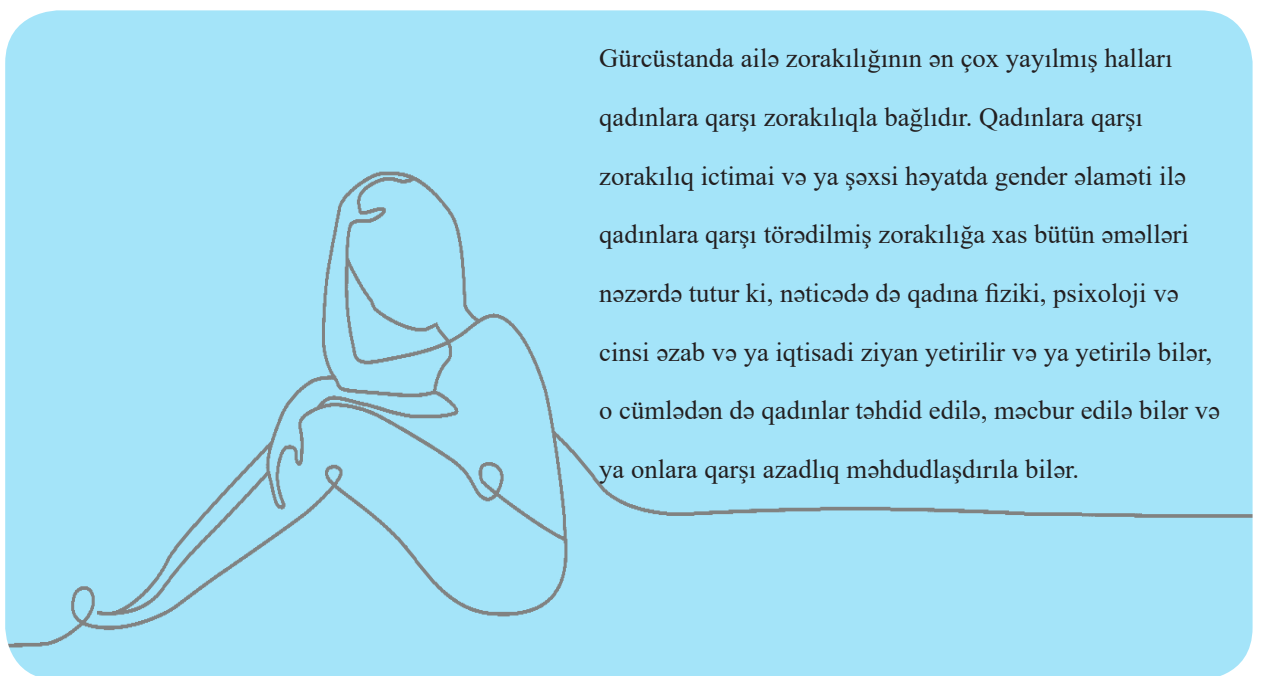
Zorakı məhdudlaşdırıcı orderlə nəzərdə tutulan tələblərə və öhdəliklərə əməl etmirsə, bu halda o, cinayət qanunvericiliyinə uyğun olaraq, cərimə, ictimai islah işi və ya azadlıqdan məhrum etmə kimi əlavə məsuliyyətə cəlb edilir.

Tərəflər barışıqda, onların məhkəməyə/səlahiyyətli polis əməkdaşına təqdim etdiyi birgə müraciət əsasında qoruyucu və məhdudlaşdırıcı orderlərin təsiri hakim/ səlahiyyətli polis əməkdaşının müvafiq qərarı ilə ləğv edilə bilər, istisnaları qurbana və ya onun digər ailə üzvünə qarşı hələ də zorakılığın törədilməsi təhlükəsinin olması və ya ailədə zorakılıq faktının qurbanın ailəsinin başqa üzvlərinin (xüsusilə də - azyaşlının) maraqlarına zidd olması təşkil edir.

Məhdudlaşdırıcı order

- zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi üçün müvəqqəti tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi və verildiyindən 24 saat ərzində təsdiq üçün məhkəməyə təqdim edilən akt. Məhdudlaşdırıcı order bir ay müddətinə qədər verilir və məhkəmə tərəfindən təsdiq edilir və ya rədd edilir.

Gürcüstanda ailə zorakılığının ən çox yayılmış halları qadınlara qarşı zorakılıqla bağlıdır. Qadınlara qarşı zorakılıq ictimai və ya şəxsi həyatda gender əlaməti ilə qadınlara qarşı törədilmiş zorakılığa xas bütün əməlləri nəzərdə tutur ki, nəticədə də qadına fiziki, psixoloji və cinsi əzab və ya iqtisadi ziyan yetirilir və ya yetirilə bilər, o cümlədən də qadınlar təhdid edilə, məcbur edilə bilər və ya onlara qarşı azadlıq məhdudlaşdırıla bilər.

Hazırda Gürcüstanda bir dövlət sığınacağı və eləcə də qeyri-hökumət təşkilatlarının bazasında mövcud sığınacaqlar var. Bunlar da donor/ beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə qurbanlara yardım göstərilməsini və onların reabilitasiyalarını təmin edirlər.

Qurbanların müdafiəsinin müvəqqəti tədbirlərində nəzərdə tutulur

- Qurbanın zorakıdan qorunması qaydası, məhdudlaşdırıcı order;
- Qurbanın zorakıdan uzaqlaşdırılması və sığınacağa (qurbanların psixoloji-sosial reabilitasiyasına, hüquqi və tibbi yardım, mühafizə tədbirlərinə xidmət edən müvəqqəti yaşayış / yerləşdirmə yeri) yerləşdirilməsi;
- Zorakının müştərək əmlakdan təkbaşına istifadə etmək hüququnun qadağan edilməsi;
- Zorakının uşaqdan kənarlaşdırılması, uşaqla görüş və münasibətlərinin tənzimlənməsi;
- Zorakının qurbana / onun iş yerinə / qurbanın olduğu digər yerlərə yaxınlaşması;
- Böhran mərkəzi var – ailədə zorakılığın ehtimal qurbanlarının və qurbanların müvəqqəti yerləşdirildiyi yer. Mərkəz ilkin və təcili tibbi xidmət və hüquqi yardım göstərir;
- Qurban müvəqqəti olaraq yaşadığı yerdə qala bilər, hətta bu yaşayış yeri zorakının əmlakı olduğu halda da.

Ailə zorakılığının qarşısının alınması

Prevensiya - hər hansı bir xoşagəlməz hadisələrin qarşısını almaq üçün ilkin tədbirlər.

“Ailədə zorakılığının qarşısının alınması, ailə zorakılığı qurbanlarının müdafiəsi və yardım haqqında” Gürcüstan Qanununun əsas məqsədi zorakını cəzalandırmaq deyil, preventiv tədbirlər vasitəsilə zorakılığın qarşısını almaqdır.

Ailədə zorakılığın aşkar edilməsi və qarşısının alınması üçün cinayət, mülki-hüquqi və inzibati-hüquqi mexanizmlərdən istifadə olunur, xüsusilə də: bədənə qəsdən ağız xəsarətin yetirilməsi; zorlanma; azadlığın qeyri-qanuni məhdudlaşdırılması, döymək və ya sağlamlığa ciddi xəsarət yetirən və ya əmək

qabiliyyətini zəiflədən, sıradan çıxaran başqa cür zorakılıq kimi əlamətləri əhatə edən hallarda cinayət, hüquq mexanizmlərindən istifadə edilir.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Gürcüstanda məişət zorakılığına münasibət dəyişibmi?
- Bu mövzu ilə bağlı cəmiyyət nə qədər açıqdır?
- İnsanlar özləri qurban olduqları və ya bu kimi faktlar barədə məlumat əldə etdikləri zaman necə davranırlar?

Heç kim zorakılığa layiq deyil

Qızlarıma göstərmək istəyirəm ki, onlar da cəsarətli olsunlar

Hər bir insan zorakılıq qurbanı ola bilər

İstəyirəm ki, uşaqlarım heç vaxt zorakılıq etməsinlər

Zorakılıqdan uşağın qorunma mexanizmləri

Uşağa qarşı onun konstitusiyaya hüquqları və azadlıqları pozulduğu halda, zorakılıq qurbanı olur – bu, uşaq üzərində fiziki, psixoloji, iqtisadi, cinsi zorakılığı və ya etinasızlığı nəzərdə tuta bilər.

Ailə zorakılığı tez-tez gizlədilir və onu aşkar etmək çətindir. Belə bir hal müəllimin gözündən yayınmamalıdır. Bu onun həm əxlaqi, həm də qanuni vəzifəsidir. Uşaq zorakılığına gəldikdə, valideynlərin özəl həyatına hörmət göstərilməsi burada bitir. Bu zaman hər bir insanın borcu uşağı bütün əlçatan və mümkün yollarla qorumaqdır.

Uşaq üzərində zorakılığa əsaslı şübhə varsa, Sosial Xidmət Agentliyinin Qayğı və Qəyyumluq orqanına və ya polisə xəbər vermək lazımdır. Uşaqla hər hansı bir əlaqəsi olan bütün qurumlara mesaj göndərmək tapşırılır. Bu: məktəb, uşaq bağçası, mandatura xidməti, məktəb xaricində incəsənət və ya idman təhsil müəssisələri, tibbi xidmət təminatçıları, yerli idarəetmə orqanları və s. ola bilər.

14 yaşından etibarən yetkinlik yaşına çatmayanın öz hüquqlarını və qanuni maraqlarını müdafiə etmək üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ var. Məhkəmə proses nümayəndəsini təyin edir. Azyaşlı iddiaçının öz proses nümayəndəsi ilə razılaşmamağa və özünü müdafiə etməyə hüququ var.

Azyaşlılara qarşı zorakılıq izi olduğu halda, məhkəmə müvəqqəti tədbir şəklində yetkinlik yaşına çatmayan uşağı zorakı valideyndən kənarlaşdırmaq hüququna malikdir. Yetkinlik yaşına çatmayanın nümayəndəsinin hüququ məsələsinə baxıldıqda nəzərə almaq lazımdır ki, nümayəndə hüququnun zorakı valideyndə saxlanılması azyaşlının maraqlarına ziyan vura bilər.

Valideynlərdən biri tərəfindən zorakılığın əsaslı ehtimalı varsa, azyaşlı uşaq üzərində valideynlərin ortaq qəyyumluğunun saxlanılması yolverilməzdir.

Ailə cinayəti ilə bağlı azyaşlı şahidin və zərərçəkmişin dindirilməsi, eləcə də qoruyucu və ya məhdudlaşdırıcı order verdikdə, ailədə zorakılığın azyaşlı qurbanının ehtimal zorakı valideynin (valideynlərin) iştirakı ilə dindirilməsi (ondan ifadə almaq) yolverilməzdir;

Cinayət prosesində azyaşlının qanuni nümayəndəsi kimi, ehtimal zorakının və ya bu şəxslə ailənin zorakı üzvü arasında mövcud əlaqənin xarakterindən irəli gələrək, qərəzliklə bağlı şübhə olduqda və ya maraqların münaqişəsinin digər halında, həmin şəxsin cəlb olunmasına yol verilmir; eləcə də onu (onları) azyaşlının verdiyi ifadə ilə tanış etmək olmaz.

Azyaşlıya (uşağa) qarşı ailədə zorakılıq faktının aşkarlandığı (ilkin eyniləşdirmə) və ona reaksiya göstərilməsi məqsədilə, müvafiq orqana müraciət etmək öhdəliyi həvalə edilir: tibb müəssisəsinə, təhsil və tərbiyə müəssisələrinə, İHHŞ - Sosial Xidmət Agentliyinə, Qəyyumluq və Himayədarlıq orqanına və onların səlahiyyətli əməkdaşlarına, o cümlədən Gürcüstan qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş uşaqların müdafiəsi üçün müraciət prosedurlarına cəlb edilmiş digər aidiyyəti qurumlara və onların səlahiyyətli əməkdaşlarına.

Zorakılığı necə dayandırmaq?

məlumatlılıqla

təhsillə

prevensiya ilə

Zorakılıq haqqında məlumata malik olduğunuz və ya ailədə zorakılığın qurbanı olduğunuz halda, 24 saat ərzində İHHŞ İnsan Alveri (Trafikinq) Qurbanlarının, Zərərçəkmişlərin Müdafiəsi və Yardım Dövlət Fondunun ailədə zorakılıq qurbanlarının konsultasiya qaynar xəttinə zəng vurun: +995 32 116 006 və ya 112

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Ailədə kişilərin iştirakı <https://bit.ly/3IBiulg>
- ▶ Zıyanlı gender stereotiplərinə üstün gəlmək – podkast №1 <https://bit.ly/3PboeF4>
- ▶ Animasiya “Ailədə zorakılıq”/Animation “Family Violence” <https://bit.ly/3cuAm5o>
- ▶ Ailədə zorakılıq uşaqlara və yeniyetmələrə çox pis təsir göstərir <https://bit.ly/3zhgc6T>
- ▶ Ailədə zorakılıq, qaynar xətt <https://bit.ly/3v5thyI>

II MÖVZU. HÜQUQ MƏDƏNİYYƏTİ

Diqqət!

III fəsil: İnsan hüquqlarının müdafiə mexanizmləri

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

Siz, hüquq mədəniyyətini artırmaq üçün, vətəndaş jurnalistlər kimi, divar qəzeti/bloq yaratmağı qərara almısınız. Bu layihə hüquq mədəniyyəti subyektləri, onların qarşısında duran dilemmalar və vətəndaşlıq fəallığı imkanları haqqında azyaşlıların məlumatlandırılma məqsədini daşıyır. Hüquq mədəniyyəti subyektlərindən (məhkəmə, beynəlxalq təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları, vətəndaşlar) birini seçin və bu iştirakçının hüquq mədəniyyətinin bərqərar edilməsində rolu, onun qarşısında mövcud dilemmalar və onlara reaksiyanın göstərilməsi imkanları haqqında **məqalə/post (250-300 söz)** hazırlayın.

İşdə/işin prezentasiyasında xüsusilə göstərin:

- Nə üçün cəmiyyətə hüquq mədəniyyəti subyektlərinin funksiyaları və vəzifələri, onların üzləşdiyi problemlər haqqında məlumat lazımdır?
- Vətəndaşlar subyektlərin üzləşdiyi dilemmaların aradan qaldırılmasına necə (hansı formada) qayğı göstərə/təsir edə bilirlər? Bu nə üçün vacibdir? Nümunələri adlandırın;
- Vətəndaşlıq fəallıqlarında və məqalələrdə nə üçün başqalarının hüquqlarını qorumaq və zorakılığı istisna etmək lazımdır?

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Aşağıda verilən əhvalatla tanış olun və suallara cavab verin:

- İşin gedişini necə qiymətləndirərdiniz? Gürcüstan məhkəməsinə dəstəkləmək üçün hansı arqumentdən istifadə edərsiniz (aşağıda verilən konkret hala əsasən)?
- Nə üçün Gürcüstan Məhkəməsinin və BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsinin qərarları fərqlidir? Nəzərə alın ki, hər iki halda eyni sübutlara baxılırdı?
- BMT-nin Hüquqlar Komitəsi nəyə əsaslanaraq uşağı dəstəkləmək barədə qərar qəbul edib?
- BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsinin qərarını diqqətlə oxuyun və yaxşı məhkəmənin hansı xüsusiyyətlərə malik olmasını müəyyənləşdirin? Nəyi əlavə edərdiniz?
- Nə üçün istintaqın sürəti və effektivliyi, ardınca məhkəmə qərarının vaxtında çatdırılması vacibdir? Hökmün uzadılmasının mənfə səbəbləri hansılardır?
- Müstəntiqin səriştəsini necə qiymətləndirərdiniz?
- Bu vəziyyəti əvvəlki dərstdə müzakirə olunan sağlamlıq imkanı məhdud şəxsin məhkəmə qərarı ilə müqayisə edin. O halda şikayət edən məhdud imkanlı şəxs qanuna əsaslanaraq müvafiq yardım ala bilmirdi və buna yalnız məhkəmə yolu ilə nail ola bildi. Hansı qənaətə gələ bilərsiniz?
- Hökm çıxarılanda hakimin şəxsi xassələri vacibdirmi?
- Demokratik dövlətin vətəndaşları üçün beynəlxalq ədalətin mövcudluğu və əlçatanlığı nə dərəcədə vacibdir?
- Fiziki cəzanı zorakılıq növü hesab edirsinizmi? Cavabı əsaslandırın;
- Sizcə, bu insidentə görə bu qədər səylərə dəyərdimi? Fiziki cəza qanunidirmi?
- Uşağın ailəsini hüquqi mədəniyyətə malik adlandırmaq olarmı?

Cavabı əsaslandırın.

BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsində mübahisə

2017-ci ilin yanvarında dövlət bağçasında 3,5 yaşlı uşaq tərbiyəçi müəlliminin tapşırığını yerinə yetirə bilmədi – ev şəklini çəkə bilmədi və buna görə də müəllim onun üz və qulaq nahiyəsinə əli ilə vurub. Uşağın valideynləri baş verənlə əlaqədar polisə müraciət etdilər.

- Məhkəmə tibbi ekspertizanın rəyini təyin etdi ki, uşağın üzündə həqiqətən də küt alətin istifadəsi ilə vurulmuş zədələr olub;
- Ailə baş verən haqqında polisdən bir neçə ay ərzində nəticəsiz cavab gözləyirdi və bundan sonra da hüquq-mühafizə təşkilatına müraciət etdilər;
- Vəkillər dəfələrlə uşağa qarşı törədilən zorakılığın lazımi şəkildə araşdırılmasını və müvafiq hüquqi ölçülərin götürülməsini tələb etsələr də, heç bir nəticə yox idi;
- Prokurorun sözlərinə görə, uşağın zədələrin zorakılıq nəticəsində aldığı təyin edilə bilmirdi. Müvafiq olaraq, onu zərərçəkmiş kimi tanımadılar;
- Uşağın vəkilləri sübutları toplayıb 2018-ci ilin noyabr ayında onun hüquqlarını müdafiə etmək üçün BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsinə müraciət etdilər.

2022-ci ilin iyunun 7-də BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsi növbətiləri təyin etdi:

- Gürcüstan BMT-nin Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi Konvensiyasının 19-cu maddəsi ilə təmin edilən uşağın zorakılıqdan müdafiəsi hüququnu pozub;
- Uşağın ehtimal ki, ictimai müəssisədə olduğu müddətdə bağça müəllimi tərəfindən zədə verilməsi haqqında hər hansı bir inandırıcı izahat təqdim edilə bilmədi;
- Komitə uşağın ictimai bağça müəlliminin ona qarşı həyata keçirdiyi yanaşmanı xırdalıqla və ardıcılıqla təsvir etdiyini nəzərə aldı. Bu işə başqa sübutlara da əsaslanırdı (uşaqlardan birinin nənəsinin sözlərinə görə, həmin tərbiyəçinin tez-tez onun nəvəsini də cəzalandırdığını görmüşdü);
- Komitə məhkəmə tibb ekspertizasının rəyini də nəzərə aldı;
- Tərbiyəçinin uşağın üzündə zədənin allergiya nəticəsi olduğuna dair

ifadəsi başqa sübutlarla təsdiqlənmirdi;

- İşə xüsusi təlim keçmiş peşəkarlar araşdırmalı idilər və onlar uşağın hüquqlarına əsaslanmış və uşağa uyğunlaşdırılmış yanaşmalardan istifadə etməli idilər;
- Dövlət hər bir mümkün ağıllı addım atmalı idi ki, hadisə ilə bağlı sübutları müdafiə etsin;
- İstintaq tez və əqlabatan müddətdə aparılmalıdır;
- Dövlət istintaq standartını pozub və uşağa effektiv təminatın ödənilməsinə təmin etməlidir;
- İxtisaslı müstəntiq uşağı psixoloqun və atasının iştirakı ilə dindirirə də, dindirmənin videosu çəkilməyib (video uşağın ifadəsinin növbəti müzakirələrdə istifadəsi və ya uşağa doğrudan da həqiqətin söylənilməsinin mənasını təyin etmək məqsədilə lazımdır);
- İstintaqın hər hansı bir yubanmalar xaricində başlanmasına baxmayaraq, istintaqa bağçanın iki əməkdaşını dindirmək üçün təxminən 10 ay vaxt lazım gəlib. Onlar da tərbiyəçini günahlandırıldılar. Başqa uşaqların valideynlərini dindirmək üçün isə 15 ay lazım gəlib. Dövlət bu yubanmaların səbəblərini açıqlaya bilmədi. Uşağın vəkili isə istintaq başladıqdan 19 ay sonra cinayət işinin materialları ilə tanışlıq hüququ verildi;
- 5 ildən çoxdur ki, dövlət mühüm nəticələr xaricində istintaq aparır. Belə bir istintaq sürət və effektivlik standartlarına cavab verə bilmir;
- Dövlət lazımi səy göstərə bilmədi və uşağa qarşı bədən xəsarəti cəzası işində effektiv istintaqın aparılmasını təmin edə bilməyərək, **BMT-nin Uşaq Hüquqlarının Konvensiyasının 19-cu maddəsini** pozdu;
- Eləcə də dövlət oxşar pozuntuların qarşısının alınmasını təmin etmək, xüsusilə də bədən xəsarəti hallarının sürətli və effektiv istintaqı üçün bütün lazımi addımlar atmalıdır.
- **BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsi uşağın bədən xəsarəti ilə bağlı qərar qəbul etdi:**
- Dövlət 180 gün ərzində atdığı addımlar haqqında məlumat təqdim etməlidir;
- Dövlət sözügedən qərarın ictimailəşdirilməsini və gürcü dilində geniş əlçatmasını təmin etməlidir.

*Müdafiə
tədbirləri lazım
gəldiyi halda, uşağa
və ona qayğı göstərən
şəxslərə dəstək
göstərilməsi məqsədilə
sosial proqramların
işlənilməsi üçün
effektiv prosedurları
əhatə edir, eləcə də
qəddar yanaşmanın
yuxarıda qeyd
edilən təzahürlərinin
qarşısının alınmasına,
əvvəlcədən aşkar
edilməsinə,
məlumatlandırmaya,
baxış üçün
ötürülməsinə,
istintaq, müalicə və
başqa tədbirlərin
həyata keçirilməsinə,
lazım gəldiyində
isə məhkəmə
prosedurunun
başlanılmasına şərait
yaradır.*

*BMT-nin Uşaq
Hüquqları
Konvensiyası, Maddə
19 (2).*

Məhkəmə hakimiyyəti hakimiyyətin digər qollarından ayrındır və bu da onu bildirir ki, istənilən iş üzrə qərar qəbul etdikdə, hakimlər müstəqil hərəkət edirlər və yalnız konstitusiya və qanuna tabe olurlar.

Məhkəmə hakimiyyəti dövlət hakimiyyətinin müstəqil qoludur. Onun əsas funksiyası müxtəlif təşkilat, şəxslər və dövlət müəssisələri arasındakı mülki və ya inzibati mübahisələrin təhlili və həllidir.

Məhkəmənin münasibəti onun tam təcrid olmasını və qalan iki qolla, parlamentlə və icra hakimiyyəti ilə əlaqəsinin olmadığını bildirmir. Onlar qanunla təyin edilən qaydada əlaqə saxlayırlar.

Eləcə də məhkəmə cinayət işlərinə baxır və konkret şəxslərin təqsirli və ya təqsirsiz olub-olmaması məsələsini həll edir.

Gürcüstanda məhkəmə hakimiyyətini ümumi məhkəmələr və konstitusiya məhkəməsi həyata keçirir. İşdə iştirak edən bütün şəxslərin məhkəmə qarşısında bərabərliyi əsasında, eləcə də açıqlıq, hakimlərin dəyişməzliyi və müstəqilliyi prinsiplərinə riayət etməklə.

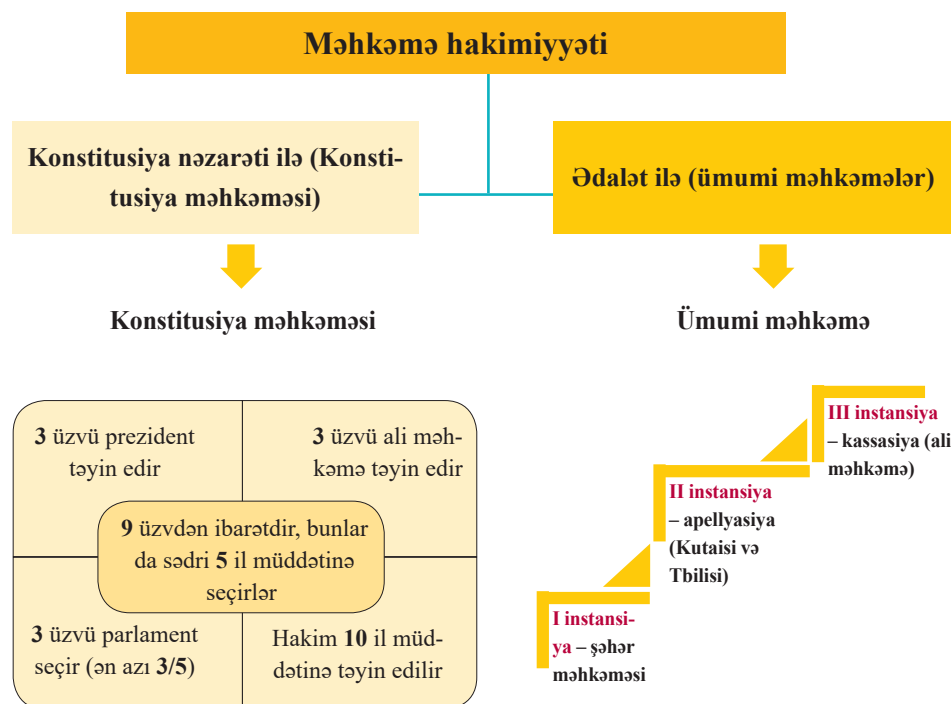
Məhkəmə icraatı tərəflərin bərabərliyi və çəkişmə əsasında və yalnız dövlət dilində aparılır. Dövlət dilini bilməyən şəxs isə tərcüməçi ilə təmin olunur.

Ədalət mühakiməsi mülki, inzibati və cinayət mühakimə icraatı vasitəsilə ümumi məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilir.

Gürcüstanın ümumi məhkəmələri bunlardır: Şəhər Məhkəməsi, Apellyasiya Məhkəməsi, Gürcüstanın Ali Məhkəməsi. Hüququnuzun məhkəmədə müdafiəsi öz şəhərinizdən, munisipalitetinizdən başlayır. İstənilən çətinlikdə və kateqoriyada olan işlərə **birinci instansiyada** yalnız şəhər və **magistr hakimləri** baxır.

Rayon (şəhər) məhkəməsində hakim işlərə fərdi qaydada və ya üç hakimdən ibarət kollegial qaydada baxır. Rayon (şəhər) məhkəməsinin qərarının ədalətli olmadığını düşünürsünüzsə, yalnız apellyasiya məhkəməsinə müraciət edə bilərsiniz.

Üç hakimdən ibarət **Apellyasiya Məhkəməsi** birinci instansiya məhkəmələrinin hökmlərindən və məhkəmə qərarlarından verilən apellyasiya şikayətlərinə baxır. Apellyasiya Məhkəməsində mülki, inzibati və cinayət işləri üzrə kollegiyalar, habelə istintaq kollegiyası yaradılıb.

Birinci instansiya

– məhkəmənin ən aşağı dairəsi, burada mübahisənin təhlili başlayır.

Apellyasiya – şikayət.

Tərəfi və ya tərəfləri birinci instansiya tərəfindən çıxarılan qərar qane etmədiyində, apellyasiyaya müraciət edirlər. Apellyasiya məhkəməsinin hüququ var ki, işi əsaslı şəkildə öyrənsin və özünün qərarını çıxarsın.

Magistr hakim – şəhər məhkəməsinin hakimi. O, öz səlahiyyətlərini şəhər məhkəməsinin fəaliyyət ərazisində mövcud inzibati-ərazi vahidində həyata keçirir. Şəhər məhkəməsinin hakimi və magistr hakim mülki işlərə təkbaşına baxır.

Hakim öz fəaliyyətində müstəqildir.

- Hakim faktiki mühitləri qiymətləndirir və yalnız Gürcüstan Konstitusiyasına, beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normalarına, digər qanunlara uyğun olaraq və daxili inamına əsaslanaraq qərarlar qəbul edir.
- Heç kimin konkret iş üzrə hakimdən hesabat tələb etmək hüququ yoxdur.
- Hakimə hər hansı bir təsir və ya qərarların qəbuluna təsir etmək məqsədilə, onun fəaliyyətinə müdaxilə qanunla qadağandır və cəzalandırılır.
- Hakimin müstəqilliyini məhdudlaşdıran bütün hərəkətlər etibarsızdır.

Ümumi məhkəmələrdə bütün işlərə açıq iclasda baxılır, işə qapalı iclasda baxılmasına yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda yol verilir, lakin bütün hallarda məhkəmənin qərarı açıq elan edilməlidir.

Təqsirsizlik prezumpsiyası – qanunla müəyyən edilmiş qaydada və məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə təqsiri təsdiq edilməyənə qədər insanın təqsirsiz hesab edilməsi.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı işi öyrənin və suallara cavab verin:

- Kapitan Beridze nə üçün həbs edildi?
- İlk ittiham nə ilə əvəz edildi?
- Beridzeyə qarşı təqsirsizlik prezumpsiyası pozulubmu? Cavabınızı əsaslandırın.
- Cəmiyyətdə təqsirləndirilən şəxslərə qarşı mənfi münasibətin yaranmasına media nə dərəcədə şərait yaradır?
- İctimai rəyin iki yerə bölünməsi faktını necə qiymətləndirərdiniz? Onlardan hansının davranışını ədalətli adlandırmaq olar?
- Beridzenin işi hansı hallardan keçdi və hansı nəticələrlə bitdi?
- Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciət etməzdən əvvəl hansı ilkin şərtlərin olduğunu xatırlayın? Strasburq Məhkəməsi hansı işlərə baxır?
- Strasburq Məhkəməsində vətəndaşın dövlətə qalib gəlməsi və ya Gürcüstan dövlətinin başqa dövlətə qalib gəlməsi ilə bağlı son nümunələri xatırlayın;
- Hüquq mədəniyyəti nöqtəyi-nəzərindən Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin mövcudluğunu beynəlxalq nailiyyət hesab edirsinizmi?

Beridze Gürcüstana qarşı

Belə adlanan Beridzenin işi - 2018-ci il martın 10-da polis kapitanı Qela Beridze həbs edilib. Baş prokurorluq həbsin səbəbi olaraq, əvvəlcə “yüksək vəzifəli şəxsin həyatına qəsd cəhdini” göstərib. Bu fakt ictimaiyyətin həyəcanına səbəb olub.

Beridze özünü təqsirli bilmir və həqiqəti sübut etməyə ümid edir.

Bu məsələ mediada işıqlandırılıb. Vətəndaşların fikri iki yerə bölünmüşdü: bir hissəsi hiddətini gizlədə bilməyib, Beridzenin ən yüksək dərəcədə cəzalandırılmasını tələb edirdi; bəziləri isə “günahsız qurban”-ı dəstəkləyir, müxtəlif aksiyalar təşkil edərək, onun məhkəmə zalından azadlığa buraxılmasını tələb edirdilər.

Sonralar məlum oldu ki, kapitanın günahı tamamilə başqadır. Prokurorluq indi başqa bir şey iddia edirdi. Dövlət ittihamına görə, Beridze yüksək vəzifəli şəxsin köməkçisi Zaur Kekelidzenin qətlini mənfəət güdmə motivi ilə planlaşdırıb və məhz bu məqsədlə zəhərli maddə almağa cəhd edib.

Kutaisi Şəhər Məhkəməsi
sözügedən ittihamı
inandırıcı hesab etməyib
və 2018-ci il oktyabrın 10-
da kapitan Beridzeni təkcə
qətlin hazırlanmasına görə
8 il müddətinə azadlıqdan

məhrum edib.

İş baxılması üçün Apellyasiya Məhkəməsinə verildi. Müdafiə tərəfi bəraət hökmünün çıxarılmasını, ittiham tərəfi isə hökmə cəzanın ağırlaşdırılmasını və mənfəət güdərək adam öldürmə maddəsinin əlavə edilməsini tələb edirdi. Apellyasiya məhkəməsi şəhər məhkəməsinin qərarını dəyişməz saxlayıb. Kassasiya instansiyası (üçüncü instansiya məhkəməsi – Gürcüstanın Ali Məhkəməsi) birinci iki instansiyanın qərarını dəyişməz saxlayıb.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Məhkəmə sistemi haqqında məlumatla tanış olun, müzakirə edin:

- Vətəndaşların, o cümlədən yetkinlik yaşına çatmayanların məhkəmə hakimiyyətinin mahiyyəti və funksiyaları haqqında məlumata ehtiyacı varmı? Nə üçün?
- Müşahidələrinizə görə, ətrafınızdakı insanlar bu məlumatı bilirlərmi?
- Vətəndaşlar hakimiyyətin bu qolunun funksiyaları haqqında haradan məlumat əldə edə bilərlər?
- Aktiv vətəndaşların özləri bu cəhətdən maariflənmələrinə qayğı göstərməlidirlərmi? Necə?
- Əgər bu subyektlər kimi vətəndaşları seçsəydiniz, o halda öyrəndiyiniz və məqalənizdə başqaları ilə paylaşmaq istədiyiniz ən vacib nə olardı? Bəs medianı seçsəydiniz?

Gürcüstan Ali Ədliyyə Şurası

- ümumi məhkəmələrin müstəqilliyi və effektivliyini təmin etmək, hakimlərin təyin edilməsi, azad edilməsi və başqa məsələlərin yerinə yetirilməsi məqsədi üçün yaradılmış ümumi məhkəmələr sistemi orqanı

Hakimləri vəzifəyə təyin etmək və vəzifədən azad etmək və digər məsələləri yerinə yetirmək üçün Gürcüstanın məhkəmə sistemi, Gürcüstan parlamenti və Gürcüstan prezidenti tərəfindən təyin olunan 15 üzvdən ibarət **Gürcüstan Ali Ədliyyə Şurası** yaradılır. Gürcüstanın Ali Ədliyyə Şurasına Ali Məhkəmənin sədri sədrlik edir.

İxtisas üzrə ən azı 5 il iş stajı olan ali hüquq təhsilli

Ümumi məhkəmə hakiminin əlavə ixtisas tələbləri Ali Qanunla müəyyən edilir.

Ümumi Məhkəmənin hakimi Ali Qanunla müəyyən edilmiş yaşa çatana qədər vəzifəyə ömürlük təyin edilir.

Yaşı 30-dan yuxarı olan əmək qabiliyyətli Gürcüstan vətəndaşı aşağıdakılara malik olduqda hakim təyin edilə/seçilə bilər:

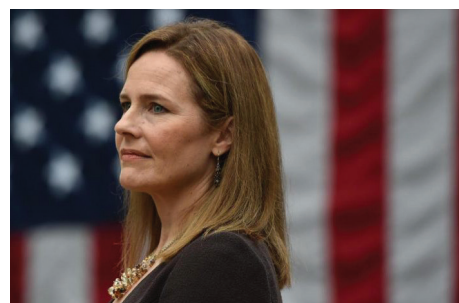
Hakim dürüstlük və səriştə əsasında seçilir.

Hakim vəzifəsinə təyinat haqqında qərar Ali Ədliyyə Şurası tərəfindən tam tərkibin 2/3-dən az olmayan səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Hakimin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi qaydası Ali Qanunla müəyyən edilir.

Hakim bildirir ki, o, “başqa tərəfə yönləndirilməməsi üçün nəinki Konqresdən və Prezidentdən, eləcə də şəxsi inanclarından asılı olmayacaq. Bizə hər zaman qanunun aliliyi təkan verməlidir”.

Emi Koni Baret, ABŞ ali məhkəməsinin hakimi, 2020-ci ildən bu günə qədər.

Gürcüstan Ali Ədliyyə Şurasının binası, Tbilisi

Apellyasiya şikayəti

– mübahisə edən tərəfin apellyasiya məhkəməsinə müraciəti və müvafiq sübutu formalaşdırılan yazılı sənəd. Apellyasiya şikayəti ilə onun müəllifi apellyasiya məhkəməsi qarşısında rayon məhkəməsinin qərarına etiraz edir və onun tam və ya qismən ləğvini tələb edir.

Gürcüstanın ümumi məhkəmələr sistemində 2 apellyasiya məhkəməsi fəaliyyət göstərir

Tbilisi Apellyasiya Məhkəməsi	Kutaisi Apellyasiya Məhkəməsi
Şərqi Gürcüstan məhkəmələrinin qərarları üzrə şikayətlərə Tbilisi Apellyasiya Məhkəməsində baxılır	Qərbi Gürcüstan məhkəmələrinin qərarları üzrə şikayətlərə Kutaisi Apellyasiya Məhkəməsində baxılır

Apellyasiya məhkəmələri tərəfindən qəbul edilən qərarlar kassasiya qaydası ilə Gürcüstanın Ali Məhkəməsində şikayətləndirilə bilər.

Gürcüstanın Ali Məhkəməsində mülki, inzibati və cinayət işləri palataları yaradılmışdır.

Gürcüstan Ali Məhkəmə Palatası kassasiya (apellyasiya məhkəməsinin qərarının şikayətləndirilməsi) qaydası ilə, 3 hakim tərkibi ilə apellyasiya məhkəmələrinin qərarları üzrə şikayətlərə baxır, hökmləri məhkəmə qərarlarının yenidən aşkar edilmiş və ortaya çıxmış mühitlərinə görə yenidən yoxlayır və s.

Gürcüstanın Ali Məhkəməsi işlərə baxılması üçün ən yüksək və yekun instansiyadır. Yekun instansiya ümumi məhkəmə sisteminə daxil olan ən yüksək dairədir, onun qərarı da sondur və şikayətləndirilməyə şamil edilmir.

Gürcüstan Ali Məhkəməsinin binası, Tbilisi

həyata keçirir.

Gürcüstanın Konstitusiyə Məhkəməsi

konstitusiyə nəzarətinin məhkəmə orqanıdır. Onun əsas funksiyası qanunlara, beynəlxalq müqavilələrə və Prezidentin normativ xarakterli aktlarının Konstitusiyaya uyğunluğuna baxmaq və qərar verməkdir. Konstitusiyə Məhkəməsi həm də referendumların və seçkilərin Konstitusiyaya uyğunluğu məsələlərinə baxır, Konstitusiyada və qanunda nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri

Konstitusiya Məhkəməsinin çıxardığı qərar sonudur və ondan şikayət verilə bilməz.

Gürcüstan Konstitusiya Məhkəməsi plenum və iki kollegiyadan ibarətdir. Plenum Konstitusiya Məhkəməsinin doqquz üzvündən ibarətdir və ona Konstitusiya Məhkəməsinin sədri rəhbərlik edir.

Kollegiya Konstitusiya Məhkəməsinin dörd üzvündən ibarətdir. Kollegiya işə baxarkən və qərar qəbul edərkən, konstitusiya məhkəməsi kimi fəaliyyət göstərir.

Konstitusiya Məhkəməsinə konstitusiya iddiası və ya təqdimat ilə müraciət etmək hüququna malikdir: Gürcüstan Prezidenti, Parlament üzvlərinin ən azı beşdə biri, Ümumi Məhkəmə, Abxaziya və Acarıstan Muxtar Respublikasının ali nümayəndəlik orqanları, Xalq Müdafiəçisi, Gürcüstanın hüquqi şəxsləri, Gürcüstan vətəndaşları və Gürcüstanda yaşayan digər fiziki şəxslər.

Gürcüstan Konstitusiya Məhkəməsinin binası, Batumi

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda Tomaşın işi ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- Mehmanxananın ödəməli olduğu cərimənin o qədər də böyük olmadığı halda, şikayətçi nə üçün bu qədər məhkəmə instansiyasına müraciət etdi?
- Məhkəmə prosesi neçə instansiyada və hansı qaydada keçirildi?
- Konstitusiya Məhkəməsi hansı arqumentlərə əsaslanaraq öz ölkəsinin vətəndaşına bəraət verdi?
- Sizcə, demokratik ölkədə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək nə üçün lazım olur?
- Vəziyyətin qəhrəmanı hüquqi mədəniyyətə malikdirmi ya yox?

Tomaşın işi

Ukrayna əsilli Çexiya vətəndaşı Tomaş Krçmarj Praqadakı “Brioni” mehmanxanasının sahibidir. Saytda və mehmanxananın girişində baner yerləşdirmişdi və buna əsasən də, Krım Muxtar Respublikasının

İlhaq - bir dövlət tərəfindən digər dövlətin və ya onun bir hissəsinin işğalı.

Rusiya tərəfindən ilhaqı ilə əlaqədar mehmanxana 2014-cü il martın 24-dən Rusiya Federasiyası vətəndaşlarını qəbul etməyəcəkdi. Orada yazılmışdı ki, elan Krımın Rusiya tərəfindən **ilhaqı** ilə razılaşmadıqlarını yazılı şəkildə təsdiqləyən Rusiya Federasiyası vətəndaşlarına şamil edilmir.

Bu elana əsasən, “Brioni” mehmanxanası 49 rus idmançısını qəbul etmədi. Çexiya Ticarət Palatası milli əlamətlə ayrı-seçkiliyə görə, mehmanxananı 50 000 çex kronu məbləğində cərimələdi.

Tomaş Çexiyanın aşağı məhkəmə instansiyasına iddia ilə müraciət etsə də, məhkəmə Ticarət Palatasının cəriməsini qüvvədə saxladı.

Daha sonra o, Çexiya Ali Məhkəməsinə müraciət etdi və o da aşağı instansiya məhkəmələrinin qərarlarını qüvvədə saxladı. Amma mehmanxana üçün təyin edilən cəriməni 5000 çex kronu məbləğində azaltdı.

Tomaş Krçmarj Çexiya Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etdi. Konstitusiya Məhkəməsi Ali Məhkəmənin qərarını və ona yazılan cəriməni ləğv etdi. Konstitusiya Məhkəməsi ayrı-seçkiliyin üzə çıxdığını və işin mehmanxana sahibinin düzgün formada ifadə etdiyi siyasi baxışla olduğunu hesab edirdi.

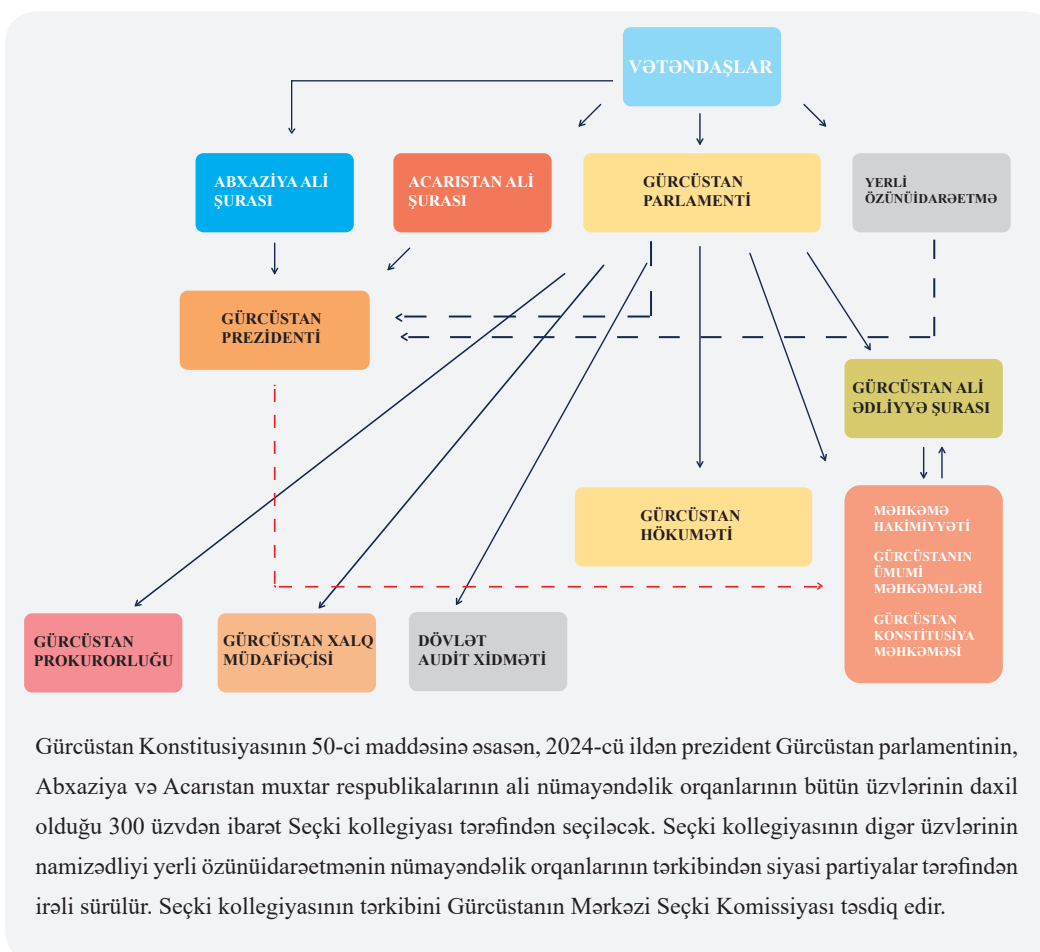
Konstitusiya Məhkəməsi hesab edir ki, mehmanxananın rəsmi mövqeyi elan əsasında idmançılara əvvəlcədən məlum olub və onlar istənilən başqa mehmanxanada qala bilərdilər. Burada məhkəmə Çexiyanın rəsmi mövqeyini göstərdi - Krım Muxtar Respublikası Ukraynanın ayrılmaz hissəsidir.

Artıq bildiyiniz kimi, Gürcüstan hökuməti üç qoldan ibarətdir. Gürcüstanda daha çox dövlət strukturları var, onlardan bəziləri burada göstərilən sxemdə verilir.

- Hər bir hakimiyyət qoluna hansı bölmələr daxildir: icra, qanunvericilik, məhkəmə;
- Müstəqil vahidlər hansılardır?
- Vətəndaş kimi seçir?
- Parlament kimi seçir?
- Prezident kimi təyin edir?
- Nazirlər Kabineti necə formalaşır?
- Konstitusiya Məhkəməsinin neçə üzvü var?
- Hakim təyin etmək üçün kiminsə təqdimatı və ya tövsiyəsi lazımdır mı?

YADINIZA SALIN

- Yadinıza salın ki, əgər ölkəsi ona insan hüquqlarının lazımı səviyyədə müdafiəsini təmin edə bilmirsə, vətəndaş kimə müraciət edə bilər?
- Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin (Strasburq) funksiyası nədən ibarətdir?
- Strasburq Məhkəməsi ədalət mühakiməsini hansı sənəd əsasında həyata keçirir?
- Kim və hansı halda Strasburq Məhkəməsinə müraciət edə bilər?
- Əgər şikayət qəbul edilərsə, proses necə davam edəcək?
- Onun icraatına necə nəzarət edilir?

TAPŞIRIQ

Gələn dərstdə andlıların (prisyajnıların) iştirakı ilə imitasiya edilmiş məhkəmə prosesinin keçirilməsi planlaşdırılır. Aşağıdakı linkdən istifadə edərək “Andlı hakim” bədii filminin üç seriyasına baxın (istəyiniz olduğu halda, epizodları bölüb imitasiya edilən məhkəmə prosesindən əvvəl 5 dəqiqəlik təqdimat edə bilərsiniz).

- “Andlı hakim” filmi, ilk seriyası <https://bit.ly/3cyfkD3>
- “Andlı hakim” filmi, ikinci seriyası <https://bit.ly/3z3dRvQ>
- “Andlı hakim” filmi, üçüncü seriya <https://bit.ly/3aTneGM>

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Ədalət prinsipləri <https://bit.ly/3o3lr4H>
- ▶ Mən, hakim... <https://bit.ly/3yOIVvn>
- ▶ Rut Qinsburqun əhvalatı <https://bit.ly/3PszQmG>
- ▶ Hakim Frank Kaprio <https://bit.ly/3IHgVCu>
- ▶ Ədalətli məhkəmə, ləyaqətli hakim <https://bit.ly/3IEiSzC>

YADINIZA SALIN

- Andlılar məhkəmədə hansı funksiyaları-vəzifələri yerinə yetirirlər?
- Onların hansı işləri müzakirə etmək imkanları var?
- Kim andlılar kimi seçilə bilər? Kim yox?
- Andlılar qurumunu demokratik hal hesab edirsinizmi?
- Andlılar ədalət məhkəməsində vətəndaşın birbaşa iştirak formasını təqdim edirmi? Nə üçün?

İmitasiya edilmiş məhkəmə prosesini keçirmək üçün çətin işlə tanış olun, rolları bölüşdürün və məhkəmə prosesini oynayın.

İşdə təmsil olunan şəxslərdən əlavə, 12 şagirdəndən ibarət andlılar heyətini seçin.

Andlı hakim -

Məhkəmədə cinayət işinin müzakirəsinin iştirakçılarından biri, iclasın digər iştirakçılarından (prokuror, vəkil, hakim) fərqli olaraq hüquqi təhsili olmayan və tərəflərin təqdim etdiyi sübutlar əsasında şəxsə bəraət verilməsi və ya təqsirli bilinməsi haqqında qərar qəbul edir, bəraət hökmü və ya təqsirli bilinən hökm çıxarır.

Dolaşiq iş*

Prokurorluq 2020-ci ilin fevralın 18-də, Tbilisi şəhəri, "Delisi" metrosunun yaxınlığında Qiorqinin qəsdən öldürülməsində (Cinayət Məcəlləsinin 108-ci maddəsi) Nikaya qarşı ittiham irəli sürüb.

Təqsirləndirilən Nika və mərhum Qiorqi hadisədən əvvəl bir-birlərini tanımırdılar. Nika təşkilatlardan birində sürücü, Qiorqi isə özəl avtomobil təmiri sexində mühərrik təmirçisi işləyirdi.

2020-ci ilin fevralın 18-də, saat 20:00 radələrində Nika dostu Qaqanın müşayiəti ilə Tbilisidə, "Delisi" metro-stansiyasının yaxınlığındakı siqaret köşkündə siqaret almış.

Bu zaman Qiorqi və xalası oğlu Tenqo, hər ikisi sərxoş vəziyyətdə, köşkə yaxınlaşırlar. Qiorqi satıcı Annaya 20 lari pul verib, ona iki qutu siqaret verməsini söyləyir. Bununla əlaqədar orada duran və artıq pulu satıcı Annaya uzadıb xırdasını gözləyən Nika ilə mübahisəsi düşür.

Onların arasında xoşagəlməz söhbət şifahi münaqişəyə çevrilir, bu zaman Nika Qiorqiyə söyür, sonuncu isə onun üzünə sillə vurur. Zərbə nəticəsində Nika müvazinətini itirərək bir neçə addım geri çəkilir və köşkə dəysə də, yıxılmaz. Bu zaman Qiorqi Nikaya yaxınlaşır, onlar əlbəyaxa olur, bir-birini yıxmağa çalışırlar. Bir neçə saniyədə ardıcıl iki atəş səsi eşidilir, bundan sonra Qiorqi yığılaraq yerində dünyasını dəyişir. Bu vaxt hadisə yerinə gələn polislər Nikanı yaxalayıb və onun əlindən tapançanı alırlar. Nika polis işçilərinin əmri ilə tapançanı yerə qoyur.

Şahidlər:

İttiham şahidi: 1) Polis kapitanı Qivi. 2) Anna. 3) Tenqo

Müdafiə şahidi: 1) Nika. 2) Qaqa.

Tərəflər aşağıdakı faktları tanıyır və razılaşırlar:

1. Araşdırmalar nəticəsində Nikanın sağ əlində barıt izlərinin olduğu müəyyən edilib.
2. Qiorqinin əllərində barıt izlərinin olması araşdırmalarla təsdiqlənməyib.
3. Qiorqinin gödəkçəsindəki iki güllə dəşiyində barıtın partlaması nəticəsində əmələ gələn yanıqlar aşkar edilib, yəni yaxın məsafədən vurulub.

* Materialın çatdırılması üçün müəlliflər qrupu Gürcüstan Ədliyyə Nazirliyinə təşəkkürünü bildirir.

4. Güllə keçmiş gödəkçənin üzərində II qrup mənfi rezus qanı aşkar edilib.
5. Araşdırma Qiorqinin II qrup mənfi rezus qana malik olduğunu müəyyən edib.
6. Qiorqinin bədənindən çıxarılan bir güllə polisin Nikanın əlindən aldığı silahdan atılıb.
7. Nikadan müsadirə edilən silah üzərində araşdırma aparıldıqdan sonra onun "TT" sisteminin yarımavtomat tapançaya aid olduğu, zavod qaydası ilə istehsal edildiyi, atış üçün yararlı olduğu və odlu silah kateqoriyasına aid olduğu müəyyən edilib.
8. Silahın üzərində müqayisə üçün yararlı heç bir barmaq izi tapılmayıb.

Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Cinayət işi üzrə hesabat

İşin adı: Qiorqinin işi

Yer: Tbilisi şəhəri, "Delisi" ətrafında yerləşən köşkün yaxınlığında.

Cinayət: qətl

Hesabat tarixi: 18 fevral 2020-ci il.

Hazırladı: Kapitan Qivi.

Qətlər şöbəsi.

2020-ci ilin fevralın 18-də, saat 20:00 radələrində, xidməti avtomobilimlə əməliyyat yoxlanışında idim. Tbilisidə, "Delisi" metrostansiyasının yaxınlığındakı siqaretlərin kommersiya köşkü tərəfindən odlu silahdan iki atəş səsi eşitdim. Köşkü artıq keçdiyim üçün maşını çevirdim və təxminən 20 saniyədən sonra köşkə çatdım və köməkçi qüvvələrə zəng etdim.

Hadisə yerinə gəldikdən sonra gördüm ki, qeyd edilən ticarət obyektinin yan tərəfində, səkidə yanakı vəziyyətdə kişi sərilmışdi. Sonralar onun Qiorqi olduğu məlum oldu və onun yaxınlığında əlində tapança tutan Nika dururdu.

Nikaya tapançanı yerə qoymağı və əllərini yuxarı qaldırmağı əmr etdim, o da dərhal əməl etdi. Yanına gedib qollarını qandallayıb, onun hücumu görə və ya Qiorqinin öldüyü halda, qətlə görə yaxalandığını və buna uyğun olaraq həbs olunan şəxsin hüquqlarını - susmaq hüququnu

və vəkil tutmaq hüququnu ona tanış etdim.

Nika mənə heç nə demədi, səssizcə başını tərpətdi, ondan sonra onu maşına mindirdim.

Təxminən 2 dəqiqədən sonra köməyimə polis əməkdaşları gəldilər, onlar hadisə yerinin mühafizəsini və Nikanın müvəqqəti saxlama təcridxanasına aparılmasını təmin etdilər.

Hadisə yerindən Nikanın əmrinə uyğun olaraq asfalta qoyduğu tapançanı və iki boş gülləni götürdüm. Göstərilən bütün əşyalar mənim tərəfimdən qablaşdırılıb möhürləndi. Eləcə də polis əməkdaşlarına hadisənin şahidlərini axtarmağı tapşırıdım.

Mən bir metrədən atılan gülləni köşkün sol divarından, 50 sm-dən atılanı isə beton gül dibçəyindən çıxardım.

Hadisə yerinə çağırılan tibbi ekspert Qiorqinin öldüyünü bildirdi və onun meyiti müayinə üçün prozekturaya aparıldı.

Məhkəmə-tibb eksperti tərəfindən hadisə yerindən, xüsusən: Qiorqinin cəsədi yerləşdiyi asfaltdan qırmızımtıl-bozumtul rəngli maye pambıq tamponlarla götürüldü və mənim tərəfimdən möhürləndi.

Siqaret köşkünün satıcısı Anna ilə danışdım. Anna dedi ki, saat 20:00 radələrində ona tanış Nika yaxınlaşıb. Nikanı onun tanımadığı bir şəxs müşayiət edirmiş. Nika iki qutu siqaret istəyib və 50 lari verib.

Göstərilən pulu xırdalayanda, yaxınlıqdakı binada yaşayan tanış Qiorqi də yaxınlaşıb. O, sərxoş olub və yanındakı gənc oğlan da sərxoş imiş. Bu zaman Qiorqi də ona iki qutu siqaret verməsini deyərək 20 lari uzadıb. Buna görə Qiorqi ilə Nika sözləşiblər və bu da qarşılıqlı mübahisəyə çevrilib. Daha sonra Nika Qiorqiyə söyüb, o da Nikanın üzünə sillə vurub. Nika səndələyib köşkə dəyib, sonra onlar bir-biri ilə əlbəyaxa olublar, ardınca da iki güllə səsi eşidilib. Qiorqi səkiyə yığılıb və Nikanın isə əlində tapança tutduğunu görüb.

Mən Qiorqini müşayiət edən şəxslə danışdım. Onun xalası oğlu Tenqo olduğu məlum oldu. O, həmin gün xalası oğlu Qiorqinin qonağı olduğunu söyləyib. Axşam saat 5-də içməyə başlayıblar və təxminən saat 19: 50-də Qiorqinin evini tərk edib. Qiorqi onu yola salmağa çıxıb və siqareti olmadığı üçün “Delisi” metrosunun yaxınlığında, tanımadığı iki kişinin dayandığı siqaret köşkünə gediblər. Qiorqi köşkə yaxınlaşaraq satıcıya 20 lari verib və ona iki qutu siqaret verməsini deyib, buna görə Qiorqi ilə orada tanımadığı şəxs sözləşiblər və bu da mübahisəyə keçib. Daha sonra tanımadığı şəxs Qiorqiyə söyüb və Qiorqi də onun üzünə sillə vurub. Tanımadığı şəxs səndələyərək köşkə dəyib, sonra onlar bir-biri ilə əlbəyaxa olublar, ardınca da iki güllə səsi eşidilib.

Qiorqi səkiyə yığılıb və tanımadığı şəxsin isə əlində tapança tutduğunu görüb.

Mərhum Qiorqinin cəsədini prozekturada məhkəmə-tibbi ekspert Şalva yarıb və müvafiq rəy verib. Rəyə əsasən, ölümün bilavasitə səbəbi qarın nahiyyəsindən güllə yarası (iki) nəticəsində yaranan kəskin qan itkisi, daxili orqanların zədələnməsi, bud sümüyünün dəşik sınığı və sol bud venasının zədələnməsidir. Bu isə şoka səbəb olub. Cəsədin müayinəsi zamanı ekspert tərəfindən 7,62 mm qəlib gülləsi aşkar edilib. Cəsədin müayinəsi nəticəsində müəyyən edilib ki, Qiorqi ölümündən əvvəl spirtli içki qəbul edib və onun mədəsində orta dərəcəli sərxoşluğa uyğun gələn 3,5 promil etil spirti aşkar edilib.

Mənim tərəfimdən ballistik (silah) ekspertizası təyin edildi. Ekspert-ballistik Zina hadisə yerindən götürülən odlu silahın zavod üsulu ilə istehsal edildiyini və 2050 seriyalı sovet istehsalı olan “TT” sistemli yarımavtomat tapançaya, odlu silahlar kateqoriyasına aid olduğunu müəyyən edib. Həmçinin müəyyən edilib ki, Qiorqinin cəsədindən çıxarılan güllə və hadisə yerindən götürülmüş iki boş güllələr göstərilən tapançadan atılıb.

Yelenanın apardığı kimyəvi ekspertizanın rəyinə əsasən məlum olub ki, Qiorqinin gödəkçəsindəki iki güllə yerində barıtın partlaması nəticəsində əmələ gələn yanıqlar aşkar edilib, yəni atəş yaxın məsafədən açılıb. Eyni araşdırma nəticəsində Nikanın sağ əlində barıt izlərinin olduğu müəyyən edilib. Eyni ekspertiza Qiorqinin əllərində barıt izlərinin olmasını təsdiqləməyib.

Mayanın apardığı bioloji ekspertizanın rəyinə əsasən, Qiorqiyə məxsus gödəkçənin üzərində II qrup mənfi rezus qanı aşkar edilib. Eləcə də müayinə Qiorqinin II qrup mənfi rezus qanı olduğunu müəyyən edib. Bundan əlavə, hadisə yerindən götürülən pambıq tamponların üzərində insanın II qrup mənfi rezus qanı olduğu müəyyən edilib.

Nikanın əlindən alınan odlu silahın qeydiyyatı məsələsini yoxladım və məlum oldu ki, o, 2009-cu il dekabrın 15-də “TT” sistemli sovet istehsalı olan, yarımavtomat tapançanı silah mağazasından alıb və onu saxlamaq hüququ ilə dövlət qeydiyyatından keçirib.

Həbs olunan Nika 2020-ci ilin fevralın 19-da saat 11:00-da mənim iştirakımla ifadə verdi

Hazırlanıb: Tbilisi Baş Polis İdarəsi tərəfindən.

Qeyd: Kapitan Qivi 10 ildir ki, polis orqanlarında çalışır. Evlidir və üç övladı var.

Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Annanın ifadəsi

Mənim adım Annadır, 2018-ci ilin avqust ayından bu günə qədər köşk satıcısıyam, səhər saat 12:00-dan axşam 21:00-a qədər işləyirəm, Tbilisidə, Dolabauri küçəsi №16-da yaşayıram. 25 yaşım var, subayam və tək yaşayıram.

2018-ci ilin payızında iş yerimin yaxınlığında yaşayan və avtomobil ustası olan Qiorqi ilə tanış oldum. O, sistemətik olaraq məndən siqaret alırdı. Daimi müştərim sayılırdı və mən də ona aktiv istehlakçı kimi hörmət edirdim.

2019-cu ilin yayında sürücü olan və tez-tez köşkümin yaxınlığında marketə ərzaq gətirən Nika ilə tanış oldum. Tez-tez köşkümdən siqaret alırdı, bildiyimə görə, bu məhəllədə yaşayırdı, amma konkret harada yaşadığını bilmirəm.

2020-ci ilin fevralın 18-də saat 12-də işə gəldim, növbə satıcısı Klaranı əvəz etdim. Gün ərzində siqaret satırdım. Saat 20:00 radələrində tanışım Nika, tanımadığım bir adamın müşayiəti ilə yanıma gəldi. Nika iki qutu siqaret istədi və mənə 50 lari verdi.

Həmin pulu xırdalayarkən, bu vaxt yaxınlıqdakı binada yaşayan tanışım Qiorqi yanıma gəldi. O, sərxoş idi və yanındakı gənc oğlan da sərxoş idi.

Bu zaman Qiorqi mənə 20 lari verib iki qutu siqaret istədi. Buna görə Qiorqi ilə Nika sözləşdilər və bu da mübahisəyə çevrildi.

Sonra Nika Qiorqiyə nalayiq söz dedi, o da Nikanın üzünə sille vurdu. Nika səndələyib köşkə dəydi.

Onlar bir-biri ilə əlbəyaxa oldular, ardınca da iki güllə səsi eşidildi. Qiorqi səkiyə yığıldı və Nikanın isə əlində tapança tutduğunu gördüm.

Bu zaman köşkün yanında Qiorqi və Nikadan başqa biri Qiorqini, digəri isə Nikanı müşayiət edən daha iki nəfər var idi. Onların heç birini tanıyırdım.

Atəşdən təxminən yarım dəqiqə sonra polis gəldi. Nikaya tapançasını asfalta qoyub əllərini yuxarı qaldırmağı əmr etdi. O, buna əməl etdi və həbs olundu.

Hər şey o qədər tez baş verdi ki, Qiorqi və Nikanı müşayiət edən adamlar müdaxilə etməyə belə fürsət tapmadılar, mən isə qışqırmağa başladım və camaatı köməyə çağırdım.

Şahidin imzası: -----

Tarix: 20.02.10
Kapitan Qivi
Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Tenqonun ifadəsi

Adım Tenqodur, marşrut taksi sürücüsüyəm, Tbilisi şəhərində, Didube küçəsi №415-də yaşayıram, evliyəm, bir uşağım var.

Qiorqi mənim xalam oğlu idi. Yaşca məndən çox böyük idi və onun oğlu kimi idim. Tez-tez mənə kömək edirdi, çox yaxşı insan idi.

2020-ci ilin fevralın 17-də Qiorqi mənə zəng vurub dedi ki, səhəri gün saat 17:00-da onun evinə qonaq gedim, çünki bir neçə gün idi ki, məni görmürdü və darıxmışdı.

Fevralın 18-də saat 16:50-də Qiorqinin Vaja Pşavela prospektində yerləşən mənzilinə gəldim. Qiorqi süfrə açdı və biz araq içməyə başladıq.

Təxminən saat 19:50-də Qiorqinin evindən çıxdım. Qiorqi məni yola salmaq üçün arxamca gəldi və siqaretimiz olmadığından "Delisi" metrosunun yaxınlığında, tanımadığım iki nəfərin dayandığı siqaret köşkünə getdik. Qiorqi köşkə yaxınlaşdı, satıcıya 20 lari verib iki qutu siqaret verməyini söylədi.

Bu səbəbdən Qiorqi köşkün pəncərəsi yanında duran tanımadığım kişilərdən biri ilə sözləşdi və bu, mübahisəyə çevrildi.

Sonra bu naməlum şəxs Qiorqini söydü. Qiorqi onu təhqir etdiyinə görə, onun üzünə sillə vurdu. Tanımadığım şəxs səndələdi, bir neçə addım geri çəkildi və köşkə dəydi.

Sonra Qiorqi ilə tanımadığım kişi əlbəyaxa oldular, bunun ardınca iki güllə səsi eşidildi və Qiorqi asfalta yıxıldı. Mən tanımadığım kişinin tapança tutduğunu gördüm.

Bu zaman köşkün yanında dörd nəfər idik, mən, Qiorqi, onunla dalaşan adam və onun yoldaşı, heç birini tanımırdım.

Köşkdə hər şeyi görən satıcı qadın da var idi.

Mən və Qiorqi ilə mübahisə edən şəxsi müşayiət edən davaya qarışmadıq, hər şey tez baş

verdi.

Doğrudur, sərxoş olsam da, hər şeyi yaxşı görürdüm və hadisələri və mühiti düzgün dərk edirdim.

Atəş açılandan təxminən yarım dəqiqə sonra polis əməkdaşı gəlib Qiorqini vuran şəxsə tapançasını asfalta qoyaraq əllərini yuxarı qaldırmağı əmr etdi. Tapançalı şəxs əmri yerinə yetirdi və polis tərəfindən tutuldu.

İfadəm mənim sözlərimlə yazılıb, oxudum, düzgün yazılıb, imzamlı təsdiq edirəm.

Şahidin imzası: -----

Tarix: 20.02.10
Kapitan Qivi
Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Məhkəmə Tibbi Ekspertiza Bürosu

İşin adı: Qiorqinin işi, Tbilisi Baş Polis İdarəsi.

Ekspert: Şalva, 1315 saylı autopsiya üzrə tibb doktoru

Xəstə: Qiorqi, yaş: 47, cinsi: kişi

Tarix, vaxt: ölüm – 18.02.2020;

Autopsiya (cəsədin yarılması) - 18.02.2020, saat 22:00

Prozektura: 1 saylı xəstəxananın prozekturası

Klinik məlumatlar: 2020-ci ilin fevralın 18-də məhkəmə-tibbi müayinə bürosuna Tbilisidə, "Delisi" metro stansiyası yaxınlığında güllələnmə nəticəsində meyitin olmağına dair məlumat daxil oldu, bunun üçün hadisə yerinə məhkəmə-tibbi ekspertizasının əməkdaşları gedib, mərhumun xarici görünüşünə baxış keçirib, sonra da Qiorqi olduğu eyniləşdirilib. Müayinə məqsədilə saat 21:30 radələrində prozekturaya aparılıb.

Saat 22:00-da meyitin ekspertizasına başladım. Autopsiya keçirilməzdən öncə, birbaşa və yan görüntü ilə döş qəfəsini rentgen etdim, tarixi yazdım, nömrələdim və inisialları göstərdim və saxladım. Rentgen görüntüsündən mərhumun bədənində sol bud sümüyünün nahiyyəsində rentgen şüalarını keçirməyən naməlum cismin olduğu müşahidə olunur.

Nəticə:

- 1) qarın nahiyyəsinə odlu silahdan vurulan yara.
- 2) Sol çanaq nahiyyəsində güllə yarası.

Ölüm səbəbi:

Ölümün bilavasitə səbəbi qarın nahiyyəsində (iki) güllə yarası nəticəsində yaranan kəskin qan azlığı, daxili orqanların zədələnməsi, bud sümüyünün dəşik sınığı və sol venanın zədələnməsidir ki, bu da şoka səbəb olub.

Cəsədin müayinəsi ilə müəyyən edilib ki, Qiorqi ölümündən əvvəl spirtli içki qəbul edib və onun mədəsində orta dərəcəli sərxoşluğa uyğun olan 3,5 promile etil spirti aşkar edilib.

Məhkəmə tibb eksperti: Şalva

Balistik ekspertiza

İşin adı: Qiorqinin işi, Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Ekspert: Zina, 25 illik təcrübəsi var, 21.03.2020

Müayinə Mərkəzi: Milli Ekspertiza Bürosu,

Ekspertizaya Tbilisi DİN Baş İdarəsinin bağlamalar üçün möhür ilə möhürlənmiş üç bağlama təqdim olunub.

Müayinə:**Bağlamalar açılarda məlum olub:**

№1 bağlama – hadisə yerindən götürülmüş lüləli tapança və 6 ədəd patronla;

№2 bağlama – hadisə yerindən götürülmüş iki güllə mərmisi;

№3 bağlama – Qiorqinin cəsədindən götürülmüş mis qabıqlı güllə.

Rəy:

1. Hadisə yerindən götürülmüş odlu silah 1941-ci il Sovet istehsalı olan “TT” sistemli yarımavtomat tapançasına aid, zavod qaydası ilə istehsal edilmiş, 2050 nömrə seriyası ilə, atəş üçün yararlı və odlu silah kateqoriyasına aiddir.
2. Qiorqinin cəsədindən çıxarılan və hadisə yerindən götürülən iki mərmə göstərilən tapançadan atılıb.

Ekspert: Zina.

Kimyəvi ekspertiza

İşin adı: Qiorqinin işi, Tbilisi Baş Polis İdarəsi.

Ekspert: Elena, kimya elmləri doktoru. 23.03.2020 il

Müayinə mərkəzi: Daxili İşlər Nazirliyinin Baş Ekspertiza İdarəsi.

Ekspertizaya Tbilisi DİN Baş İdarəsinin bağlamalar üçün möhürlə möhürlənmiş bir bağlama və iki paket təqdim olunub.

Müayinə:

1. Bağlama açılarkən içərisindən Qiorqiyə məxsus palto çıxarılıb.
2. № 1 paketi açarkən oradan Nikanın sağ əlindən nümunə götürülmüş pambıq tampon çıxarılıb.
3. № 2 paketi açarkən onun içərisində Qiorqinin əllərindən nümunə götürülmüş pambıq tamponlar çıxarılıb.

Nəticə:

1. Qiorqinin paltosundakı iki dəşik yerində barıt partlaması nəticəsində yanıq yeri aşkar edilib, yəni yaxın məsafədən vurulub.
2. Nikanın sağ əlində barıt izləri var.
3. Qiorqinin əllərində barıt izlərinin olması təsdiqlənməyib.

Ekspert: Elena

Ekspertiza

İşin adı: Qiorqinin işi, Tbilisi Baş Polis İdarəsi.

Ekspert: Maya, 20 illik təcrübəsi var. 28.03.2020

Müayinə mərkəzi: DİN Baş Ekspertiza İdarəsi. Ekspertizaya bağlamalar üçün möhürlə möhürlənmiş bir bağlama və iki paket təqdim olunub.

Müayinə

1. Bağlamayı açarkən içərisindən Qiorqiyə məxsus gödəkçə çıxıb.
2. 1 nömrəli paketi açarkən içərisində Qiorqinin meyitindən götürülmüş qan aşkar edilib.
3. 2 nömrəli paketi açarkən ondan hadisə yerindən nümunə götürülmüş pambıq tamponları aşkar edilib.

Rəy

1. Qiorqinin gödəkçəsində II qrup mənfi rezus qan tapılıb.

2. Qiorqinin meyitindən götürülən qan II qrup mənfi rezus qanına aiddir.
3. Hadisə yerindən nümunə götürülən pambıq tamponlarda II qrup mənfi rezuslu insan qanı var.

Ekspert: Maya

Tbilisi Baş Polis İdarəsi

Nikanın ifadəsi

Hazırkı ifadə 2020-ci il fevralın 19-da saat 11:00-da Tbilisi Daxili İşlər Baş idarəsində Nikadan götürülüb və bu da kapitan Qivi tərəfindən xronoloji qaydada qeydə alınıb. Dindirilmədə prokuror Qriqol və Nikanın vəkili Salome iştirak edib. Bilirəm ki, mənə Qiorqinin qəsdən öldürülməsində ittiham edirlər, bununla bağlı sizə aşağıdakıları deyəcəyəm:

Tbilisi şəhərində anadan olmuşam, məktəbi və ali təhsili burada bitirmişəm, ixtisasca iqtisadçıyam. Hazırda sürücü işləyirəm, müxtəlif ərzaqları supermarketlərə çatdırıram. Ailəli olmuşam, 2019-cu ilin sentyabrın 30-da həyat yoldaşımdan boşanmışam, uşağım yoxdur.

18 fevral 2020-ci il tarixində səhər saatlarında dostum Qaqaya zəng vurdum və ondan xahiş etdim ki, mənimlə bağ evinə gəlsin, orada gecələyib, ertəsi gün isə həyətdə yığılan işləri görməkdə mənə kömək etsin. Qaqa razılaşdı və axşam boşalacağını söylədi.

Həmin gün təxminən saat 19:30-da Qaqa Kazbegi küçəsində yerləşən evimə gəldi. Mən “TT” sistemli tapançamı götürüb Qaqa ilə birlikdə bağ evinə getmək üçün evdən çıxdım. Sovet istehsalı olan “TT” sistemli yarımavtomat tapançanı 15 dekabr 2019-cu il tarixində silah mağazasından almışam və saxlamaq hüququ ilə qeydiyyatdan keçirmişəm.

“Delisi” metrosuna çatanda mən Qaqaya dedim ki, yaxınlıqdakı köşkdən siqaret almalıyıq, köşkün satıcısı Annanı tanıyırdım, ondan tez-tez siqaret alırdım.

Köşkə çatanda Anna ilə salamlaşdım, ona 50 lari verdim və mənə 2 qutu siqaret verməyini söylədim. Anna pulu xırdalamağa başladı, bu zaman tanımadığım 2 nəfər sərxos vəziyyətdə

köşkə yaxınlaşdı.

Onlardan yaşca böyük olanı əli ilə məni kənara itələdi, satıcı Annaya 20 ləri uzatdı və ona siqaret verməyini söylədi.

Bu, yaşca böyük kişiye dedim ki, pulu ödəmiş olduğum, siqaret gözlədiyim halda, məndən əvvəl siqaret almaq nə deməkdir. Buna görə məni təhqir etdi, aramıza mübahisə düşdü.

Mübahisə zamanı bu tanımadığım kişi mənimlə nalayiq sözlərlə danışdığından, mən ona uyğun cavab verdim. Bu zaman üzümə bir sillə vurdu, səndələdim, bir neçə addım geri çəkildim və yıxılmadan köşkün divarına dəydim. Göründüyü kimi, bu hərəkət zamanı gödəkçəm açılıb və “TT” sistemli tapançam görünüb.

Tapançanı görən təcavüzkar üstümə cumdu və odlu silahı məndən almaq istədi. Biz güləşməyə başladıq.

O, tapançanı əlimdən qoparmaq istəyirdi və iki əllə odlu silahdan yapışdı. Öz tapançamla məni öldürməyindən qorxdığım üçün buraxmırdım, sonra zorakı şəxs təsadüfən barmağını vurdu və nəticədə 2 atəş açıldı.

Yerimdə qalıb tapançanı sağ əlimə aldım. Bu zaman polis maşını gəldi və ondan düşən polis mənə silahımı yerə qoyub əllərimi qaldırmağı əmr etdi, mən də dərhal bunu etdim.

Bundan sonra polis məni qandalladı və hüquqlarımı izah etdi. Mən o zaman susmaq hüququmdan istifadə etdim. Sonradan məni müvəqqəti saxlama təcridxanasına keçirdilər. Polis əməkdaşlarına qarşı hüquqların pozulması və ya hər hansı qanunsuz hərəkətlərlə bağlı heç bir şikayətim yoxdur.

Mən tam qətiyyətlə təsdiq edirəm ki, mərhum Qiorqi təsadüfən silahın tətiyini çəkib və təsadüfən də atəş açıb. Mən onu öldürməmişəm. Əgər onu öldürmək istəsəydim, o, mənimlə güləşib tapançanı götürmək istəyənə qədər vurardım.

Tərəfimdən göstərilən hər şeyi orada olan, davamızı izləyən Qaqa yaxşı görüb və o, mənim söylədiklərimi tam təsdiqləyə bilər. Davaya nə Qaqa, nə də Qiorqinin yoldaşı müdaxilə etməyib.

Etdiyim tək şey polisin icazəsi olmadan silahı bağ evinə aparmağımdır. Mən heç vaxt başqa cinayət törətməmişəm.

O ki qaldı tapançanın tətiiyini nə vaxt çəkib atəş vəziyyətinə gətirməyim, mən bunu etməmişəm. Düşünürəm ki, əlbəyaxa olduğumuzda, Qiorqi onu götürməyə çalışanda və hər iki əli ilə qapadıqda, tapançanın tətiiy təsadüfən çəkilib və təsadüfən də iki atəş açılıb ki, bu da Qiorqinin həyatına son qoyub.

Tapançada 8 patron var idi.

İfadə mənim diktəmlə yazılıb, oxumuşam, düzgün yazılıb, imzamlı təsdiq edirəm.

Şahid: ----- Nika

*Kapitan Qivi
Tbilisi Baş Polis İdarəsi*

Dindirmədə iştirak etdim, prokuror -----Qriqol

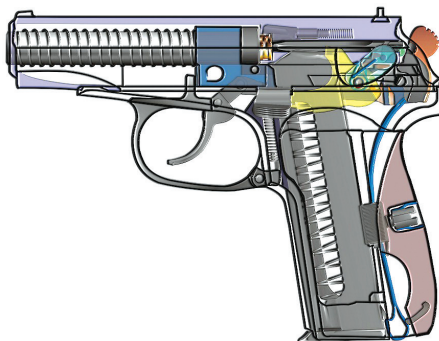
Qaqanın ifadəsi

Qeyd:

Müdafiə tərəfinin şahidi Qaqa da istintaqa oxşar ifadə verib, təqsirləndirilən Nikanın ifadəsində göstərilən halları tam təsdiqləyib.

"TT" yarımavtomat tapançanın göstəriciləri və istifadə qaydaları

1. 1941-ci il Sovet istehsalı olan "TT" sisteminin yarımavtomat tapançası yaxın məsafədən döyüş üçün nəzərdə tutulmuş döyüş silahıdır (50 metrə qədər effektivdir).
2. Onun 7,62 mm çaplı güllələri 8 dənəlik güllə tutan maqazində yerləşdirilib. 9-cu gülləni birbaşa lülənin qutusunda qoymaq olar.
3. Yenidən yükləndikdən sonra güllə lülənin qutusunda keçir. Bu zaman eniş mexanizmi

döyüş vəziyyətinə gətirilir və tətik çəkilərsə, güllə lülədən qopur, bundan sonra lülə mərmisi ilə birlikdə geri çəkilmə qüvvəsi ilə qismən hərəkət etməyə davam edir,

4. "TT" tapançasının qoruyucusu var, tətiiyi bir az geri itələdikdə işə düşür.

5. TT" tapançasının gülləsinin ilkin sürəti 310 m/s-dir.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Andlılar haqqında məlumat <https://bit.ly/3zq2wHW>
- ▶ İmitasiyalı məhkəmə prosesi işi, XIII patrul müfəttişinə tabe olmamaq <https://bit.ly/3B9HYok>
- ▶ Məhkəmə prosesində ünsiyyətin ümumi prinsipləri <https://bit.ly/3OrkRIR>

II mövzu. Hüquq mədəniyyəti

Diqqət!

IV fəsil: Dayanıqlı ədalət üçün

Kompleks tapşırıq

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, siz məktəbin vətəndaş klubunun liderlərindən birisiniz və klub üzvlərinə (baza pilləsinin şagirdləri) davamlı inkişafın 16-cı məqsədi haqqında danışmalısınız (məlumata və banerə səh. 118-də baxın). Konkret nümunələr vasitəsilə bu məqsədin əhəmiyyətindən, mövcud çətinliklərdən və ona nail olmaq yollarından danışacağınız **prezentasiya** (elektron, material) hazırlayın.

Məqalədə/təqdimatda xüsusilə göstərməlisiniz:

- Ətrafımızda sülh və ədaləti necə bərqərar etmək və hansı imkanları işə salmaq lazımdır ki, hər kəs özü və ətrafındakılar üçün təhlükəsiz perspektiv hiss edə bilsin?
- Qlobal nəticələrin (Dayanıqlı inkişafın 16-cı məqsədi) əldə edilməsi üçün kimlər və hansı addımlar atmalıdırlar/atmamalıdırlar? Nə üçün belə düşünürsünüz? Nümunələr gətirərək danışın.

Məsləhətlər:

- Təqdimatda nümunə şəklində siz bu tapşırıq üzərində işləyərkən, eləcə də buna qədər bu məsələ ilə bağlı bildiyiniz konkret vəziyyətlərdən, dilemmalardan və ya hekayələrdən istifadə edə bilərsiniz;
- Auditoriyanızın yaşını və öncəki biliklərini nəzərə alın;
- İşin ümumi olmasını və vaxt limitini pozmaq istəmirsinizsə, yaxşı olardı ki, 16-cı məqsədin istiqamətlərindən biri üzrə təqdimat hazırlayın;
- Vizual tərtibat üçün siz təklif olunan banerdən və tapdığınız və ya yaratdığınız digər (şəkilli, animasiya) resurslardan istifadə edə bilərsiniz;
- Təqdimat üçün təxminən 5 dəqiqə vaxtınız olacaq.

DAYANIQLI İNKİŞAFIN 16-CI MƏQSƏDİ*

Məqsəd 16

Sülh, ədalət və güclü qurumlar

Dayanıqlı inkişaf məqsədləri 16-cı məqsəddə qeyd edildiyi kimi, hüquq və ədalət də daxil olmaqla həyatın bir çox sahələrini əhatə edir.

Bu məqsədlər dövlətlərdən, cəmiyyətdən, vətəndaşlardan müəyyən, yazılmış addımların atılmasını, indikatorların tərtib edilməsini, bütün səviyyələrdə nəzərə alınması vacib olan tövsiyələr təklif edilməsini nəzərdə tutur ki, biz qlobal inkişaf yolunda irəli gedək və beynəlxalq yoldaşlıqdan geri qalmayaq.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**SÜLH, ƏDALƏT
VƏ GÜCLÜ
QURUMLAR**

Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki, 2030-cu

ildə:

Ədalət hər kəs üçün
əlçatan olsun

**SÜLH, ƏDALƏT VƏ GÜCLÜ
QURUMLAR**

Səmərəli institutlar
yaradılsın və xalqın onlara
etibarını artsın

Hər kəsin məlumatı sərbəst
şəkildə əli çatmalıdır

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

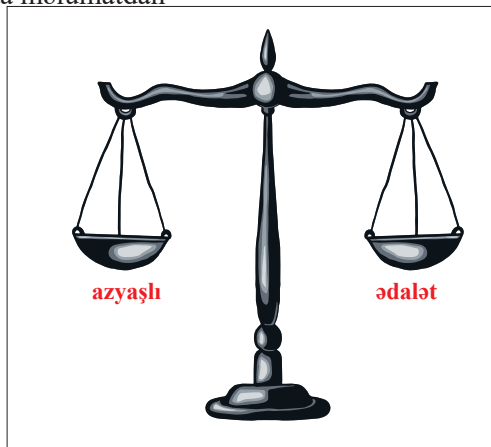
* Mənbə: Dayanıqlı inkişafın məqsədləri, BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF) baner, <https://uni.cf/3KbxnLn>

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən əhvalatla tanış olun. Ovçuluq haqqında məlumatdan istifadə edin və suallara cavab verin:

- Sizcə, dostlar hansı qaydanı/qanun/qaydaları pozublar?
- Yetkinlik yaşına çatmayanların silah gəzdirmək hüququ varmı?
- Atalarının silah daşımaq hüququ var idimi?
- Oğlanlar brakonyerliyin cəzalandırıldığını bilirdilərmə?
- Sizcə, niyə ov qanunları/qaydaları mövcuddur?
- Bu, həqiqətən də məhdudlaşdırıcı mexanizmdirmi?
- Nə üçün partlayıcı maddələrdən istifadə etməklə balıq tutmaq olmaz?
- Nə üçün ov mövsümünün qanun/qaydası və müvafiq müddəti var?
- Sizcə, oğlanlar cinayət törədiblərmə?
- Əgər onlar qanunu (silah gəzdirmək, ov etmək, brakonyerlik haqqında) bilsələr və bu qanunlara əməl etsələr, onların təhlükəsizliyi təmin olardı ya yox?
- Ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı qanunlar olmasaydı, təbiətimiz necə olardı?
- Sizcə, yetkinlik yaşına çatmayanlar və onların ataları üçün hansı cəza nəzərdə tutulur? Ümumiyyətlə, qeyd edilən iş üzrə istintaq başlanılacaqmı?
- Yeni başlayan ovçuya ov qaydaları və tənzimləmələri haqqında hansı əsas məlumatları verərdiniz?
- Müxtəlif ov məhdudiyyətlərinin məqsədi nədir? Cavabınızı əsaslandırın.
- Yetkinlik yaşına çatmayanlar hansı qanuna uyğun hərəkət edirdilər?
- Oxşar halların qarşısını almaq üçün nə etmək lazımdır?

Sağ qalan “ovçular”

Qiorqi və Caba dağ kəndində yaşayırlar. Onlar uşaq bağçasından dostluq edirlər. Məktəbdə yaxşı oxusalar da, valideynləri ilə ova getməyi dərindən üstün tuturlar. Oğlanlar yay-qış, istidə-soyuqda uşaqlıqdan valideynləri ilə gedirdilər. **Ov zamanı** onlar həтта meşədə ayı ilə qarşılaşıblar və sonra bu əhvalatı danışaraq hamını təəccübləndiriblər.

Bir dəfə oğlanlar icazəsiz ailədən ov tüfənglərini götürüb meşəyə

Ovçuluq - fiziki və hüquqi şəxslərin maddi, rekreativ və digər ehtiyaclarını ödəmək üçün vəhşi heyvanların xüsusi istifadə formasında əldə edilməsi.

Qoruq ərazisi - bioloji müxtəlifliyin, təbii ehtiyatların və təbii mühitin qorunması üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən, mühafizəsi uzunmüddətli, möhkəm hüquqi əsaslarla həyata keçirilən ərazidir. Qoruq ərazilərinin kateqoriyalarıdır: dövlət qoruğu, milli park, təbiət abidəsi, yasaqlıq, qorunan landşaft, çoxistifadəli ərazi

tərəf getdilər. Bu konkret dövrdə ova icazə verilib-verilmədiyini, kəndlərində sürətlə axan çayda kürü tökmə mövsümü olub-olmadığını və ya partlayıcı qurğularla balıq tutmağın mümkün olub-olmadığını araşdırmayıblar da. Oğlanlar yalnız onu bilirdilər ki, qarmaqla balıq tutmaq çox vaxt və az balıqla nəticələnəcək. Əvvəllər atalarına tez-tez partlayıcı qurğularla çoxlu balıq tutmağı məsləhət görürdülər. Amma hər dəfə böyüklərdən rədd cavabı alırdılar, çünki bu növ balıq ovu brakonyerlik adlanır və qanunla cəzalandırılır.

Oğlanlar elə bilirdilər ki, onların əhvalatından heç kim xəbər tutmayacaq və onları qanunu pozmaqda ittiham etməyəcəklər. Belə də etdilər. Əvvəlcə quşları vurdular və qoçaqlıqlarını göstərmək üçün kəmərlərindən asdılar. Sonra əldəqayıma partlayıcıyı çaya atdılar və qənimətlərini təzəcə yığmışdılar ki, Qiorqi ovçu tüfənginə söykəndiyində tüfəng atıldı və oğlan yerə yığıldı.

Caba nə edəcəyini bilmirdi. O qədər uzaqda idilər ki, mobil telefon tutmurdu. Caba hönkürürdü, dostuna yalvarırdı ki, gözünü açsın. İlk sarsıntı keçdikdən sonra Qiorqini çiyinə aşırırdı və güc-bəla ilə yola üz tutdu. Bir neçə kilometr yol getdikdən sonra telefon açıldı və Caba təcili yardım çağırma bildi. Təbii ki, təcili yardım maşını o kələkötür yerlərə yetişə bilmədiyi üçün xilasedicilər həkimlərdən əvvəl oğlanlara çatdılar. Yaralı Qiorqi ilə qüvvədən düşmüş Cabanı xərəyə qoyub qaçmağa başladılar.

Bir neçə illik müalicədən sonra Qiorqi əlil arabasından qalxıb hərəkət edə bildi. Cabaya da normal həyat tempinə qayıtmaq üçün uzun müddət psixoloji yardım lazım gəldi.

Ovçuluq haqqında məlumat*

Ov üçün icazə verilən yerlər:

- Köçəri quşlar istisna olmaqla, yalnız xüsusi ayrılmış yerlərdə - ov təsərrüfatlarında ova icazə verilir.

* Ovçuluq qanun və qaydalarından çıxarışlar

- Köçəri quşları ovçuluq təsərrüfatlarından kənarda ovlamaq olar.
- Ovçuluq təsərrüfatında ova ovçuluq təsərrüfatının xüsusi və ya ümumi lisenziyasının sahibinin razılığı ilə icazə verilir.

Ov üçün qadağan olunmuş yerlər:

Köçəri quşlar da daxil olmaqla ov etməyə icazə verilmir:

- qoruq ərazisindəki ovçuluq təsərrüfatları istisna olmaqla, qoruq ərazisinin hüdudlarında.
- dövlət qoruqları və milli parkların ətrafındakı 500 metrlik zonada;
- Gürcüstan şəhərlərinin inzibati sərhədlərində.

Köçəri quşların ovlanması üçün tələb olunan sənədlər

- “Təbii sərvətlərdən istifadə üçün rüsum haqqında” Gürcüstan Qanunu ilə nəzərdə tutulmuş rüsumun ödənilməsini təsdiq edən qəbz (əsli), onun dəyəri yəni ov mövsümündə köçəri quşların ətraf mühitdən çıxarılmasına görə rüsumun məbləği 10 larıdır.
- Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən verilmiş ov tüfəngini saxlamaq və gəzdirmək hüququnu təsdiq edən sənəd.

Ovçuluq müddətləri

Ov mövsümü hər il avqust ayının birinci şənbə günündən növbəti ilin mart ayının 1-nə kimi, ayrı-ayrı növlər üzrə isə müddətlər nazirin əmri ilə müəyyən edilir.

Köçəri quşları ovlamaq üçün icazə verilən gündəlik limitlər

Bildirçin - 20 ədəd; vəhşi göyərçin - 10 ədəd; tənbelcüllüt - 5 ədəd;

Adi qurqur - 10 ədəd; alabaxta - 10 ədəd;

Xırda meşə göyərçini - 10 ədəd; meşə toyuğu - 7 ədəd;

Su quşları - (boz qaz, boz ördək, fitçalan ördək, çöl ördəyi, ağbaş ördək, cırıldayan cürə, enliburun ördək, adi qaşqaldaq) - ümumi sayı 8 ədəd.

Qoruq - bütün təbii komplekslərin mühafizə olunduğu ərazinin (akvatoriyanın) bir hissəsi. Bu və ya digər coğrafi ərazi üçün tipik yer və ya elmi baxımdan qiymətli təbii obyektləri (bitki və heyvan növləri, landşaft növləri, faydalı qazıntılar və s.) əhatə edir. Xüsusi tarixi, tarixi-bədii və ya memorial dəyəri olan bütün şəhər/shəhərin bir hissəsi qoruq elan edilə bilər. Hazırda Gürcüstanda 20 qoruq var.

Milli Park

- milli və beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edən, nisbətən böyük və təbii gözəlliyi ilə seçilən ekosistemlərin həyat və rekreasiya fəaliyyəti üçün yaradılan bir növ qoruq ərazisi (Algeti, Borjomi-Xaraqauli, Vaşlovani, Tbilisi, Tuşeti, Kintrişi, Kolxeti, Laqodexi, Maçaxela, Mtirala milli parkları, Navenaxevi mağarası, Martvili kanyonu, Okatse (Kinçxa) şəlaləsi, Okatse kanyonu).

Ov qaydalarının pozulmasına görə həm inzibati, həm də cinayət məsuliyyəti tədbirləri nəzərdə tutulur.

Qeyd: dəyişikliklər yaxın gələcəkdə ediləcək

Ov üçün qadağan olunmuş üsullar və vasitələr

- Hər hansı bir partlayıcı və ya vəhşi heyvanlara əziyyət verən digər vasitələrlə ovçuluq.
- Bitki örtüyünü yandırmaqla ovçuluq;
- Çöl quşlarının yumurtalarını yığmaq və satmaq (ovçuluq təsərrüfatlarının idarəetmə planında damazlıq quşların yetişdirilməsi məqsədi ilə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla);
- Heyvanların yuvalarının, mağaralarının, yaşayış yerlərinin pozulması və ya məhv edilməsi;
- Heyvanların kütləvi ovlanması vasitələri ilə - hər hansı kustar üsulla və ya zavodda hazırlanmış torlarla (yırııcı quşların ovlanmasına icazə verilən hallar istisna olmaqla), tələlər, ilgəklər, habelə çuxurlar, tələlər ilə ovlamaq;
- Səs siqnalları buraxan elektron (o cümlədən avtonom qida mənbəyi ilə çalışan) cihazlar vasitəsilə, belə adlanan "manokoklarla" - quşları zəhərlə, ov silahlarına quraşdırılmış reflektorların, partlayıcı maddələrin, tüfənglərin və digər özütan silahların istifadəsi ilə cəlb etmək;
- Təyyarələr, vertolyotlar, avtomobillər, motosikletlər, qayıqlar, mühərrikli qayıqlar və digər mühərrikli nəqliyyat vasitələrindən heyvanların ovlanması və ya tutulması, o cümlədən gecə faraları və proyektorlarının istifadəsi ilə, nəqliyyat vasitələri ilə heyvanları təqib etmək, mühərriki sönməyən mühərrikli qayıqlardan və katerlərdən su quşlarını ovlamaq (qovaraq tutmaq), habelə gecə ocaq qalamaqla ovlamaq;
- Təbii fəlakətlər (sel, yanğın, güclü qar və s.) zamanı zəifləmiş heyvanların tutulması, eləcə də sudan keçərkən və ya digər maneələri dəf edərkən, o cümlədən təbii fəlakətlərdən qaçarkən onları ovlamaq;
- Heyvanların yuvalarına tüstü verməklə və ya su buraxmaqla, habelə yuvanı qazmaqla onları yuvalarından qovmaq;

BU, MARAQLIDIR

Dağlarda xalq ovçuluq qaydaları*

Keçmişdə ovçu illər ərzində dağlarda yüz dırnaqlı heyvanı öldürürdüsə, buna azarını bitirib deyir, tüfəngi üç il torpağa qoyurdu. Aydındır ki, ovçu tüfəngin qayğısına qalır və paslanmaması üçün onu torpaqda saxlamağa çalışırdı. Bunun üçün qoyun piyini əridir, tüfəngin bütün hissəsini onun içinə qoyardılar. Sonra onu yun və kətan parçalarına büküb xüsusi hazırlanmış içiboş ağaca və ya qutuya qoyur, ətrafına daş, əhəng, qum töküb quruda basdırardılar.

Bəzi ovçular azarı üç dəfə yerinə yetirir və sonra ovdan əl çəkirdilər. Belə bir ifadə var idi: çox ov öldürən nəsli qalmayacaq. O zaman ov o qədər bol idi ki, ovçu iki-üç il azarı tamamlayırdı. Maral sürüsü gəzirdi, o qədər cüyür var idi, tez-tez çobanların qoyun-keçilərinə qarışırdılar, qaçmağa yol tapa bilmirdilər.

Ovçu buynuzlu heyvan, məsələn, maral, dağkeçisi və ya boşbuynuzlu keçi öldürsəydi, ən yaxşı buynuzları ikonanın qapısına gətirər, onu səcdəgaha və ikonalar kompleksinin qarşısına düzər, şam yandırar və ovda ona kömək etməsi üçün ikonaya yalvarardı.

Azar - Gürcüstanda ovçular arasında yayılmış tüfəng basdırmaq qaydası. O, ovçunun ov təcrübəsi boyunca müəyyən sayda heyvan öldürdüyündən sonra başa çatır. Bu qaydanın pozulması, xalq inancına görə, heyvanlar sahibinin qəzəbinə səbəb olur və ovçu ağır, bəzi hallarda hətta ölümlə cəzalandırılırdı. Azarı yerinə yetirmək üçün ovçu əsasən dırnaqlı heyvanı öldürməli idi. Ovçu neçə dəfə azarını tamamlayardısı, o qədər də tüfəngini basdırmalı idi.

Yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında cinayətkarlıq hər bir cəmiyyətin ən mühüm problemlərindən biridir. Gürcüstan qanunvericiliyi bu istiqamətdə bir çox xüsusiyyətləri nəzərdə tutur. Yetkinlik yaşına çatmayanların ədalət mühakiməsi prosesində, ilk növbədə, **yetkinlik yaşına çatmayanların ən yaxşı maraqları** nəzərə alınmalıdır.

İnzibati xəta törətdiyi zaman 16 yaşına çatmış, lakin 18 yaşına çatmamış şəxs yetkinlik yaşına çatmayan hesab edilir,

Cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmək üçün – cinayət törətdiyi zaman 14 yaşına çatmış, lakin 18 yaşına çatmamış şəxs

Yetkinlik yaşına çatmayanın ən yaxşı maraqları - azyaşlının təhlükəsizliyi, firavanlığı, sağlamlığının müdafiəsi, təhsili, inkişafı, resosiallaşması-reabilitasiyası və digər maraqları. Bunlar da beynəlxalq standartlara və yetkinlik yaşına çatmayanların fərdi inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq, onun rəyi nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

* Mənbə: “Dağlarda xalq ovçuluq qaydaları”, L. Bodzashvili. <https://bit.ly/3REJaFP>
<https://bit.ly/3REJaFP>

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Vəziyyətləri bölüşdürün və suallara cavab verin

VƏZİYYƏT 1

Eka 10-cu sinif şagirdidir. Uşaqlıqdan kompüterlərlə maraqlanır. Qız gələcək peşəsini informasiya texnologiyaları ilə əlaqələndirməyi xəyal edir, buna görə də o, “kompüter proqramlaşdırması” ödənişli kurslarında əvvəlcədən hazırlığa/təlimə başlamaq qərarına gəlib. Lakin təhsil haqqının çox baha olduğuna görə, lazımı pulu əldə etmək üçün Eka müstəqil pul qazanmağa qərar verib. Çoxlu təklifləri öyrəndikdən sonra qızın diqqətini saytlardan biri cəlb edib, burada 100% nəticə vəd edən “bannerlərlə real pul qazanmağın yolları” proqram-strategiyasının reklamı verilirdi.

Eka bu strategiyayı əldə etmək qərarına gəlsə də, özünü gözlənilməz nəticələrdən qorumaq üçün sinif yoldaşının adı ilə sosial şəbəkədə səhifə yaratdı (əvvəllər onun internet məlumatlarına çıxışı var idi), sifariş verib pulu ödədi. İndi o, istədiyini alacaq və planını həyata keçirməyə başlayacaq...

- Ekanın seçdiyi pul qazanmaq yolu qanunidirmi? Cavabınızı əsaslandırın.
- Sizcə, Eka sifariş verdiyi “super gəlirli” strategiyayı ala biləcəkmi?
- Ekanın davranışında qanunsuz nə isə var idimi? Cavabınızı əsaslandırın.
- Ekanın hərəkətlərinin nəyə gətirib çıxara biləcəyini təsəvvür edin. Bu onlayn fırıldaqçılıqla əlaqəli riskləri nəzərdən keçirin və təsvir edin.

VƏZİYYƏT 2

Yay tətilindən sonra sinfimiz dərs ilinin ilk həftə sonunu birlikdə keçirmək qərarına gəldi. Razılaşdıq ki, əvvəlcə incəsənət muzeyinə ekskursiyaya gedək, sonra isə şəhərin piyadalar üçün nəzərdə tutulmuş küçəsində gəzək. Şənbə günü hamı muzeyə topladı, lakin gid (yaşlı bir qadın) bizə yaxınlaşanda hamının əhvalını pozan xoşagəlməz bir hadisə baş verdi. Muzeyin girişində hamımız sinif rəhbərimizin bizə əvvəlcədən xəbərdarlıq etdiyi kimi tibbi maskalar taxmışdıq. Lakin Laşanın və Ladonun maskaları yox idi. Oğlanlar gid

ilə mübahisə etməyə başladılar və muzeyə maskasız daxil ola biləcəklərini iddia edirdilər. Sınıf yoldaşlarımızın fikirləri bölündü. Uşaqlar öz mövqelərini irəli sürərək ucadan mübahisə edirdilər. Hər iki tərəfin arqumentləri zəif idi, emosiyalar isə hər şeyə üstün gəlirdi...

- Necə düşünürsünüz: bu vəziyyətdə hansı çıxış yolu tapmaq olar?
- Muzeyi ziyarət edərkən gedin maska taxmaq tələbinə münasibətinizi bildirin. Lehinə və əleyhinə olan arqumentləri analiz edin;
- Mövcud epidemioloji vəziyyətdə məktəblilərin sanitar-gigiyena qaydalarına və sosial məsafəyə riayət etmələrinin zəruriliyi barədə fikrinizi bildirin.

**Yetkinlik yaşına
çatmayanların ədalət
mühakiməsi prosesində
yetkinlik yaşına
çatmayanın var**

Fiziki, əqli, mənəvi, əxlaqi və sosial inkişaf hüququ.

Yetkinlik yaşına çatmayı saxlayan şəxs, müstəntiq, prokuror, onu tutan kimi, dərhal yetkinlik yaşına çatmayanın valideyni ilə, bu mümkün olmadıqda isə, digər qohumu və ya azyaşlının göstərdiyi digər şəxslə əlaqə saxlamaq üçün bütün zəruri tədbirləri görür.

Cinayət prosesinin istənilən mərhələsində yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən/məhkum/bəraət almış şəxs və zərərçəkmiş, iş üzrə onun üçün tutulmuş vəkil (müqavilə ilə müdafiə) iştirak etmərsə, pulsuz hüquqi yardımla təmin edilir.

Yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən şəxs barəsində saxlanma tədbiri kimi nəzarətə verilmə, evi tərk etməmək və lazımi davranış haqqında razılaşma, şəxsi zəmanət, girov, həbs tətbiq edilə bilər. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə təyin edilmiş cəzanın məqsədi yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin sosiallaşması-reabilitasiyası və yeni cinayətlərin qarşısının alınmasıdır.

Uşaqların maraqlarını qorumaq üçün Uşaq Hüquqları Konvensiyası, BMT-nin yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı ədalət mühakiməsinin “Pekin qaydaları” adlı minimal standartları və s. kimi beynəlxalq sənədlər mövcuddur. Onları bu linkdə tapa bilərsiniz <https://bit.ly/3z1KxGk>

Bütün bunlarla yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, məsələnin həssaslığına görə, biz heç vaxt yetkinlik yaşına çatmayanların cinayəti istiqamətində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsini başa çatmış hesab edə bilmərik - onun təkmilləşdirilməsi davamlı olmalıdır.

Kənarlaşdırılma -

cinayət məsuliyyətindən azad etmə və cinayət təqibinin alternativ mexanizmidir, məqsədi yetkinlik yaşına çatmayanların düzgün inkişafına və cəmiyyətə inteqrasiyasına kömək etmək, yeni cinayətlərin qarşısını almaqdır.

BU, MARAQLIDIR

“Cinayət qanunu” termini haradan gəlir?

Cinayət Məcəlləsi cəmiyyət üçün ən vacib dəyərlərin mühafizəsinə xidmət edən qanundur:

- həyatın;
- sağlamlığın;
- əsas insan hüquqlarının;
- əmlakın;
- ictimai asayişin;
- ətraf mühitin;
- dövlət təhlükəsizliyinin və s.

Qədim dövrlərdə təhlükəli cinayətkarları ya ölümə cəzalandırır, ya da şikəst edirdilər, məsələn, oğrunun barmaqları və ya əli kəsilir, casusların dili kəsilir və s. Yəni cinayətkar cinayətin əvəzinə qanunu verməli idi. Buradan da “qan ədaləti” (gürcüce: სიხლოს სამართალი) gəlir.

Mediasiya

- mübahisələrin məhkəməsiz həllinə imkan verən alternativ həlli mexanizmidir. Mediasiya zamanı qərəzsiz üçüncü tərəf digər tərəflərə münaqişənin həllində kömək edir.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Sizcə, nə üçün yeniyetmələr qanunu pozurlar?
- Nə üçün onlar cinayət törədirlər?
- Bu zaman hansı motivlər və amillər təsir göstərir?
- Kənarlaşdırılma və Mediasiya proqramının nə demək olduğunu xatırlayın? Nə üçün azyaşlılar arasında bunlardan daha çox istifadə olunur?

UŞAQLAR VƏ CİNAYƏT MÜHAKİMƏSİ

Mühakimə prosesində hər bir uşağın vəkili olmalıdır

Dövlətlər mühakimə prosesində uşaqlar və onların qanuni nümayəndələri üçün effektiv və uşağa uyğunlaşdırılmış prosedurları təmin etməlidirlər

YETKİNLİK YAŞINA ÇATMAYANLARIN MÜHAKİMƏ PROSESİ HƏR NÖV YUBANMA XARİCİNDƏ APARILMALIDIR

Yetkinlik yaşına çatmayanın saxlanılması, həbs edilməsi və azadlıqdan məhrum edilməsi yalnız ən son tədbir kimi görülmə bilər, qısa müddətə və müntəzəm yoxlama şərti ilə

Saxlanılan və həbs edilən uşağın məhkəmə prosesində iştirak etmək hüququ var

Yetkinlik Yaşına Çatmayanların Ədalət Məcəlləsi

Yetkinlik Yaşına Çatmayanların Ədalət Məcəlləsinin başlıca məqsədidir

Məhkəmə prosesində yetkinlik yaşına çatmayanın ən yaxşı maraqlarının müdafiəsi

Qanunla münaqişədə olan yetkinlik yaşına çatmayanın resosiallaşması-reabilitasiyası.

Məcəlləyə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin saxlanılmasına, həbsinə və azadlıqdan məhrum edilməsinə yalnız son tədbir kimi yol verilir, bu tədbir mümkün qədər qısa müddətə tətbiq edilməli və mütəmadi olaraq yoxlanılmalıdır.

Yetkinlik yaşına çatmayanın ən yaxşı maraqlarından irəli gələrək, yetkinlik yaşına çatmayanın az ağır və ya ağır cinayət törətməsinə əsaslı şübhə olduqda, ilk növbədə onun kənarlaşdırılma ehtimalına baxılacaqdır.

Cinayət
məsuliyyətinin
minimum yaşı 14,
inzibati məsuliyyət
üçün isə 16 yaşıdır.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

3 və ya 6 qrup yaradın, məsələləri bölün. Verilən məlumatlara əsasən, məsələlərə uyğun olaraq kiçik tövsiyələrin siyahısını hazırlayın və onları sinfə təqdim edin.

MƏSƏLƏ 1

Həmyaşıdlarıma nə tövsiyə edərdim?

- Öz yaşınızdakı insanlara qanunu pozmaqdan çəkinmək üçün nə tövsiyə edəcəyinizi yazın;
- İşləyərkən, əsasən yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən hansı növ cinayətlərin/qanun pozuntularının törədildiyini başa düşməlisiniz.

MƏSƏLƏ 2

Özümüzü cinayətdən necə qorumalıyıq?

- Yeniyetmələrin cinayətin qurbanı olmamaları üçün necə davranmalı olduqlarını təsvir edin;
- Mövzu üzərində işləyərkən azyaşlıların hansı cinayət növlərinin qurbanı olduğunu başa düşməlisiniz.

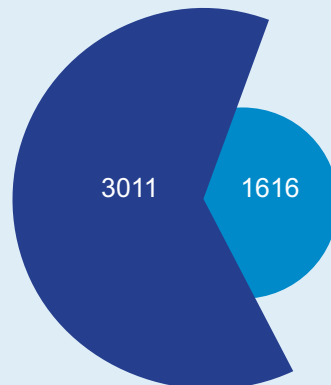
MƏSƏLƏ 3

Yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün cəmiyyət və dövlət.

- Dövlətin nə etməli olduğuna dair fikirlərinizi yazın (mediasiya və kənarlaşdırma proqramlarını unutmayın);
- Yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən və eləcə də onlara qarşı törədilən cinayətin aradan qaldırılması və ya azaldılması üçün hansı ictimai tədbirlər görülməlidir.

2010-2020-ci illərdə yetkinlik yaşına çatmayanların ədalət məəcəlləsinə uyğun olaraq, kənarlaşdırılmış yetkinlik yaşına çatmayanlar və 18 yaşdan 21 yaşa qədər olan şəxslərin kənarlaşdırma göstəricisi – cəmi 4627

yetkinlik yaşına çatmayan ●
18-21 yaşlı ●

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Uşaq və ədalət məhkəməsi <https://bit.ly/3PckeE1>
- ▶ Uşaq Hüquqları Məcəlləsi – Gürcüstanda yaşayan hər bir uşaq üçün mühüm mərhələ <https://uni.cf/3zbirtr>
- ▶ Gürcüstanda kənarlaşdırma və mediasiya proqramı – real əhvalat <https://bit.ly/3oa6C08>
- ▶ Annanın tarixi – 14 yaşına qədər qanun pozuntuları <https://bit.ly/3AWyYCO>
- ▶ Prevention Story – Beka and Lasha | Prevensiya – Beka və Laşanın əhvalatı kənarlaşma proqramı <https://bit.ly/3AYSYEP>
- ▶ Juvenile Diversion-Mediation Programme <https://bit.ly/3Or6ioN>
- ▶ 14 yaşına qədər azyaşlılar arasında qanun pozuntuları <https://bit.ly/3O6MvKY>
- ▶ Yetkinlik yaşına çatmayanların mühakiməsinin beynəlxalq standartları <https://bit.ly/3IXyLBi>
- ▶ Yetkinlik yaşına çatmayanların ədalət məəcəlləsi <https://bit.ly/3B9STOW>
- ▶ Yeniyetmələr arasında cinayətin qarşısının alınması <https://bit.ly/3B9c6ju>
- ▶ Rəqəmsal mühitdə uşaqların fərdi məlumatlarının mühafizə bələdçisi <https://bit.ly/3IZ5kPl>
- ▶ Ovçu bilməlidir! Ov haqqında qanun <https://bit.ly/3cmjT35>
- ▶ (Yeni başlayan) Ovçunun dərsləri / Ov haqqında qanun <https://bit.ly/3aZyHEE>
- ▶ Ətraf mühitin müdafiə prinsipləri <https://bit.ly/3c830ZQ>

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı hekayəni oxuyun və suallara cavab verin:

- Prezident Nikson nə etdi ki, ABŞ Prezident qurumu kimi güclü qurumu sarsıda bildi?
- Bu qanun pozuntusu/pozuntuları nə ilə bağlı idi?
- Prezidentə qarşı hansı dövlət qurumları istintaq aparıb?
- Ali Məhkəmə hansı qərarı qəbul etdi?
- Nə üçün prezident Niksonun impiçment məsələsi ortaya çıxdı?
- O, Niksondan hansı reaksiyanı aldı?
- Yeni prezident Ford keçmiş prezidentlə necə davrandı?
- Nə üçün Niksonun vida nitqi mənalı və təəssüfverici idi? Sizcə, prezident nəyi nəzərdə tuturdu?
- Dövlət qurumları düzgün və qanuni şəkildə işləyərkən bir şəxsin, hətta prezidentin səhvlərinə/cinayətlərinə dövlət necə reaksiya verir?
- Uotergeyt qalmaqalını Davamlı İnkişaf Məqsədi 16 ilə necə əlaqələndirərsiniz (bax. səh. 118,132).

Federal İstintaq Bürosu (FBI) – ABŞ Ədliyyə Nazirliyinin qurumu. Baş Prokurorluğa baxır. Amerika Kəşfiyyət İdarəsinin tərkibinə daxildir. Federal qanun pozuntularını araşdırmaq hüququna malikdir, ölkənin, millətin və prezidentin təhlükəsizliyinə cavabdehdir.

Uotergeyt qalmaqalı

ABŞ prezidentinin qurumu (Amerika prezident respublikasıdır) dünyada qeyd-şərtsiz ən nüfuzlu qurumlardan biridir. Ölkənin əmin-amanlığı, ədaləti və güclü qurumları Amerika Prezidentinin üzərində durur. Prezident nəinki sadəcə hakimdir, eləcə də millətin birliyi və qüdrətinin simvolu, b.a. millətin atasıdır. Vaşinqtonda qalmaqal 1972-ci ilin iyunun 17-də Uotergeyt ofis kompleksinə (Demokratik Milli Komitənin ştab-mənzilində) yürüş edən beş nəfərin həbsi ilə başladı. **Federal İstintaq Bürosu (FBI)** tərəfindən başlanılan istintaqla, sonralar isə **senatın** icmalar palatasının hüquqi komitəsi və mətbuatın verdiyi xəbərlərlə təyin oldu ki, bu yürüş çoxsaylı qeyri-leqal fəaliyyətlərdən biri idi və bunlara Nikson ştatının əməkdaşları tərəfindən icazə verilmiş və başlanmışdı. Onlar eləcə də növbətiləri əhatə edən cinayət və qanun pozuntularının çoxsaylı hallarını əhatə edirdilər:

- seçki kampaniyasının pozuntularını;
- siyasi casusluğu və sabotajı;
- qeyri-leqal hücumları;
- haqsız vergi auditlərini;
- miqyaslı səviyyədə qeyri-leqal dinləmələri;

Eləcə də bu cür əməliyyatları həyata keçirənlərin ödənişi üçün Meksikada gizli bank hesabını. Bu gizli fondan eləcə də 17 iyun basqınında şübhəli bilinən insanların susdurulması üçün istifadə olunurdu.

Nikson və onun ştatı öz aralarında basqın mühitlərini örtmək, xüsusilə də bu faktdan altı gün öncə onun Ağ Evlə əlaqəsini gizlətmək üçün razılığa gəlmişdilər.

Senat istintaqında prezidentin keçmiş ştat əməkdaşlarının etiraflarını əhatə edən Prezidentin və onun ştatının əməkdaşlarının nüfuzuna kölgə salan sübutlar iki il ərzində toplandıqdan sonra məlum oldu ki, Ağ Evdə Niksonun şəxsi ofisində səs yazma sistemi var imiş və bunda çoxlu söhbətlər lentə alınmış. Bu lent yazılarından cinayət işində

Senat – bir sıra ölkələrdə (ABŞ, Avstraliya...) parlamentin üst palatası.

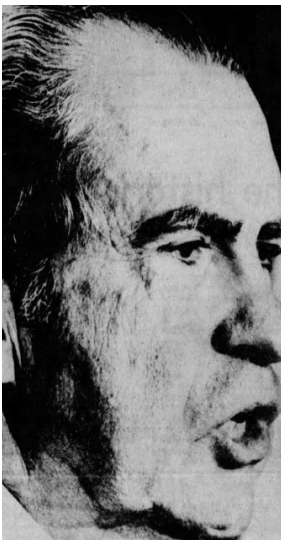
Sabotaj – iş prosesinin əvvəlcədən düşünülmüş, qəsdən pozulması.

Audit – təşkilatın maliyyə hesabatlarının obyektiv yoxlanılması və qiymətləndirilməsi

ABŞ vətəndaşlarının Prezident Niksonun istefa tələbi ilə çıxışları

Mən heç vaxt sakit olmamışam,... amma bir Prezident kimi, ilk növbədə Amerikanın maraqlarını daşımalıyam.

Riçard Nikson, 1974-cü il, 8 avqust

həqiqətin gizlədilməsində, xüsusilə də bu basqınla bağlı mühitlərdə şəxsən ittiham olunduğu məlum olub.

Məhkəmə dinləmələrinin sonunda ABŞ **Ali Məhkəməsi** “Amerika Birləşmiş Ştatları Niksona qarşı” işi üzrə Prezident tərəfindən səs yazılarının ötürülməsi haqqında qərara yekdilliklə səs verdi və Nikson onları açıqlamağa məcbur oldu.

İcmalar Palatasında gözlənilən istefa, Senatda isə həbslə üzləşən Nikson on gün ərzində istefa verdi və vaxtından əvvəl istefa verən ilk və yeganə ABŞ prezidenti oldu.

Onun prezident mövqeyində varisi Cerald Ford, vəzifədə olarkən törətdiyi hər hansı federal cinayətlərə görə Niksonu əfv etdi.

Ağ Evi tərk etməzdən öncə prezident Nikson həyəcanlı vida nitqi söyləyərək, oradakı cəmiyyətə tövsiyə etdi: “Heç vaxt unutmayın ki, sizə nifrət edilə bilər, amma sizə nifrət edənlər siz onlara nifrət etməyincə heç vaxt qalib gəlməyəcəklər”.

Uotergeyt qalmaqalını söz azadlığı, demokratiya, sülh, ədalət və güclü qurumların qorunub saxlanması uğrunda qələbənin əyani nümunəsi kimi hesab edə bilərik.

Məqsəd 16

Sülh, ədalət və güclü qurumlar

Qlobal məsələlər

- 16.1 Hər yerdə zorakılığın bütün formalarının və bu səbəbdən ölüm hallarının əhəmiyyətli dərəcədə azalması
- 16.10 Milli qanunvericiliyə və beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, ictimaiyyətin informasiyaya çıxışının və əsas azadlıqların qorunmasının təmin edilməsi
- 16.2 Uşaqlara amansız davranmanın, istismarın, insan alveri və bütün zorakılıq və işgəncə növlərinin aradan qaldırılması

- 16.3 Milli və beynəlxalq səviyyələrdə qanunun aliliyinin bərqərar edilməsinin dəstəkləndirilməsi və hər bir insanın ədalət mühakiməsinə bərabər əlçatmasının təmin edilməsi
- 16.4 2030-cu ilə qədər qeyri-qanuni silah və maliyyə axınının əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması, oğurlanmış əmlakın qaytarılmasının gücləndirilməsi və mütəşəkkil cinayətkarlığın bütün formaları ilə mübarizənin aparılması
- 16.5 Korrupsiya və rüşvətxorluğun bütün formalarının əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması
- 16.6 Bütün səviyyələrdə effektiv, hesabatlı və şəffaf qurumların yaradılması
- 16.7 Bütün səviyyələrdə dərhal reaksiya göstərmə bacarığına malik, inklüziv, iştirak əsaslı və nümayəndəli qərar qəbul etmə prosesinin təmin edilməsi
- 16.8 Qlobal idarəetmə qurumlarında inkişaf etməkdə olan ölkələrin iştirakının genişləndirilməsi və gücləndirilməsi
- 16.9 2030-cu ilə qədər bütün insanlar üçün doğumun qeydiyyatı da daxil olmaqla hüquqi statusun təmin edilməsi

QRUPLARDA İŞLƏYİN

4 qrup təşkil edin, 16-cı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədinə nail olmaq üçün tapşırıqlardan 1 və ya 2-ni seçin, aşağıda təklif olunan suallara uyğun olaraq qruplarda müzakirə edin və qrupun ümumi fikirlərini təqdim edin.

- Bu tapşırıq hansı məsələləri əhatə edir? Bu məsələlər haqqında nə bilirsiniz?
- Ölkəmizdə bununla bağlı vəziyyət necədir? Güclü və zəif tərəfləri adlandırın.
- Dərslərdən, həyatdan istənilən vəziyyəti dayanıqlı inkişafın 16-cı məqsədi ilə əlaqələndirin.
- Sizcə, nə üçün bu vəziyyət bu məsələyə uyğundur, ümumi, fərqli olan nədir?
- Bu məsələ kimin və hansı hüquqların müdafiəsinə xidmət edir? O, yerinə yetirilənə qədər kimin hüquqları pozulur?
- Əsas səbəblər hansılardır?
- Sizcə, məsələnin öhdəsindən gəlmək üçün nə etmək lazımdır? Nə edə bilər: dövlət, beynəlxalq ictimaiyyət, vətəndaş cəmiyyəti, hər birimiz?

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Amerika tarixində istefa verən prezidentlər <https://bit.ly/3Sd7WNr>

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı əhvalatı oxuyun və suallara cavab verin:

- Mağaza konsultantı və müdiriyyəti uşaqlarla bağlı hansı səhvə yol verdilər?
- Mağaza nümayəndələrinin yerində özünü necə aparardınız?
- Uşaqlar hansı səhvə yol verdilər (əgər bunu etdiklərini düşünürsünüzsə)? Valideynlər? Polis? Cavabınızı əsaslandırın.
- Hüquq mədəniyyəti məsələləri haqqında bilik əldə etdikdən sonra uşaqların yerində özünü necə aparardınız?
- Sizcə, niyə polis yalnız valideynlər gələndən sonra çağırılıb?
- Nə üçün valideynlər hüquq-mühafizə orqanları ilə əlaqə saxladılar?
- Mağaza rəhbərliyinin uşaqlardan üzr istəməsindən sonra Daxili İşlər Nazirliyində istintaqın başlanılmasını məqsəduyğun hesab edirsinizmi?
- Əhvalatın qəhrəmanlarından hansının hüquq mədəniyyətinə malik olduğunu deyə bilərsiniz?
- Bu cür ittihamları nə qədər eşitmisiniz?
- Uşaqlar həqiqətən də şokoladları oğurlasalar, ssenari necə baş verə bilərdi?
- Bəlkə son vaxtlar azyaşlılar tərəfindən tez-tez mağazaların qarət edilməsi uşaqların cinayətdə ittiham edilməsinə səbəb olub?
- Uşaqlara münasibətdə təqsirsizlik prezumpsiyası pozulubmu?
- Məcbur etmə faktı üçün nəzərdə tutulmuş Gürcüstan Cinayət Məcəlləsinin 150-ci maddəsinin məzmununu araşdırmazdan öncə, sizcə, bu vəziyyətdə kimin cinayəti görünür?

Uşaqları əsassız ittihamlardan və ləyaqəti alçaldan rəftardan qorumaq *

2021-ci ilin dekabrında 12 yaşlı Sandro və 14 yaşlı Tata şirniyyat almaq üçün şəhərdəki mağazalardan birinə gəldilər. Mağazadan çıxarkən Sandronun gödəkçəsi piştaxtaya ilişdi və bir neçə şokolad yerə düşdü. Uşaq mağaza işçisinə şokoladları yığmaqda kömək etsə də, gedəndə onu şokoladları oğurlamaqda günahlandıraraq, mühafizəçi gələndə qədər heç yerə getməməsini bildirdilər.

Mağaza müdiriyyətinin tələbi ilə kameralar vasitəsilə həqiqət üzə çıxana qədər uşaqlar mağazanı tərk edə bilməzdilər.

Sandro və Tata oğurluq faktını inkar etsələr də, uşaqların mağazadan

* Mənbə: <https://bit.ly/3Pw9U9U>

çıxmasına icazə verilmirdi. Onların yanında böyüklər də yox idi.

12 yaşlı Sandro ağlamağa başladı. O, çantasını yerə tökdü, ciblərini çevirdi ki, heç nə oğurlamadıqlarını onlara göstərsin. Mağaza işçilərinin cavabı isə belə idi ki, oğurladığı şokoladı harasa ata bilərdi və bununla heç nə sübut etmirdi. Onu da uşaqlara çatdırdılar ki, polis çağırılmadığına görə minnətdar olmalıdırlar. Uşaqlar mağaza işçilərindən onları nə vaxt buraxacaqlarını soruşsalar da, mağaza işçiləri cavab vermirdilər. İşçilərin uşaqların xahişlərinə məhəl qoymaması səbəbindən uşaqlardan biri əllərini başına vuraraq qışqırmağa başladı.

Uşaqları küçədə valideynlərinin çağırdığı taksi gözləyirdi. Onlar gecikdiklərinə görə, taksi sürücüsü uşaqlardan birinin valideyninə zəng etdi, bundan sonra uşağın anası gecikmənin səbəbini öyrənmək üçün Tata ilə əlaqə saxladı və uşaq anasına baş verənləri danışdı. Valideyn mağaza işçiləri ilə telefonla danışmaq istəsə də, mağaza işçiləri ana ilə danışmaqdan imtina etdilər.

Uşaqlar yalnız valideynlərinin hadisə yerinə gəldiklərini eşitdikdən sonra buraxıldılar. Uşağın təşəbbüsü ilə telefon nömrəsini götürərək gedə biləcəklərini söylədilər. Valideynlər mağazaya gəldikdən sonra mağaza işçiləri polisə zəng vursalar da, polis tərəfindən heç bir reaksiya göstərilmədi. Valideynlər mağazanın qaynar xəttinə zəng etdikdən sonra mağaza işçiləri kamera görüntülərini onlara göstərdilər. Polis əməkdaşları da kamera qeydlərini gördülər. Məlum olub ki, uşaqlar oğurluq etməyiblər, mağaza işçiləri səhv etdiklərini etiraf edib və uşaqlardan üzr istədilər.

Valideynlərin və hüquq-mühafizə təşkilatlarının çoxsaylı müraciətləri nəticəsində Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən Gürcüstan Cinayət Məcəlləsinin 150-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin “a” bəndində nəzərdə tutulmuş yetkinlik yaşına çatmayanların ərzaq mağazasında məcbur etmə faktı ilə bağlı istintaq başlandı.

Məcəllə - hər hansı hüquq sahəsində mövcud qanunlar toplusu, onun məzmunu sistemli şəkildə düzülmüş və vahid hüquqi aktı təmsil edir.

Uşaq Hüquqları Məcəlləsi

2019-cu ilin sentyabrın 20-də Gürcüstan parlamenti bir səs əleyhinə olmaqla, 85 səs çoxluğu ilə Uşaq Hüquqları **Məcəlləsini** qəbul edib və bu, 2020-ci il iyunun 1-dən qüvvəyə minib.

Uşağın ən yaxşı mənafeələrinə uyğun olaraq bütün hüquqi və inzibati prosedurların həyata keçirilməsi. Uşaq Hüquqları Məcəlləsi bu əsas prinsipə əsaslanır. Məcəllədə “ən yaxşı mənafeələr” termini bu məcəlləyə, Gürcüstan Konstitusiyasına, Uşaq Hüquqları Konvensiyasına, onun əlavə protokollarına və Gürcüstanın digər beynəlxalq müqavilələrinə uyğun olaraq “əsasən valideyn tərəfindən uşağın fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq, onun iştirakı ilə və onun rəyi nəzərə alınmaqla müəyyən edilən uşağın firavanlığı, təhlükəsizliyi, sağlamlığı, təhsili, inkişafı, ictimai, mənəvi və digər mənafeələri” kimi müəyyən edilir.

Məcəllə Gürcüstanın hakimiyyət orqanları, munisipalitet orqanları, digər inzibati orqanlar, ümumi məhkəmələr, dövlət və özəl hüquqi şəxslər və fiziki şəxslər üçün uşaqlarla və uşaq problemləri ilə bağlı fəaliyyətləri həyata keçirərkən rəhbər sənəddir. Təcrübədə bu o deməkdir ki, Məcəllə uşaqlara uyğunlaşdırılmış qurumlar və digər mexanizmlər vasitəsilə uşaqların öz hüquqlarını müstəqil müdafiə etmələrini asanlaşdıran hüquqi təminatlar verir.

Prosessual hüquqlar – insana aid olan hərəkət metodları və onunla əlaqəli qurumlar, insan bunların vasitəsi ilə hökuməti öz hüquqlarını qorumağa məcbur edir.,

Valideyn və ya digər cavabdeh şəxs tərəfindən uşağa tərbiyə verildikdə, ona fiziki cəza verilməsinə və ya digər qəddar, alçaldıcı və ya qeyri-insani rəftar və ya cəzanı əhatə edən tərbiyə metodlarından istifadə edilməsinə yol verilmir.

Uşaq Hüquqları Məcəlləsi, Maddə 24. 6-cı bənd.

Gürcüstan Konstitusiyası ilə təmin edilən əsas hüquq və azadlıqlar arasında xüsusi yeri b.a. **prosessual hüquqlar** tutur.

Bu hüquqlar çox vaxt ədalətin əsas hüquqları da adlanır.

Prosessual hüquqlar Konstitusiya ilə təmin edilir:

- Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ kimi məhkəmə müdafiəsi hüququ
- Təqsirsizlik prezumpsiyası qorunur;
- Heç kim günahsızlığını sübut etməyə borclu deyil. İttihamı sübut etmək öhdəliyi ittihamçının üzərinə düşür;
- Hər bir şəxsin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ var;
- Müdafiə hüququ təmin edilir.

İnsanın qanuni hüquqlarını qoruyacaq müstəqil məhkəməyə malik olmaq hüququ var və bunu təşkil etmək isə dövlətin vəzifəsidir.

YADINIZA SALIN

- Xalq müdafiəçisini necə və kim təyin edir?
- Xalq müdafiəçisinin hansı funksiyaları var?

QRUPLARDA İŞLƏYİN

- Aşağıda hüquqlar cədvəli verilir. Hər bir hüquq Gürcüstan Konstitusiyasının müvafiq maddəsinə uyğundur.
- Hər bir hüququn mənasını və onun insan həyatında rolunu yadınıza salın və kiçik prezentasiya hazırlayın.

Azadlıq hüquqları	Bərabərlik hüquqları	
İnsanın müdaxilədən azad həyat və fəaliyyət sahələri	Dövlət tərəfindən insanlara bərabər yanaşma zəmanəti	
Maddə 16. Etiqad, din və vicdan azadlıqları	Maddə 11. Bərabərlik hüququ	
Maddə 15. Şəxsi və ailə həyatının, şəxsi məkanın və ünsiyyətin toxunulmazlığı hüququ	Maddə 24. Seçki hüququ	
Maddə 19. Mülkiyyət hüququ	Maddə 25. İctimai vəzifə tutmaq hüququ	
Maddə 14. Hərəkət azadlığı		
Maddə 20. Yaradıcılıq azadlığı, mədəni irs		
Maddə 17. Fikir, məlumat, kütləvi informasiya vasitələri və internet azadlığı hüquqları		
Maddə 12. Şəxsiyyətin sərbəst inkişaf hüququ		
Maddə 21. Toplaşmaq azadlığı		
Maddə 22. Birləşmək azadlığı		
Maddə 26. Əmək azadlığı, peşə ittifaqları azadlığı, tətil hüququ və sahibkarlıq azadlığı		

- Hansı hüquq tam müdafiə olunur və məhdudiyyətsizdir? Sübut edin!

	Prosessual hüquqlar
	Effektiv hüquq müdafiəsi zəmanəti
	Maddə 31. Prosessual hüquqlar 1. Hər bir insanın öz hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ var. İşə ədalətli və vaxtında baxılması hüququ təmin edilir. 2. Hər bir insan yalnız işinin yurisdiksiyasına aid olduğu məhkəmədə mühakimə edilməlidir. 3. Müdafiə hüququ təmin edilir. Hər kəsin məhkəmədə öz hüquqlarını şəxsən və ya vəkil vasitəsilə, habelə qanunla müəyyən edilmiş hallarda - nümayəndə vasitəsilə müdafiə etmək hüququ var. Vəkilin hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsi və vəkillərin özünütəşkilat hüququ qanunla təmin edilir. 4. Təqsirləndirilən şəxs öz şahidlərinin ittiham tərəfinin şahidləri ilə eyni şərtlərlə çağırılmasını və dindirilməsini tələb etmək hüququna malikdir. 5. Məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə təqsiri qanunla müəyyən edilmiş qaydada sübuta yetirilməyə qədər şəxs təqsirsiz sayılır. 6. Heç kim öz təqsirsizliyini sübut etməyə borclu deyil. İttihamı sübut etmək yükü ittihamçının üzərinə düşür. 7. Şəxsin təqsirləndirilən şəxs qismində məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında qərar əsaslı ehtimala, təqsirləndirilən şəxs qismində çıxarılan hökm isə təkzibedilməz sübutlara əsaslanmalıdır. Hər cür qanuna uyğun olaraq sübuta yetirilməsi mümkün olmayan şübhələr təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə həll edilməlidir. 8. Heç kim eyni cinayətə görə təkrar məhkum edilə bilməz. 9. Heç kim törədildiyi zaman cinayət sayılmayan hərəkətə görə məsuliyyət daşımır. Qanun məsuliyyəti azaltmırsa və ya ləğv etmirsə, əks-qüvvəsi yoxdur. 10. Qanun pozuntusu ilə əldə edilmiş sübutların hüquqi qüvvəsi yoxdur. 11. Heç kim özünün və ya qanunla əhatəsi müəyyən edilmiş qohumlarının əleyhinə ifadə verməyə borclu deyil.

Avropada təhlükəsizlik və ədalət

Gürcüstanla Avropa İttifaqı arasında münasibətlər 1992-ci ildə, Gürcüstan müstəqillik əldə etdikdən sonra başlayıb. Avropa İttifaqı ilə Gürcüstan arasında əməkdaşlıq illər keçdikcə artır.

İkitərəfli münasibətlər 2003-cü ildən, Gürcüstanın fəal şəkildə siyasi və iqtisadi islahatlar aparmağa başladığı vaxtdan daha intensiv xarakter alıb.

Bu münasibətlərdə tamamilə yeni mərhələ 2014-cü il iyunun 27-də Assosiasiya sazişin imzalanması ilə başlayır.

Assosiasiya Sazişi Avropa İttifaqı ilə siyasi assosiasiya və mərhələli iqtisadi integrasiya məqsədi daşıyır. Sazişdə Gürcüstanın Avropa istəkləri və Avropa seçimləri tanınır, Avropa İttifaqının əsaslandığı ümumi dəyərlər qeyd edilir: demokratiya, insan hüquqlarının və əsas azadlıqların qorunması, qanunun aliliyi.

Gürcüstan hökuməti 2022-ci ilin martında Avropa İttifaqına üzvlük üçün rəsmi müraciət edib.

Avropa ədalət sahəsinə doğru

Hazırda Avropa İttifaqında çoxlu müxtəlif məhkəmə sistemləri mövcuddur - hər bir ölkənin öz sistemi var. Amma beynəlxalq cinayət və terrorizm dövlət sərhədlərini tanımır. Məhz buna görə də Avropa İttifaqının terrorizm, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi və saxtakarlığı ilə mübarizə, vətəndaşlarının yüksək səviyyədə müdafiəsini təmin etmək və bu

sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı təkmilləşdirmək üçün vahid struktura ehtiyacı var.

Eləcə də Avropa İttifaqının cinayət hüququ sahəsində vahid siyasətinin tətbiqi zəruridir, çünki müxtəlif ölkələrin məhkəmələri arasında əməkdaşlığa bu ölkələrdə qəbul edilmiş bəzi cinayət əməllərinin müxtəlif izahatları mane ola bilər.

Bu sahədə səmərəli əməkdaşlığın ən bariz nümunəsi "Eurojust"-ın həyata keçirdiyi işlərdir. "Eurojust" 2003-cü ildə Haaqada yaradılmış mərkəzi koordinasiya strukturudur. Onun məqsədi milli təhqiqat və prokurorluq orqanlarına bir neçə Avropa ölkəsini əhatə edən cinayət işi istintaqında əməkdaşlıq etmək imkanı yaratmaqdır. "Eurojust" bazasında Avropa İctimai Prokurorunun Ofisi formalaşa bilər - əgər belə bir qərar Avropa İttifaqı Şurası (və ya ən azı 9 üzv dövlətdən ibarət qrup) tərəfindən qəbul edilərsə.

Prokurorun funksiyası Avropa İttifaqının maliyyə maraqlarına qarşı törədilmiş cinayətləri araşdırmaq və cinayətkarları mühakimə etmək olacaq.

Ölkələr arasında əməkdaşlığın daha bir forması 2004-cü ilin yanvarından qüvvədə olan Avropa Həbs Sərəncamıdır. Bu, ekstradisiyanın uzunmüddətli prosedurlarını əvəz etdi.

Avropa İttifaqı mülki hüquq sahəsində müxtəlif ölkələrə aid işlərdə məhkəmə qərarlarının tətbiqinə dəstək vermək üçün boşanma, ər-arvadın ayrılması, uşaqlar üzərində qəyyumluk və tərbiyə kimi qanunlar qəbul edib və bir ölkədə qəbul edilən məhkəmə hökmü başqa ölkədə də qəbul edilə bilər.

Ekstradisiya -

bir ölkədən digərinə axtarılda olan təqsirləndirilən və ya məhkum edilmiş şəxsin verilməsinin rəsmi prosesi.

★ **DEMOKRATIYA, İNKİŞAFI VƏ TƏHLÜKƏSİZLİYİ TƏMİN EDİR.**

★ **BƏRABƏRLİK HƏR BİR VƏTƏNDAŞIN QANUN QARŞISINDA BƏRABƏR OLDUĞUNU NƏZƏRDƏ TUTUR.**

★ **QANUNUN ALILIYI, QANUN VƏ ƏDALƏT MÜSTƏQİL MƏHKƏMƏ SİSTEMİ İLƏ DƏSTƏKLƏNİR.**

★ **İNSAN HÜQUQLARI, AVROPA İTTİFAQININ TƏMƏLİ HÜQUQLAR XARTİYASI İLƏ MÜDAFİƏ OLUNUR.**

*Keçmişin suveren
dövlətləri artıq indiki
problemləri həll
etmək iqtidarında
deyillər: onlar
öz tərəqqilərini
təmin edə və öz
gələcəklərinə nəzarət
edə bilmirlər.
Birliyin özü isə
sabahın mütəşəkkil
dünyasına gedən
yolda yalnız bir
mərhələdir.
Jan Mone, 1976*

Avropa İttifaqı müxtəlif ölkələri əhatə edən işlərdə kiçik və mübahisəsiz mülki iddiaların həllini sadələşdirmək və tezləşdirmək üçün bütün ölkələr üçün ümumi prosedurlar təsis etmişdir, məsələn, borc tələbi və iflas.

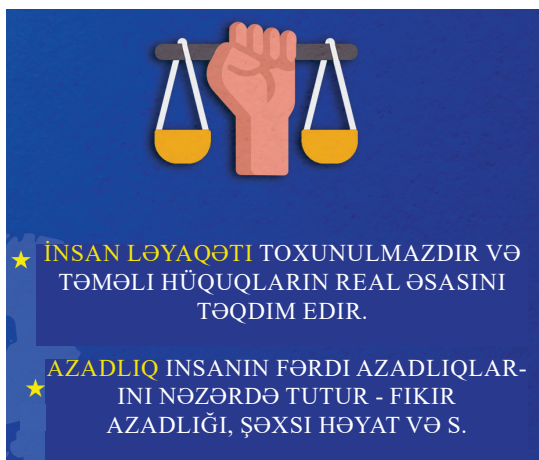
Avropa İttifaqı öz fəaliyyətində üzv dövlətlərin həm qısa, həm də uzunmüddətli perspektivdə ümumi maraqlarını nəzərə alır. O, həmrəylik konsepsiyasına əsaslanır – bu da nəzərdə tutur:

- həm xərcləri, həm də faydaları bölüşdürməyi;
- ümumi qaydaların və ümumi siyasətlərin mövcudluğunu.
- güzəştlər, kənarlaşmalar və iştirakdan imtinalar yalnız müstəsna və qısamüddətli olmalıdır.

Qloballaşma Avropanı təkcə ənənəvi rəqibləri (Yaponiya və Amerika Birləşmiş Ştatları) ilə deyil, həm də Braziliya, Çin və Hindistan kimi sürətlə yüksələn iqtisadi dövlətlərlə rəqabət aparmağa məcbur edir.

Nəhayət, Avropa İttifaqı var-gücü ilə beynəlxalq məsələlərdə özünü təsdiq etməlidir. Avropa İttifaqının əsas güclü tərəflərindən biri onun Avropa dəyərlərini öz hüdudlarından kənara yaymaq qabiliyyətidir:

- insan hüquqlarına hörmət;
- qanunun aliliyi prinsipinə əməl olunması;
- ətraf mühitin mühafizəsi;
- sosial bazar iqtisadiyyatında sosial standartların qorunub saxlanması.

Bütün üzv dövlətlər eyni qaydalara əməl etməsə və eyni məqsədlərə doğru çalışmasa, həmrəylik pozulacaq və güclü və vahid Avropada həyatın üstünlükləri yox olacaq.

BU, MARAQLIDIR

Avropa Parlamentinin prezidenti*

2022-ci ildə Avropa Parlamenti Maltalı siyasətçi Roberta Mezzolanı prezident seçdi. O, rəqiblərinə inandırıcı şəkildə üstün gəldi. Qeyd etmək lazımdır ki, Mezzola Avropa Parlamentinin sıra ilə üçüncü qadın prezidenti və Maltadan

olan ilk siyasətçi idi və Avropa İttifaqında heç vaxt belə yüksək mövqeyə çatmamışdı (Malta 27 üzvlü İttifaqın ən kiçik ölkəsidir, istər ərazisinə, istərsə də əhalisinə sayına və ya ümumi daxili məhsula görə).

Mezzola, ümumiyyətlə, qadın hüquqlarının tərəfdarı hesab olunur. O, homofobiya və cinsi orientasiya əlaməti ilə ayrı-seçkiliyə qarşı, məcburi köçkünlərin/miqrantların böhran zamanı miqrasiya mövzuları üzrə işləyib. O, Şərqi Avropa ölkələrinin böyük etirazı ilə üzləşən Avropa Komissiyasının 120 min məcburi köçkünün kvota sistemi vasitəsilə üzv ölkələrə bölüşdürülməsi planını dəstəkləyib. Korrupsiya, qanunun aliliyi və mətbuat azadlığı məsələləri də onu maraqlandıran mövzular sırasındadır.

Roberta Mezzola prezident seçildikdən sonra malta, italyan və ingilis dillərində etdiyi çıxışda "Avropa yenə də buradadır, Avropa gələcəkdir, yaşasın Avropa!" sözlərini səsləndirib.

TAPŞIRIQ

Faydalı resurslarda birinci linkə baxın və video əsasında qısa təqdimat hazırlayın.

*Mənbə: <https://bit.ly/3yI2J7O>

Gürcüstanın 1921-ci il Konstitusiyası çox avropasayağıdır. İnsan hüquqlarına, qadınların və azlıqların hüquqlarına əməl etməklə. Bu bəndlər dərhal konstitusiyaya daxil edildi, işlədi və Avropanın heç bir yerində olmadığı kimi inkişaf etdirildi. O dövrdə Avropada qeyd olunan hüquqlar hələ də təkmilləşməkdə idi və bu, Gürcüstanın Avropa tarixi üçün çox mühüm əlavə sərvətdir. Haqqında danışdığımız Avropa dəyərləri Gürcüstandan gəlir. Buna görə də mən Avropa dəyərlərinin ayrı, gürcü dəyərlərinin ayrı olması fikri ilə razı deyiləm.

Karl Hartzel, 2018-2022-ci illərdə Avropa İttifaqının Gürcüstandakı səfiri

FAYDALI RESURSLAR

- ▶ “İnsanın prosesual hüquqları” <https://bit.ly/3cdYitH>
- ▶ Uşaq Hüquqları Konvensiyası (qısaldılmış variant) <https://bit.ly/3zcrRVm>
- ▶ Avropa dəyərləri <https://bit.ly/3yNe3iY>
- ▶ Avropa İttifaqının tarixi <https://bit.ly/3oaAzNU>
- ▶ Avropa İttifaqının strukturu <https://bit.ly/3PzZE02>
- ▶ Avropa İttifaqı: tarix, məqsədlər <https://bit.ly/3IGfGDE>
- ▶ Bir il vizasız <https://bit.ly/3o4cDvz>
- ▶ Avropa İttifaqının səlahiyyətləri <https://bit.ly/3uS4CO1>
- ▶ Avropa İttifaqına üzvlük meyarları <https://bit.ly/3uUODyB>
- ▶ Assosiasiya sazişinin ümumi icmal <https://bit.ly/3z9GGbm>
- ▶ Assosiasiya Sazişinin həyata keçirilmə prosedurları <https://bit.ly/3PkeYyw>

MÜZAKİRƏ EDİN

“İdmanda gender bərabərliyi” məqaləsindən çıxarışları müzakirə edin və suallara cavab verin:

- Demək olar ki, qadağan edilmiş heç nə yoxdur, qadınlar sevimli idman növü ilə məşğul ola bilərlər. Sizcə, problem yaradan nədir? Nə üçün qadınlar idmandan boyun qaçırlar?
- Bu əhvalatdan irəli gələrək, hansı gender stereotiplərinin özünü göstərdiyini adlandırın.
- Vəziyyətin qəhrəmanı bu stereotipləri aradan qaldırmaq üçün hansı arqumentlər tapdı?
- Araşdırmadan sonra Nata hansı realılıqla üzləşdi?
- Sizcə, məktəb rəhbərliyi və hökumət idmanda stereotiplərə qarşı nə kimi tədbirlər görməlidir?
- Nataya problemin həllinin hansı yollarını təklif edərdiniz?
- Sizcə, Gürcüstan idmanındakı nöqsanları aradan qaldırmaq üçün qanunvericilik səviyyəsində işləmək lazımdır mı?
- Əgər siz qanunverici olsaydınız, bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün hansı qanunu təsis edərdiniz?
- 2020-ci il Tokio Olimpiadasında qızıl medal qazanan idmançıya dövlətin 1 milyon lari verəcəyi məlum olanda hamı həyəcanlandı. Əgər dövlət qadın idmançıları üçün oxşar mükafatlar təsis edərsə, o halda nə baş verər?

İdmanda gender bərabərliyi

2020 (2021) Olimpiadası ilə bağlı idman nəşrlərindən biri belə yazmışdı: “Təəssüf ki, Gürcüstan komandası toplana bilmədi, Gürcüstan millisi Tokioda güləşə bilməyəcək”. Cüdoda demək olar ki, bütün çəki dərəcələrində kişi təmsilçimiz olduğu halda, eyni idman növündə cəmi iki qadın yarışdı və bu səbəbdən komanda yarışlarında iştirak edə bilmədik.

Nata həmişə b.a. qadınlara aid olmayan idman növlərini (cüdo, güləş, atletika növləri) sevirdi, lakin valideynləri buna qarşı idilər, çünki qadın idman növlərinin (gimnastika, üzgüçülük, şahmat və ən çoxu

Eter Liparteliani - dzüdo üzrə Avropa və dünya çempionu

Nino Odzelaşvili - dünya və Avropa çempionu, sambo üzrə ikiqat Avropa çempionu

Maka Keburia, karateçi,
ikiqat Avropa çempionu

nişan atıcılığı) qıza daha uyğun olduğunu düşündürdülər.

Nata valideynlərindən daha konkret izahat istədikdə, onlar cavab verdilər ki, cəmiyyətdə formalaşmış stereotiplərə görə qız incə olmalıdır, həm də valideynləri kişinin idman zamanı götürdüyü fiziki yükə qadının tab gətirə bilməyəcəyindən narahat idilər. Ananı xüsusilə narahat edirdi ki, qadının işi idman deyil, ailədir.

Nata bunun barəsində düşünməyə başladı və internet axtarışından məlum oldu ki:

- “ABŞ Milli Tibb Kitabxanasının araşdırmasına görə, qadınlar kişilərdən daha çox idman edir. Tədqiqatda iştirak edən qadınlar öz üzərlərinə daha çox fiziki yük götürürdülər. Kişilərin fiziki cəhətdən qadınlardan nə qədər üstün olması vacib deyil. Qadınlar bəzi məsələlərdə daha əzməkərdilər və qabiliyyətlərini gücdən çox qətiyyət üzərində qururlar.
- Qadının çoxlu fiziki resurs tələb edən idmana dözə biləcəyinə dair suala belə cavab verirəm: bəli, bacarır. Heç kim idmançının sağlamlığına ölçüyəgəlməz zərər verə biləcək bir idman növü təqdim etməz. Həm də qadına öhdəsindən gələ bilməyəcəyi bir şey təqdim etməzlər, hər hansı bir idmançı, istər qadın, istərsə də kişi idmanda müəyyən şeylərdən imtina etməli olur, güləşçilər üçün qulaqların deformasiyası, idmançılar üçün yaş həddinə çatdıqda ortaya çıxan xəstəliklər və s.

Belə hallarda cinsin əhəmiyyəti yoxdur. Nata bütün stereotiplərə üstün gəldi və indi idmanda mükəmməl karyerasına başlaya bilər. Ancaq burada da problemlərlə qarşılaşdı:

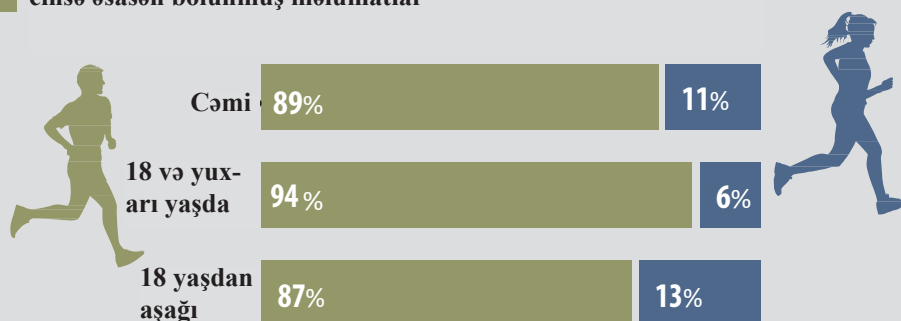
- Şəxsi məşqçi yalnız oğlan şagirdləri qəbul edir;
- Məktəbdə hər hansı idman növü ilə məşğul olmaq üçün infrastruktur yoxdur;
- Kişi məşqçilər qızları qısnayırlar və s.

Vaxt var idi ki, qadın sürücü hamını təəccübləndirirdi. İndi bu, adi bir haldır. Vaxt gələcək ki, qadın idmançılar kişilərlə eyni sayda yarışacaqlar.

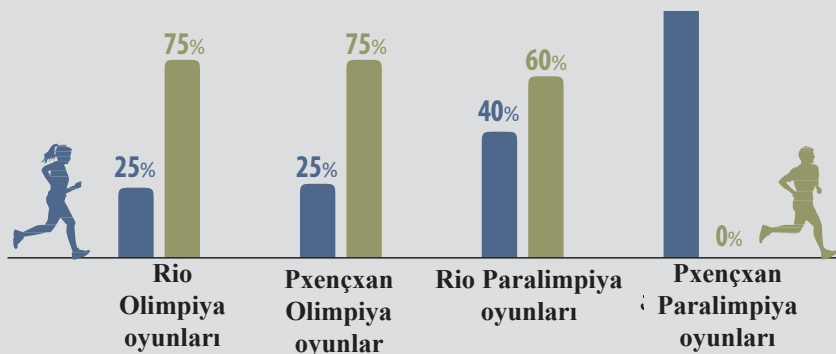
İştirak (başlanğıcdan elit idman növlərinə qədər) cinsiyyətə əsasən bölünmüş məlumatlar

6 İştirak (başlanğıcdan elit idman növlərinə qədər) cinsə əsasən bölünmüş məlumatlar

7

RIO (2016-cı il) və Pxençxanda (2018) keçirilən Olimpiya və Paralimpiya Oyunlarının qadın və kişi iştirakçıları (%) – (Mənbə: Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi (IOC))

Məlumatlar göstərir ki, son Olimpiya və Paralimpiya Oyunlarında Gürcüstan nümayəndə heyətlərində kişi idmançıların sayı həddindən artıq çox olub. Qadınların 40%-ni təşkil etdiyi Rioda paralimpiyaçı idmançıları arasında gender fərqi ən aşağı olub.

Mənbə: <https://bit.ly/3zd4xao>

MÜZAKİRƏ EDİN

- İnsan bərabərliyini necə başa düşürsünüz, o, konkret olaraq nədə ifadə olunmalıdır?
- Sizcə, bütün insanların müxtəlif imkanlara və fərqli maraqlara malik olduğu şəraitdə bərabərliyi təmin etmək mümkündürmü?
- Sizcə, dövlətin bu və ya digər hüququ əldə etmək üçün qanunlarla müxtəlif məhdudiyyətlər qoyması və ya öhdəliklər qoyması (məsələn, yaş, peşə, təhsil və s.) bərabərliyin pozulmasıdır mı? Hansı halda?

İnsan bərabərliyinin təmin edilməsi hər bir cəmiyyətin davamlı inkişafının təminatıdır. Bərabərlikdən danışanda, ilk növbədə sual yaranır ki, kimin qarşısında və ya nəyin qarşısında bərabərlikdən söhbət gedir. Bir qayda olaraq, insanların bərabərliyi onların dövlət və qanun qarşısında bərabərliyi deməkdir. Bütün insanlar fərqli olsa da, dövlət onların hamısı üçün bərabər imkanların olmasını təmin etməlidir. Bu, həm hüququn əldə edilməsinə, həm də öhdəliyin qoyulmasına aiddir.

Qanun hüququn əldə edilməsi və ya öhdəliyin qoyulması üçün bəzi şərtlər müəyyən edə bilər, lakin burada əsas ikidir: birincisi, bərabərliyi məhdudlaşdıran kimi görünən şərtlər insanın özündən asılı olmalı, insan bu şərtlərə cavab vermək üçün buna nail ola bilməlidir. İkincisi, hüquq və ya vəzifə ilə bağlı şərtlər əqləbatan olmalıdır və bu şərtin mövcudluğu ictimai mənafeyi əks etdirməlidir. Məsələn, bu və ya digər vəzifəni tutmaq üçün bəzi şərtlər müəyyən edilə bilər - Gürcüstan vətəndaşlığı, yaşı, təhsili, təcrübəsi və insanların hamısı bu şərtlərə cavab verə bilməz, lakin bu, bərabərliyin məhdudlaşdırılması deyil: birincisi, praktiki olaraq hər kəs bunları ödəyə bilər, İkincisi isə cəmiyyət tərəfindən tam haqlı bir maraqdır ki, məsul vəzifəni müvafiq yaşda və biliyə malik olan şəxs tutsun.

MÜZAKİRƏ EDİN

- İnsanların qanun qarşısında bərabərliyini məhdudlaşdıracaq hansı məhdudiyyətlərin tətbiq edilə biləcəyinə dair konkret misallar fikirləşin;
- Bərabərlik mövzusu ilə əlaqədar olaraq, ədalətli qanun mövzusunun necə başa düşürsünüz?

İnsan bərabərliyinin təmin edilməsi hər bir cəmiyyətin davamlı inkişafının və ictimai təhlükəsizliyinin təminatıdır. Eynisi öhdəliklərə də aiddir: məsələn, qanun müəyyən edə bilər ki, davamlı təhsil seminarlarında sistemətik olaraq iştirak etməyən həkim bir neçə ildən bir yenidən tibbi lisenziya imtahanı verməlidir. Bu öhdəlik bütün həkimlərin üzərinə qoyulmur, amma bu da

bərabərliyin pozulması deyil - onun sistemli şəkildə müvafiq kurslar keçməsi və müvafiq olaraq bu öhdəliyin toxunacağı sırasında olub-olmaması həkimin özündən asılıdır. Eyni zamanda, həkimin lazımı biliklərə sahib olması və onu daim dərinləşdirməsi birbaşa cəmiyyətin marağındadır.

Əgər qanun insanlara onların ayaqlaşma bilməyəcəkləri bir məhdudiyyətlər qoyursa və ya məhdudiyyət konkret hüquqla və ya öhdəliklə münasibətdə ictimai mənafeyi ifadə etmirsə, bu artıq başqa bir məsələdir.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Çox vaxt qanunların həyata keçirilməsinə zamanın köhnəlmiş ənənələrinə və stereotiplərinə əsaslanan ictimai rəy mane olur. Bu isə hüquq mədəniyyətinin formalaşmasına mane olur. Müzakirə edin:

- Sizcə, ictimai rəyi dəyişmək üçün hansı mexanizmlər var?
- Maritanı (Q. Leonidzenin “Arzu ağacı”) cəzalandıran cəmiyyətə hara və necə “şikayət” edə bilərik?
- Bu cür stereotiplərin dağılması və dəyişdirilməsi prosesinə kim və necə müdaxilə etməlidir?
- Öz mühitinizdə nəyi dəyişə bilərsiniz? Necə?

QRUPLARDA İŞLƏYİN

4 qrup yaradın:

1. Ümumi məhkəmə ekspertləri;
2. Konstitusiya Məhkəməsi ekspertləri;
3. Xalq Müdafiəçisi ekspertləri;
4. Beynəlxalq Məhkəmə ekspertləri.

Verilmiş vəziyyətlə tanış olun və qrupunuzun sərişmələrinə uyğun olaraq bu vəziyyəti təhlil edəcəyiniz və Qelaya məsləhət verəcəyiniz bir təqdimat hazırlayın.

Müzakirə edərkən aşağıdakı suallara cavab verin:

- Yaranmış vəziyyəti necə qiymətləndirərdiniz?
- Qelanın hüquqları pozulubmu ya yox, hansılar? Nə üçün belə düşünürsünüz?
- Səlahiyyətinizə uyğun orqan bu işdə ədalət mühakiməsini həyata keçirə bilərmi? Əgər yoxsa, kimə müraciət etməyi tövsiyə edərdiniz?
- Müştəriniz hansı addımları atmalıdır?
- Hüquqlarını qorumaq baxımından onun hansı gözləntiləri ola bilər?

VƏZİYYƏT

Qelanın iş yerində kişi paltarı tikən 25 qadın çalışırdı. Gənc oğlan məhsulların keyfiyyətini yoxlamağa cavabdeh idi. İş tez-tez nöqsanlı olan bir dərz (bu onun maaşına da təsir edirdi) intiqam almaq üçün onun işini bəyənməyən Qelanı ələ salmaq istədi və onu görəndə kimi bir neçə dəfə ucadan “Qela-Lela gəldi” dedi. Gülə-gülə əlavə etdi: “Bu qədər qadınların arasındasan, bəlkə adını da dəyişəsən”.

Qela əvvəlcə incikliyi hiss etməsə də, tezliklə başqalarının da onu alçaldıcı ləqəblə çağırırdığını anladı. Bir dəfə özünü saxlaya bilməyib qışqırdı ki, “bunu təkrar edən hər bir kəsin dilini qoparacağdı”.

Əhvalat müdirin qulağına da çatdı və o, çox düşünmədi və işçilərlə münaqişəyə görə, Qelanı işdən çıxardı.

Qela ona qarşı haqsızlıq edildiyinə inanır və hüquqlarını qorumaq istəyir.

TAPŞIRIQ

Təqdimat hazırlayın: Mən hüquq mədəniyyətinə malik vətəndaşam.

Təqdimatda göstərin:

- Hüquq mədəniyyətinə malik vətəndaş hansı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır;
- Sizdə bunlardan hansı xüsusiyyətlər var?
- Bu adın həqiqətən sizə uyğun olması üçün daha nələr lazımdır?
- Bir şagird olaraq, ətrafınızdakı insanların bu mövzuda məlumatlılığını artırmaq üçün nə edə bilərsiniz?

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Idmanda gender bərabərliyi <https://bit.ly/3AX4kta>
- ▶ Gürcüstan idmanında gender bərabərliyi <https://bit.ly/3zd4xao>
- ▶ Qadınların bərabərliyi <https://bit.ly/3PukRsN>
- ▶ Gürcüstanda gender bərabərliyi /Gender Equality in Georgia <https://bit.ly/3PsVkjP>
- ▶ Gender stereotipləri <https://bit.ly/3omEqr3>
- ▶ Gürcüstanda gender əlaməti ilə cinsiyyət seçimi <https://bit.ly/3oncP9a>

